

PANORMIA VIII

Octava pars continet de homicidio spontaneo et non spontaneo, et quod potest fieri sine peccato. De eo qui quemlibet clericum occiderit¹, quid debeat emendare. De eo qui percusserit mulierem in utero habentem et abortierit², utrum homicidium fecerit³ necne⁴. De incantationibus et divinationibus et diverso genere magice artis. De natura demonum. De sortibus. De observatione dierum et mensium. De iuramento quod debeat teneri necne, et quos habeat comites. De omni genere mendacii.

[*Expliciunt capitula*]⁵

¹ occiderit PrTbVm; occidit Ph

² ob- Ph; ab- Tb; abortuerit PrVm

³ hom. fec. PhPrVm; fec. hom. Tb

⁴ necne TbVm; nec nec Ph

⁵ Octava - mendacii. - capitula Tb; Octava - mendacii La**PhPrQeVm; *om.*

AdBdBcCaCeDaDbFcGcLdLfLjLmLnMgMqOaObOcOdOePcPfPkPqPtPwPyQaRaSiTcVoVpVqWc
WdWeBrant

Incipit liber octavus¹

1²

Augustinus in epistola³ ad Publicolam⁴

Omnes leges tam ecclesiastice quam seculares effusionem sanguinis humani⁵ prohibent⁶.

ID 10.1 rubric, 13.115b from CB]

¹ Incipit liber octavus BeCaDbFcLjLnPhPk²Tb; Incipit octavus AdFbHaLdMqPfPh(*before* capitula)ObOcOdPwSbSeSgTdVq; Incipit sextus Bd; Incipit octava pars et liber quintusdecimus CePa; Incipit [] liber Ea; Incipit octava pars EgSiWc; Incipit pars octava GcPrPtRaVmWe; Incipit liber vii. Incipit vi Lf; Liber octavus incipit LgMg; Incipit octava LmVp; Liber octavus Oe; Octava pars istius libri *at head of leaf Vo*³; *om.* DaQa

² *om.* Aa

³ *iii add.* BdCaEgObOdPwRaSbVpWcBrant, *om.* DaLdLjMqOcOePfSeSiTbTcVqWe

⁴ Aug. - Publ. (Pulic- Fb) BdBeCaDaEaFbLcMqPfPtPwRaSbSeSiTcVqWe; *om.*
AdGcLmLnMgOaQaTbVo; Aug. ad Publ. in ep. in mg. Fc, in text Pc; *before* De occidendis below CePaPhPkPrWc; (*i. add* Bd) De homicidio spontaneo et non spontaneo (et *add.* Db) quod potest fieri sine peccato *add. in mg* BdDbLj², De homicidio spontaneo et non spontaneo *add. in mg.* Ce, in text Pk; *i. in mg.* Be²

⁵ sang. humani BeCaEaEgMgPfPtTbVoVq; sang. Lm; sang. humaniani Qa; humani sang. Tc

⁶ Omnes - prohibent (*Brant c 4*) as here

AdBdBcCaDaDbEgFbFcGcHaLdLfLgLjMgMqOaObOcOdOePcPfPhPkPq²PrPtPwPyQaRaSbSeSgSl VmVoVqWcWdWe; *as last canon of Bk. 7, adding* Explicit septima pars Lm; *as last c. of Bk 7, beginning Bk 8:* Incipit liber octavus. De occidendis *without inscription* Tc; *at end of c 1 as last paragraph* QeTb (*with insc.* Item). De occidendis hominibus *add.* Od² *over erasure*. De hom. spont. et non spont. *add.* Pa

[Item]⁷

De⁸ occidendis hominibus ne ab eis quisque⁹ occidatur¹⁰ non mihi placet consilium¹¹, nisi forte sit miles aut publica functione¹² teneatur, ut non¹³ pro¹⁴ se hoc faciat sed pro aliis vel pro civitate ubi etiam ipse est¹⁵, accepta legitima potestate si eius congruit¹⁶ persone. Qui vero repelluntur aliquo terrore¹⁷ ne male faciant, etiam ipsis aliquid¹⁸ fortasse prestatur. Hinc autem dictum est, Non resistamus malo, ne¹⁹ nos vindicta delectet que alieno malo²⁰ animum pascit, non ut correctionem hominum negligamus. Unde non²¹ reus est²² mortis aliene²³, qui cum²⁴ sue possessioni²⁵ et murorum²⁶ circumduxerit²⁷ aliquis²⁸ ex ipsorum²⁹ usu percussus intereat. Neque enim reus est Christianus si bos eius aliquem feriendo, vel equus calcem iaciendo aliquem occidat. Aut ideo non debent³⁰ Christiani³¹ boves habere cornua³², aut equus ungulas, aut dentes canes³³. Aut³⁴ vero, quando Paulus apostolus satis egit, ut³⁵ in tribuni

⁷ Item BdBfLjMgPwSeTcVp; Idem BeFb; Aug. ad Publ. in ep. iii *here* AbWc; Aug. Ea; Idem ad Publicolam Eg; in epistola ad Publicanum *in mg.* Ld; Augustinus in ep. ad Publicolam (-icanam Gc) Ad(adding De omicidio before ins.)GcLmOaQeTb; om. CaDaLcLnMqPcPfPhPtRaVqVoWe. Aug. in ep. ad Puccolicam Sg

⁸ Ne Da

⁹ quisque *BeCaEgLdLfLmMgTbTc; quis GcPfVoVq; qui Ld; quisquam Qa

¹⁰ Item add. Ld, om. CaEgMgPfTbTcVoVq. De (Ex Ad) occ. - occidatur attached to previous para. AdQa

¹¹ non mihi - consilium *here* BeCaDaEgGcLgMqObOcOdPfPwRaSgTbTcVmVoVq, after De occidendis hominibus Mg. *In mg.* Ra² has ne prout (?), but unclear where it is intended to go.

¹² sumptione (vel functione ss) Lg

¹³ ut non *CaEgMgPfPwTbTc; non ut Ld

¹⁴ pro *BeDaEgMgPfPwRaTc; per CaGcLfLmPhPrTb

¹⁵ ubi -est *BeCaEgLdLfLmMgPcPfRaTbVo; ubi etiam ipse Lf; om. Tc

¹⁶ congruit *CaLdLfLjLmMgPfTb; convenerit Tc

¹⁷ terrore *CaLdLfLjLmMgPfTb; timore Tc

¹⁸ aliquid *CaMgPfTbTc; aliquando Lj

¹⁹ ne *CaLdLfLjLmMgPfTb; nec Tc

²⁰ malo *MgPfTbTc; om. Ca

²¹ ss Pc

²² reus est *CaLdLfLjLmMgPfTb; est reus RaTc

²³ aliene *CaEgMgPfTbTc; om. Lf

²⁴ qui cum *BeLmOaPrPyTbTc; quicumque CaEgFbGcLdLfLjMgMqOcOdPcPfRaVoWc; qui eum Ph passione Be

²⁶ et murorum *BdCaDbEaGcLmOaPhPqPtPySbSgSIVqWe; muros BeFbOePcPf²Tb; murum CeDa²EgLd²LgLfLmMgPaTc; vel muros Lf; et cum muros Mq; murorum ObOcOdPrPwVmVoWc; sue murorum Od²; mur' Pk; et muros Ra; muros ambitum *Brant*; murorum ambitum *Vosm*.

²⁷ si add. CaDaFbLdLfLjMgOcPfRaTcVo, om. *BeGcLmMqPhPrPtTb

²⁸ aliquis *CaMgPfTbTc; quis Lj

²⁹ impiorum add. ss Pc

³⁰ -ent *MgPfTbTc; -erent Ca

³¹ Christiani *BeLfLjMgPcPfTbVo; om. Ca; Christianam LdLm; Christianorum Tc

³² hab. corn. *BeCaGcLdLfLjLmPfTcVo; corn. hab. MgTc

³³ dentes canes *BeGcLdLmMgPfVo; canes dentes CaTbTc; canis dentes Lj

³⁴ Aut *BeCaGcLdLfLjLmMqPfPrRa²TbVo; An MgPcRaTc

³⁵ satis egit ut *BeCaLd²LfLjMgTbTc; satis egit GcLdLmVo; om. Pf

notitiam³⁶ perferretur³⁷ insidias sibi a quibusdam perditis³⁸ preparari, et³⁹ ob hoc deductores⁴⁰ accepit⁴¹ armatos⁴², si⁴³ in illa arma⁴⁴ scelerati homines incidissent⁴⁵, Paulus in effusione sanguinis illorum⁴⁶ suum⁴⁷ crimen agnosceret? Absit ut ea que propter bonum ac⁴⁸ licitum⁴⁹ facimus aut habemus⁵⁰ si quid⁵¹ per hec preter nostram voluntatem cuiquam mali⁵² acciderit, nobis imputetur. Alioquin nec ferramenta domestica et agrestia sunt habenda, ne quis eis vel se⁵³ vel alterum⁵⁴ interimat⁵⁵.

ID 10.1] +C 23 q 5 c 8a

³⁶ sententiam <vel notitiam ss> Db

³⁷ perf- *BeDbMgMqPfTbTcVo; prof- CaLm; perferret Gc². sciens add. Pf, et add. Tc, om.

*CaDbGcLdLfLjLmMgTbVo. in tribuni - sciens *all over erasure* Pf

³⁸ perditis *Be(after prep.)CaGcLdLfLmMgPfTbVo; proditis Lj. perditis audisset Tc

³⁹ et *BeCaLdLfLmMgTbTcVo; sciens et Lj; lacuna Pf

⁴⁰ deduc- *GcLfLjMqPhPq²PrPyRaTbVm; auctores Be; duct-

BdCaDaFbLdLmMgPcPfPkPqPwSbTcVo; conductores CePa

⁴¹ accep- *CaMgPcPfTb; cep- Ra; decep- Tc

⁴² sed add. Ld, om. *CaMgPfTbTc

⁴³ si *CaMgPfTbTc; sed Lm

⁴⁴ illa arma *BeCaDbGcLdLfLjLmPcRaTbTcVo; si in illa *obsc. altered* Lf; arma illa *before corr.* Mg;

nulla arma Pf; illos *Brant*

⁴⁵ incid- *MgPfTbTc; insud- Ca

⁴⁶ illorum BeCaMgPfTbTcVo; ipsorum Lj; eorum ID

⁴⁷ *corr. fr. suorum to summorum* Lm

⁴⁸ ac *CaLdLf²LjLmMgPfTb; aut Tc

⁴⁹ ac lic. *obsc. altered* Lf

⁵⁰ ut add. Tc, om. *CaLdLfLjLmMgPfTb

⁵¹ quid *BeCaPfTbTcVo; quidem GcLdLfRaMg

⁵² si quid add. *Vosm*, quid add. CaLd²Mg, lacuna here Da; quod add. Ra², om.

*BeGcLdLfLjLmMqPfPrSbTbTcVo

⁵³ se *CaMgPfTbTc; om. Lm

⁵⁴ alterum *BeCaMgMqPcPfPtPyRaVo; alium LdTbTc

⁵⁵ nec arbor vel restis (vel rest. Tc, aut testis PrVm, aut restis Pc) ne quis se inde suspendat, nec fenestra facienda est ne (ut Tc) per hanc se quisque precipitet. Quid enim est in usu hominum bono ac licito unde non possit etiam pernicies irrogari? add. Pc(mg.)PrTcVm (*cf Grat.*); Et quid plura commemorem cum ea commemorando finire non possum: quod est in usu hominum bonum aut licitum, unde non possit pernicies irrogari, si ipsum etiam perimere nulla legis auctoritate permittitur add. *Brant, Grat; om. *W*

AdBdBcCaCeDaDbEaEbEcEgFbFcGcHaKaLbLdLfLgLhLjLmMgMqOaObOcOdOePaPcPfPhPkPqPtPwPyQaRaSbSdSeSgSITbTdTgVoVpVqWaWbWcWdWeZa

2

Augustinus, De civitate Dei libro I¹

Si non² licet privata potestate alicui hominem occidere vel innocentem³ cuius⁴ occidendi licentiam lex nulla concedit, profecto etiam qui seipsum occidit⁵

¹ lib. I *BeDaFbGcMgPfPrPwTbTcVq; om. CaEaLcVo; capl' i in mg. Vp

² Si non *CaMgPfPtPwTbTc; Quoniam Qa

³ innocentem BdBcCaCeDaFbGcMgMqOaObOcPaPcPhPkPqPtRaSbTbTcVmVoVpVq; nocentem *PfPr²Pw

homicida est. Et tanto fit nocentior cum se occiderit, quanto innocentior⁶ in eo⁷ causa fuit qua⁸ se occidendum putavit. Item. Non⁹ licet homini¹⁰ seipsum occidere cum in eo quod scriptum est, Non occides, nihil deinde addito¹¹ nec ipse utique¹² cui precipitur intelligatur¹³ exceptus¹⁴. Item. Quasdam vero exceptiones¹⁵ eadem ipsa divina fecit auctoritas¹⁶. Sed his¹⁷ exceptis quos Deus¹⁸ occidi iubet sive data lege sive¹⁹ ad personam pro tempore expressa iussione. Non autem ipse occidit²⁰ qui ministerium debet iubenti, sicut adminiculum²¹ gladius utenti²², et ideo nequaquam contra hoc preceptum²³ fecerunt quod dictum est, Non occides, qui Deo auctore bella gesserunt, aut personam²⁴ gerentes publice potestatis secundum leges eius, hoc est iustissime rationis imperio sceleratos morte punierunt²⁵. Et Abraham non solum non²⁶ est culpatus²⁷ crudelitatis crimine, verum etiam laudatus est nomine pietatis quod voluit filium²⁸ nequaquam scelerate sed obedienter occidere. Et merito queritur utrum²⁹ pro

⁴ cuius *CaMgTbTcVo; cui Pf

⁵ -dit *MgPfPwTbTc; -derit Ca

⁶ cum se occ. - innoc. *MgPfPwTbTc; om. Ca

⁷ eo CaPfSb²TbTc; ea Mg; om. Sb

⁸ qua *CaPfTbTc; qui Mg

⁹ Non CaDaMgPfTbTcVo; Unde BeCePaPk

¹⁰ -ini *CaMgPfTb; -inem Tc

¹¹ additur CePaPk; addicito Fb. nullus add. DaMgPfPwTcVo, om.

*BdBcCaCeFbGcPaPcPhPkPqPrSbTbVm

¹² utique *MgPfPwTbTc; om. Ca

¹³ -atur *CaMgTbTcVo; -itur Pf

¹⁴ Item. Non occides, nec te nec alterum. Neque enim qui se occidit, aliud quam hominem occidit add. Brant (with ID), Gratian; om.

AbAdBdBcCaCeDbEaEbEcEgFbFcGcKaLbLgLmLnMgMqOaObOcOdOePaPcPfPhPkPrPqPtPwPyQa SbSdSeSgTbTcVmVoVpVqVtWaWbWcWeZa

¹⁵ scilicet ut liceat occidi add. MgWd²(ss), om. *BdBcCaCeDaFbGcMqPcPfPhPkPqPySbTbTcVmWd

¹⁶ fec. auct. *BeCaCeGcLgMgPaPfPhPkPyTbVmWe; auct. fec. SgTc. ut liceat hominem occidi add.

DaObOcPfVo, scilicet ut liceat occidi add. in mg. Mg, ut non liceat hominem occidi add. in mg. Sb, om. BdBcCaDbFbGcOdOePcPhPqPrPyTbTcVmWe

¹⁷ scil. non occides add. ss MgWd

¹⁸ Deus *BeCaCeMgPaPcPfPkPqPwVmVo; Dominus PhTb; ipse Deus Tc

¹⁹ sive MgPfRa²Sb²VoWd²; om. BdBcCaCeDaGcPaPcPhPkPqPrPyRaSbTbTcVmWd

²⁰ -idit *CaMgPfTc; -iderit PhTb

²¹ ad vinculum MqPrRa(before corr.); ad ...l'm Vm

²² utenti *BeFbMqPc²PfPhPrPwPySb(pc)TbTcRa²VmVo; intendenti BdBcMg (vel utenti add. ss Mg); intenti CeDaGcPcPq?RaSbWd (vel utenti add. ss Wd); iubenti PaPk

²³ hoc prec. *MgPfTbTc; prec. hoc Ca

²⁴ -onam MgPfVo; -onas BeCaCeFbPhPkPqPrPyTbTc

²⁵ punierunt *BeCeDa²PaPhPkPyTb; perimerunt BdBcMgPqPrPwSb; peremerunt

CaDaFbMqPcPfRaTcVo

²⁶ in mg. Ra²

²⁷ -atus *CaMgPfTc; -andus Tb

²⁸ suum add. ss Da

²⁹ queritur utrum *CaMgTbTcVo; Quare utique Pf

iussu Dei sit habendum quod Iepte filiam que patri occurrit occidit, cum³⁰ se id vovisset³¹ immolaturum Deo quod ei redeunti de prelio victori primitus occurrisset. Nec Samson aliter excusatur quod³² seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi quia Spiritus latenter hoc iusserat, qui per illum miracula faciebat. His ergo³³ exceptis quod³⁴ vel lex iusta³⁵ generaliter vel ipse iustitie fons³⁶ Deus occidi iubet, quisquis hominem vel seipsum vel quemlibet occiderit, homicidii crimine innectitur. Item. Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus, neminem spontaneam mortem sibi inferre³⁷ debere, velut fugiendo molestias temporales ne incidat in perpetuas, neminem propter aliena peccata³⁸, ne hoc ipso incipiat³⁹ habere gravissimum⁴⁰ proprium⁴¹, neminem propter sua peccata preterita, propter que magis⁴² hac vita opus est ut possint penitendo sanari, neminem velut desiderio melioris vite que post mortem speratur⁴³, quia reos sue mortis melior post mortem vita non suscipit.

ID 10. 4] C 23 q 5 c 9 in earlier version from Nequaquam contra hoc to homicidii crimine innectitur, later enlarged beyond what is here at beginning and end

³⁰ cum *CaPfTbTc; dum Mg

³¹ id vovisset BeCaGc²PhPrTc; id voluisset Gc; id novisset PfVo; vovisset id Tb; ? Mg

³² qui *add.* Gc, ipse *add.* Mg, *om.* *CaPfTbTc

³³ ergo *BeCaGcMgTbTc; igitur PfVo

³⁴ quod GcPfTbVo; quos BeCaMgRaTc

³⁵ iuxta Ca

³⁶ iust. fons *CaMgPfTb; fons. iust. Tc

³⁷ sibi inf. *MgPfTbTc; inf. sibi Ca

³⁸ *corr. fr.* sua pecc. al. Ca

³⁹ ipso incipiat *MgPfTbTc; ipsam Ca

⁴⁰ grav- MgPfTbTcVm; grat- CaPr

⁴¹ quem (quod EgOd²) non polluebat (-uat Fb) alienum *add.*

DaEgFbLgMgObOcOd²PfPrPwRa²VoWd², *om.*

*AdBdBcCaCeDbFcGcMqOaOdOePaPcPhPkPtPyQeRaSbSgTbTcVmVqWdBrant

⁴² in *add.* CaFbGcTb, *om.* MgPfTc

⁴³ proprium neminem propter – speratur *over erasure* Da

3¹

Hieronimus super Ionam²

Non est nostrum³ mortem arripere, sed illatam ab aliis libenter excipere⁴. Unde et⁵ in persecutionibus⁶ non licet propria perire manu, absque eo ubi castitas periclitatur, sed percutienti colla submittere.

¹ c 3 *om.*

AaAcBaBdBcCaCeDaDbFcGcHaLeKaLaLlLhLjLkLmLnMfMjMkMmMnMoMqOaOdOePaPcPdPhPj
PkPqPrPtPyPzQaQeSbSdSeSgSITbTeTgVaVcVdVeVhVjVkVmVtWbWcWdWe; *in*

AbAdBbEbEcEgFbLbLcLdLgMbMgObOcOd²PfPgPmPnPpPsPuPwPxQbRaTcTd(*rather smaller script*)Tg²VaVcVoVpVaVcVnVoVpVqWaWd²(mg)ZaBrant

Ars. 713 fo. 138v] + C 23 q 5 c 11

² *insc. in inner mg. Td²; no insc. or break Eb, no insc. EcRa*

³ *nostrum LdMgObOcOd² PfRaVoBrant; martirium Tc; enim nostrum A*

⁴ *accipere Brant*

⁵ *et LcLdMgPwVoA; om. PfTcWd; etiam RaBrant*

⁶ *-ionibus LcLdMgPfPwRaVoA; -ione Tc; -ibus Brant*

3A¹

Item²

Cum homo ab homine occiditur multum distat utrum fiat nocendi cupiditate vel iuste aliquid auferendi, sicut fit ab inimico, sicut a latrone, an ulciscendi vel occidendi ordine, sicut a iudice, sicut a carnifice, an evadendi vel subveniendi necessitate, sicut interimitur latro a viatore, hostis a milite³, et aliquando qui causa mortis fuit potius in culpa est quam ille qui occidit, velut si quisquam⁴ decipiat fidiussorem⁵ suum, atque ille pro isto supplicium legitimum luat. Nec tamen omnis qui causa aliene mortis est reus est. Quid si enim⁶ quisquam stuprum petat, seseque si non impetraverit interimat? Quid si filius timens patris pia verbera⁷ precipitio pereat? Quid si alius⁸ homine liberato vel ne alius liberetur sibi ipsi mortem inferat? Num propter⁹ istas alienarum mortium¹⁰ causas aut sceleri consentiendum est aut vindicta peccati que non fit nocendi sed corrigendi studio etiam paterna verbera sunt tollenda, aut opera misericordie cohibenda? Hec cum accidunt debemus eis humanum dolorem, non propter illa ne accidant recte factorum reprimimus¹¹ voluntatem. Sic etiam cum intercedimus pro peccatore dampnando sequuntur aliquando que nolumus, sive in ipso qui nostra intercessione liberatur ut vel inmanius impunita crassetur audacia, subdita cupiditati, ingrata lenitati, atque unus morti¹² ereptus plurimos nece involvat¹³, vel ipso per beneficium nostrum in melius commutato, moribusque correcto¹⁴, alius male vivendo pereat si¹⁵ que huius impunitate proposita talia vel graviora commitat.

ID 10.108b to reprimimus voluntatem only] C 23 q 5 c 19 (as ID)

¹ *in Pc²(mg.)TcVt; om.*

AaAbAdBdBcCaCeDaDbEaEbEcEgFbFcGcHaKaLaLbLcLdLfLgLhLjLkLmMgMqOaObOcOdOePaPcPfPhPkPqPrPtPwPyQeRaSbSdSeSgSlTbTdTgVmVoVpVqWaWbWcWdWeZaBrant

² *Item *Tc; Haimo super epistolam ad Romanos (cf also c 5 below) Pc*

³ *a milite *Tc; om. Pc*

⁴ *quisquam Pc; quisque Tc*

⁵ *fideiussorem *Pc; viatorem Tc*

⁶ *si enim Pc; enim si Tc*

⁷ *verbera *Tc; verba Pc*

⁸ *si alius *Tc; alius si Pc*

⁹ *propter *Pc; per Tc*

¹⁰ *vel partium add. ss Tc*

¹¹ *corr. fr. repperimus Pc*

¹² *atque unus morti Pc; ab unius morte Tc*

¹³ *om. Pc*

¹⁴ *correcto Pc; correpto Tc*

¹⁵ *si Pc; in ?Tc*

[4]¹

¹ see 8. 1 above

5

Haimo super epistolam ad Romanos¹

Sunt quedam enormia flagitia, que potius per mundi iudices quam per antistites et rectores ecclesiarum iudicantur. Sicut est cum quis interficit pontificem apostolicum, episcopum², presbiterum sive³ diaconum, huiusmodi reos reges et principes mundi dampnant. Ergo non sine causa portat gladium⁴, qui talia scelera diiudicat. Sunt⁵ etiam maxime constituti⁶ propter homicidas, raptos ut⁷ illos dampnent et alios suo timore⁸ compescere faciant⁹.

ID 10.11] +C 23 q 5 c 39

¹ Haimo (Hyamo Ca) - Rom. *BdCaMgPcPfTbTc; om. Pk. (ii. add. Bd) De eo qui quemlibet clericum occiderit quid debeat emendare in mg. BdLj²

² episcopum *CaMgPfTb; om. Tc

³ sive *CaMgPfPhTb; seu Pc; et Tc

⁴ portat glad. *CaMgPfPhTc; glad. portant Tb

⁵ Sunt *BeGcMgRaTbTc; Sicut CaPfVo

⁶ -uti *CaMgPfTbTcVo; -utis Pf²

⁷ et add. BeCaGcMgPhTcIDp², om. PfTbVo

⁸ suo timore *BeCaGcMgOaPfPrVo; timore suo PcTc; suos timore Ph; sine timore Tb

⁹ comp. fac. *BeCaGcOaPfTbTcVo; compescant LgMg

6

Capitularium¹ libro V², cap. xc³

Presbiteri interfecti episcopo⁴ ad cuius parochiam pertinent solvantur⁵.

ID 10.8] +C 17 q 4 c 26a, Palea, paraphrase

¹ Capitularium *DaLgMgObOdOePfPkPrPwVoWcWe; Capitularum BdBeCaFbGcOa; Capitulum Od²Tb; Institutionum Tc; om. Vq

² V *DaMgPfPwTbTcVqWc; om. Ca

³ xc *BdBeCaDaFbFcGcMgOaObOdOePfPhPkPrPwQeTbVoWc; xv HaPtRa; ccc Ld; xx PcSgTcVmVq. .i. add. in mg. Oc. De eo qui quemlibet clericum occiderit quid debeat emendare add. Ph

⁴ interfecti episcopo *AdBdBcCeDa²DbEaFbOcOd²PhPqPrPyQaQeRaSgTcVmWcWdWeBrant; interfectores episcopo OdPw; int. ep. (corr. fr. -opi Pf) id est CaDaGcObOePfVm; interfecti episcopus Pk; interfecti ab episcopo OaTb; interfecto episcopo id est Pc; interfecto episcopo id Pc²Sb; interfecti compositio episcopo PtVo; interfectores, (Presbiteris) interfectis episcopo Vq; interfectores compositio episcopi Vosm.; compositio episcopi Migne. ii add. in mg. Be²

⁵ pertinent (ss Be, -et Ce) solvantur (-atur SbVq)

*AdBdBcCeDaFbGcLgMqOaOdPaPhPqPrPyRaSbSgTbTc(vel reddantur add. ss Tc)VmVqWcWeBrant, Migne; pertinet solvant Ca; pert. hec solv. LdMgObOcPfPw; pertinet solvantur Oe; solvantur Pa; pertinent solvantur Ph; solvant Pk; pertinet solvatur (corr. fr. sal- Vo) PtVo; pertinent solvantur. Item episcopus, cclxi Vosm (cf c 7)

7

Item¹ cap. cclxi²

Qui subdiaconum occiderit CCC solidos componat, qui diaconum CCCC, qui presbiterum DC, qui episcopum DCCCC, qui monachum CCCC³.

ID 10.9] +C 17 q 4 c 27

¹ om. GcPcPrVm

² cap. cclxi BdmGBeCaGcLdOaObPcPf²PhPkRaTb; c.lxi Pc²; Libro XI, cap. xx Tc; cap. cclxxi Vo;

Item – cclxi om. FbVpVq. Quid debeat emendare qui quemlibet clericum occiderit add. Ce(mg)Pa

³ *CCCC CaGcPfPrPwRaTbTcVoWe; CCCCXVI Be; DCCC Mg; CCCCLXI Pc

8

¹Liber VI, capit. xc²

Qui occiderit clericum aut monachum arma relinquat et Deo in monasterio serviat cunctis diebus vite sue, nunquam³ ad seculum reversurus, et septem⁴ annos publicam penitentiam gerat⁵.

ID 10.10] +C 17 q 4 c 28

¹ Item add. Mg, om. *PfTbTcCa

² xc *BeCaGcMgPcPfTbVo; xv Tc. Liber – xc om. FbVpVq, subs. canc. Da

³ nunquam CaMgPfPhTc; non Tb

⁴ septem CaMgPfPhTcVq; sex Ph²Tb

⁵ pub. pen. gerat (ingerat Ad, agat PyWc) *AdCaGcMgPfPhPyRaTcWc; pen. gerat pub. Tb

9¹*Capitul. lib. V, cap. cxcvii²*

Qui per³ odium vel malum ingenium et nisi⁴ propter iustitiam faciendam hominem punierit⁵ honorem suum perdat, et legibus contra quem⁶ iniuste fecit⁷ secundum penam quam intulerit⁸ emendet.

¹ in

AdBdBeCaCeDaDbEaFbFcHaLdLfLgLhLjLkLmLnMgMqOaObOcOdOePaPcPfPhPkPrPtPwRaQaSb SgTbTdVmVoVqWcWeBrant; om. LcTc

² Cap. lib. V, cap. (om. Ph) cxcvii (cp. v add. Vo) *DaFbGcLfLjMgOaPaPhPqPrTbVmVo; Cap. V lib. V cap. cxcvii CaPw; Capitulo V cp. cxcvii Ce; Capit. cccvii, cap. v LdOc; Cap. V cap. cxvii Lm; Capitular' libro c. cx. cap. vii Pc; Item cap. xcvi Pf; Cp' V cp. xcvi Pk; Capitular' l. V capitulo cccvii Ra; cap. v Vq. De illo qui per odium et non (nisi Pa) propter iustitiam aliquem punit add. Ce(mg)Pa

³ per *AdCaFcGcLdLfLjMgOaObOcOdOePfPk; propter PhTb

⁴ nisi *OaLmPhTb; non BeCaDaGcMgPcPfPrPwRaVo

⁵ punierit *AdBeDa²DbGcPaPcPfPhPkPrPyRaSbTbVmVoVq; perimerit BdOaPq; peremerit

CaDaFbLfLjMgPw

⁶ vel quas add. in mg. Ra²

⁷ in. fec. *CaMgPfTb; fec. in. Pw

ID 10.43]

⁸ -erit *FbMfPfPwTb; -erat CaGcWd

10

Cassiodorus¹ in prologo² tripartite historie, libro IX³, cap. xxx

Est⁴ enim lex⁵ huiusmodi. Imperator⁶ Gratianus⁷, Valentinianus et Theodosius⁸ augusti, Flaviano prefecto pretorii Illirici. Si vindicari in aliquos severius contra nostram⁹ consuetudinem pro cause intuitu iusserimus, nolumus statim eos aut¹⁰ subire penam aut excipere sententiam, sed per dies triginta super statu eorum sors et fortuna suspensa sit.

ID 10.47b]

¹ Cassio de Ph² prologo Pk; volumine CePa³ IX *CaGcMgPfTb; XI Fb; XX PcTc⁴ Hec est Pk⁵ lex MgPfTbTc; om. *Ca⁶ -ator *CaMgPfTbTcVo; -atores Pf²⁷ et add. Ca, om. *MgPfTbTc⁸ Theod- *BeCaGcMgRa; Teod- PfTb; Thod- Tc; Tehod- Vo⁹ nostram *BeCaGcPcPfRaTbVo; vestram MgTc¹⁰ eos aut *BeGcOaPcPfTb; aut eos CaMg; aut Tc; eos an Vo

11

Urbanus secundus¹ Godefrido² Lucano³ episcopo⁴

Non enim eos homicidas arbitramur quos adversus excommunicatos zelo catholice matris ardentes, eorum quoslibet trucidasse contigerit.

ID 10.54 (pt)] C 23 q 5 c 47 med.

¹ Illus Ra² God- *CaEaGcOaPfTbVo; Got- MgRa; Gad- Tc³ Lucano *OaPcPhPrTbRaWcWe (RaWc after ep.); Luzano Gc; Lutano Tc; om. CaDaFbLcLdMgPfPtSbVoVpVq.⁴ Luc. ep. om Be. De illo qui interficit excommunicatum add. Ce(mg)Pa

12

*Augustinus in Exodo Questionum¹, cap. xlii²*¹ in Exodo Quest. *BeCaLdMgPhTbVo; Ques. in Exodo Pf; In Exodi questionibus de veteri et novo testamento Tc; in Exodo Vq. ii. add. in mg. Oc² xlii BeCaGcMgPfTbVo; xli Pc; xxiii Tc; xii Vp. (iii. add. Bd) De eo qui percusserit (percutierit Ph) mulierem in utero habentem et abortierit (ob- Ph), utrum homicidium fecerit necne in mg. BdLj²Lk², in

Quod³ non⁴ formatum puerperium⁵ noluit ad⁶ homicidium pertinere, profecto nec⁷ hominem deputavit⁸ quod tale in utero geritur. Hic⁹ de anima questio¹⁰ solet agitari¹¹ utrum quicquid formatum non¹² est, nec animatum quidem possit intelligi, et ideo non sit homicidium, quia nec exanimatum dici potest¹³ si¹⁴ adhuc animam¹⁵ non habeat¹⁶. Item. Si¹⁷ illud informe puerperium iam quidem fuerat¹⁸, sed adhuc quodammodo informiter animatum, quoniam magna de anima questio¹⁹ non est precipitanda²⁰ indiscussa²¹ temeritate sententie, ideo lex noluit ad homicidium pertinere, quia nondum dici potest²² anima viva in eo²³ corpore quod sensu caret.

ID 10.56] +C 32 q 2 c 8

text Ph; De eo qui percusserit mulierem et abortivum fecerit homicidium *add.* Ce mg; De eo qui percusserit mulierem et obortit utrum homicidium *add.* Pa; iii *in mg.* Be²

³ Quod *BeCaDaGcMqPrRaSbTbTcVq; Quod vero Mg; Qui PfSb²Vo; ad *add. and canc.* Ra

⁴ ad *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTbVq

⁵ Moyses vel lex *add.* Brant, *om.*

*BeCaDbEaGcLcLdLgMgOaObOcOdOePfPhPtPyQaRaSgTbTcVmVoVpVqWcWe

⁶ ad *CaGc²MgPfRa²Tb; *om.* GcPyRaTc

⁷ *corr. fr.* non Ra

⁸ *in mg.* Ra²

⁹ Hic *OaPhPrPyTbVm; Hinc AdBeCaCeFbGcMgMqPaPfPkRaSbTcVo

¹⁰ de an. quest. *BeGcPfTbTcVo; quest. de an. AdBdCaFbMgPw

¹¹ sol. ag. *BeFbOaPhPyTb; ag. sol. BdCaGcMgPcPfPwRaSbTcVo; solet fieri Ce

¹² non *BdBeCaCeDaFbGcMgPhPkPqPrPwPyTbTcVm; *om.* PfSbVo

¹³ dici pot. CaMgPfTb; pot. dici Tc

¹⁴ *altered to* sed Ca

¹⁵ adhuc an. *CaMgPfTc; an. adhuc PhTb

¹⁶ -eat CaMgOaPfRaTbVo; -ebat *PhTc

¹⁷ ergo *add.* Mg, *om.* *CaGcPfTbTc

¹⁸ fuerat *CaPfTbTc; fuerit animatum Mg

¹⁹ est *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

²⁰ non est prec. *CaMgPfPhTc; prec. non est Tb

²¹ -ussa *CaPfTbTc; -usse Mg

²² dici pot. *BeOaPhTbTc; poterat dici CaMgRa²; pot. dici FbGcPfVoVq; pot' Ra

²³ *corr. fr.* co Mg

13

Augustinus, *Questionum*¹ de veteri et novo testamento², cap. xxiii³

Moyses tradidit⁴, Si quis percusserit mulierem in⁵ utero habentem et abortivum fecerit⁶, si formatum fuerit, det animam pro anima. Si autem⁷ informatum fuerit,

¹ Quest. *BeCaMgPfTcVoVq; *om.* OaPhTb

² -ento *BeCaTbTcVo; -enti Pf; Testam' Mg

³ cap. xxiii *BeDaGcOaPcPfPrRaTb?Tc; *om.* BdCaFbMgVo

⁴ ait CePa

⁵ in *MgPfTbTc; *om.* Ca

⁶ abortivum fecerit CeDaFbGcMgMqPaPcPkPrPtRaTcVmVoVpWc; obortivum fecerit

AdBdBeCaPfPwSbVq; obortierit OaPh; abortierit *PyTb

⁷ autem *CaMgPfTb; vero Tc

multetur pecunia ut probaret non esse animam⁸ ante formam⁹. Itaque, si iam formato corpori datur, non in conceptu¹⁰ corporis nascitur cum semine derivata. Nam, si¹¹ cum semine et anima existit ex anima¹² multe anime quotidie pereunt, cum semen fluxu quodam non proficit nativitati. Sed si prius¹³ respiciamus, videbimus quid sequi debeamus. Contemplemur facturam Ade. In Adam enim¹⁴ exemplum datum est, ut ex eo intelligatur quia iam formatum corpus accepit animam. Nam¹⁵ poterat animam limo terre admiscere, et sic formare corpus, sed ratione informabatur, quia primum¹⁶ oportebat¹⁷ domum compaginari, et sic habitatorem induci. Anima certe quia spiritus est in sicco habitare non potest, ideo in sanguine fertur¹⁸. Cum ergo¹⁹ lineamenta compacta non fuerint, ubi erit anima²⁰?

ID 10.57] +C 32 q 2 c 9

⁸ non esse animam *BeCaGcMgPfPhVo; animam non esse Tb; animam non inesse Tc

⁹ formam *BeDa²OaPkPrTbVo; formatam CaGcMgPfPySb; ? Da; formatum Tc

¹⁰ -eptu *MgPfTbTc; -eptum Ca

¹¹ om. Vo

¹² existit ex anima *BdCaDaFbMgOaPhPwPySbVqVosm.; consistit ex anima Be; consistit CePa; consistat ex anima GcPcPrVmVp; existit PfTbVo; consistit ex anime Pk; existat ex anima Pq; exit ex anima TcBrant; existit exanimis et Migne

¹³ prius *CaFbMgPyTbTc; proprius BePf; prorsus Gc; propius Vo

¹⁴ enim *BeCaGcMgTbTc; om. PfVo

¹⁵ Nam *BeGcMgPcPfTb; om. Ca; Nam Deus Tc; Non Vo

¹⁶ primum *CaPfTbTc; primo Mg

¹⁷ corr. fr. oportet Ra

¹⁸ habitare add. Vosm., om. *CaMgPfTbTc

¹⁹ ergo *PhPyTb; igitur CaDaFbGcMgPaPfPrRaSbVo; vero BeCePaPk; igitur corporis Tc

²⁰ ubi erit anima *BeCaGcOaPfTbVoVq; ubi erat anima DaMg; anima ubi erit Tc; om. Lk, suppl. Lk²

14

Ieronimus ad Gasium¹ de questione²

Sicuti³ semina paulatim formantur⁴ in utero, et tamdiu non reputatur⁵ homicidium donec elementa confecta⁶ suas imagines membraque suscipiant, ita sensus ratione conceptus, nisi in opera proruperit, adhuc ventre retinetur et cito ab ostio⁷ perit⁸.

¹ Gasium BdDaCeMgMqPaPhPkPtPwQeSbVq; Gasium (?) Ad; Gaium BeCaGcPcPrTcVmVpWe; Gaudium Fb; Gazium Oa; Algasium PfTbVoBrant; Gagium PqRaWc

² anime add. Tc, om. *CaMgPcPfTbVq. No insc., running this onto the end of c 13, SI

³ -uti *CaMgPfTb; -ut Tc

⁴ form- *CaMgPfTb; inform- Tc

⁵ non rep. *CaMgPfTb; rep. non Tc

⁶ confecta *BeMgPcPfRaTbVo; confectas CaGcVq; confusa Tc

⁷ ab ostio *CeOaPaPhPkPyTb; ab hoste

BdBeCaDaEaFbGcMgMqPcPfPqPrPtPwRaSbVmVoVqWcWdWe; abortione Tc. opere (?) add. in mg. Ra²

ID 10.58] + C 32 q 2 c 10

⁸ pergit Vo

15

Augustinus contra Cresconium grammaticum¹, libro I²

Quisquis Christianum iniquus³ persequitur, Christi est inimicus. Verum dicis, si non hoc in illo persequitur⁴, quod Christo est inimicum. Neque enim dominus in servo, pater in filio, maritus in coniuge, cum sint utrique Christiani⁵ non⁶ debent persequi⁷ vitia Christiane⁸ contraria veritati⁹. An vero si non persequantur, non¹⁰ rei negligentie merito¹¹ tenebuntur?¹²

ID 10.61] C 23 q 4 c 52

¹ corr. fr. monachum Vo²

² Item de homicidio in mg. Bd; Hic incipit dicere qui mali sint reprimendi et corrigendi add. Ce(mg)Pa; Quod non semper inimicus Christi iudicetur qui Christianum persequitur add. in mg. Lj²

³ iniquus *BeCaGcOaRaTbTcVqWe; inique LdMgPfVo; vel inique in mg. Ra

⁴ Christi est - pers. *MgPfTbTc; om. Ca

⁵ utr. Chr. *CaMgPfPhTc; Chr. utr. Tb

⁶ non *BdBcCaCeDaFbGcMgPcPhPkPqPrSbTbTcVm; om. PfPwVo

⁷ sed add. PfVo, om. *BdCaCeFbGcMgPcPkPwPyTbTcVm

⁸ utr. Chr. *GcPfTbTc; Chr. utr. BeCaFbMg; Chr. Ce

⁹ cont. ver. *CaMgPfTb; ver. cont. Tc

¹⁰ non *BdBcCeDaFbGcMgOaPcPkPrPwPySbTbTcVq; om. Ca; num PfVo

¹¹ negl. merito *BeCaDaGcOaPc²PfTbVoVq; negl. marito Mg; indulgentie merito Pc; inmerito negl. Tc; negl. RaWc

16

Augustinus¹ ad Macedonium

Debet homo diligere proximum tanquam seipsum, ut quem potuerit² hominem vel beneficentie³ consolatione vel informatione doctrine vel discipline coercione⁴ adducat ad colendum Deum.

ID 10.62] C 23 q 4 c 53

¹ Aug. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² potuerit *CaMgPfTb; potuit Tc

³ beneficentie *BdCaCeDaFbGcMgPaPcSb²; beneficii BeOaPfPhPwPyRaTbTcVm²Vo; beneficie MqPkPqVq; benefici PrVm; beneficentie Sb

⁴ coercione Ad²BeCeGcOaPaPfPhPrPwPyRaSbTbVmVoVqWe; cohortatione AdBdCaEgFbMg(vcl cohortitione ss)PcTc; cohercitione Da; cohertionem Pk

17

Augustinus¹ ad Donatum presbiterum²

Qui diliguntur male sue voluntati impune et crudeliter permittendi non sunt, sed ubi potestas datur, et a malo prohibendi et ad bonum cogendi³. Nam si voluntas mala semper sue permittenda est libertati, quare Israelitici⁴ recusantes et murmurantes tam duris flagellis a malo prohibebantur, et ad terram compellebantur promissionis? Si voluntas mala⁵ permittenda est libertati, quare Paulus non est permissus uti pessima⁶ voluntate qua⁷ persequeretur ecclesiam? Sed prostratus est ut excecetur, excecatus ut mutaretur, mutatus ut mitteretur, missus ut qualia fecerat in⁸ errore talia pro veritate pateretur. Si voluntas mala semper sue permittenda est libertati, quare monetur pater in scripturis sanctis filium durum non solum verbis corripere, sed etiam latera eius tundere⁹, ut ad bonam disciplinam cogatur et Dominus diligatur?¹⁰

ID 10.63] C 23 q 4 c 38 med.

¹ Aug. *BeCaGcMgTbTc; Idem PfVp

² no insc. Vo

³ sunt add. Pf², om. *CaMgPfTbTcVo

⁴ -itici *CaMgPfTb; -ite Tc

⁵ semper sue add. BdCaCeDaFbGcLcMgRaPcPqPwSbTcTdVmVq, om. *BeMqPfPhPqPrTbVo

⁶ uti pessima *AdBeCaMgOaPcPfPhVoVqWd; uti propria Tb; in pessima Tc

⁷ qua CaMgTbTcVo; quia Pf

⁸ in *CaPfTbTc; ab (vel in ss) Mg

⁹ tund- *CaGcPcPfTbVo; ?Mg; tond- Tc

¹⁰ et Dom. dil. *OaPhTb; et a Domino dil. BeCaDaGcMqPfPtRaSbTcVpVoWcWdWe; ? Mg; om. Qa

18

¹Chrisostomus super Mattheum, homelia xvii²

Occidit³ Phinees hominem et reputatum est ei⁴ ad iustitiam. Abraham vero non homicida solum⁵, verum etiam parricida, quod⁶ certe est gravius⁷, effectus, magis Deo magisque⁸ placuit. Sed et⁹ Petrus geminum fecit homicidium, fuit tamen opus spirituale quod factum est. Non sola igitur respiciamus ad¹⁰ opera, sed tempus et

¹ Iohannes add. TcVo, om. *BeCaGcMgPcPfTbVq

² hom. xvii CaGcLdMgMqPfPhRaTcVq; hom. xviii BeOaVoVp; om. Tb

³ Occ- *MgPfTbTc; Acc- CaPc

⁴ ei *CaMgPcPfTb; om. Tc

⁵ solum *CaEgPfTbTc; om. Mg

⁶ quod *CaMgPfTb; qui Tc

⁷ est gravius *CaMgPcPfTb; est gravior Pc²; gravior est Tc

⁸ magisque *BdBeCaCeDaFbGcMgPcPhPkPqPrPyRaTbVm; om. PfPwSbTcVo

⁹ et *MgPfTbTc; om. Ca

¹⁰ sola ig. resp. ad CaMgPfPhTc; ig. resp. ad sola Tb

causam et voluntatem et¹¹ personarum differentiam et quantacumque alia ipsis¹² operibus acciderunt, diligentissime requiramus. Non enim possumus ad veritatem aliter pervenire¹³.

ID 10.65] C 23 q 8 c 14

¹¹ et *BeGcTbTc; om. CaMgPf

¹² ipsis *BeCaGcMgTbTc; ipsius PfVo

¹³ poss. ad ver. al. perv. *BeGcMgOaPfTbVoVq; poss. ad ver. perv. al. Ca; al. poss. ad ver. perv. Tc

19

Gregorius in Dialogo¹

Petrus qui Tabitam mortuam orando suscitavit, Ananiam et Saphiram mentientes morti increpando tradidit². Neque enim orasse in eorum extinctione legitur, sed solummodo culpam quam perpetraverant increpasse. Constat ergo quia aliquando ex potestate, aliquando exhibentur ex postulatione, dum et istis vitam increpando abstulit et illi reddidit orando³.

ID 10.67b] C 23 q 8 c 16

¹ in vita sancti Benedicti add. PcTc, om. *CaGcMgPfTb

² inc. trad. CaMgPfPhTc; trad. inc. Tb

³ redd. or. *CaMgPfPhTb; or. redd. Tc

20

Iohannes¹ VIII Domagol² duci glorioso³

Preterea devotionis tue studium exhortamur ut contra marinos latrunculos qui sub pretextu⁴ tui nominis in Christicolas debacchantur tanto vehementius accendantur⁵, quanto illorum pravitate famam tui nominis⁶ obfuscata fuisse⁷ cognoscis quoniam, licet credi possit quod te nolente illi navigantibus insidientur, quia a te comprimi posse dicuntur, nisi eos compesceris⁸ innoxius non haberis⁹. Scriptum quippe est, Qui crimina cum potest emendare non corrigit ipse committit.

¹ papa add. Tc, om. *CaMgPfTb

² VIII Domagol *BdDaGcPfPrPwSbVmVoVqWe; Vindomaglo Ad; VIII de mogul Be; VIII Domagolov... Ca; VII Domagol CeFbPaPk; Widomagol Mg; VIII Domago MqVpBrant; VIII Domacol Oa; VIII Domaol Ph; VIII Domaglo Pt; VIII (ss and in mg.) Demagol Ra; VIII Demaeol Tb; VIII Dogmalgo Tc; VIII Domogol Wc; VIII Hermannos Vosm.

³ duci glor. *BeDaGcLdMgOaPfTbTcBrant; glor. Ca; d' Mq; <glorioso> duci Sb; om. Migne

⁴ pretextu *AdBeCa²DaGcMgPcPf²PyRaTbVo; extextu Ca; pro textu OaVq; textu PrVm; protectu Tc

⁵ -atur *BeCaRaTbVq; -antur AdGcOa; -aris MgPfTcVo

⁶ in Christicolis – nominis in mg. Pc

⁷ fuisse *CaMgPcPfTb; om. Tc

⁸ -ceris MqPfTb; -cueris BeCaGcMgPhTcVo; -ceuris Oa; -escis Ra

ID 10.70] C 23 q 8 c 12

⁹ -eris *BeGcMqOaPfRa; -eberis CaGc²MgPhTbTc; habens Vo

21

Hieronimus ad Riparium

Legi¹ Siromastem² Finees³, auctoritatem Elie, zelum Simonis Chananei⁴, Petri⁵ severitatem Ananiam et Saphiram⁶ trucidantem⁷, Pauli constantiam qui Elimam⁸ magum viis Domini resistentem eterna severitate⁹ dampnavit. Non est¹⁰ crudelitas¹¹ pro Deo¹² pietas. Unde et in lege dicitur, Si frater tuus et amicus et uxor que est in sinu tuo¹³ depravare¹⁴ voluerit a veritate¹⁵ sit manus tua super eum et effunde sanguinem ipsorum.

ID 10.72] C 23 q 8 c 13

¹ Regi Pk

² emulamentum *add. ss* DaTd; mastem [*preceded by lacuna*] Vq

³ Fin- *CaGcOaPfPhTbVoVq; Phin- BeRaTcVp; Fun- Mg; *corr. fr.* Simoraste We

⁴ Chananei *BdBeCaCeDaFbGcMqPaPcPfPhPkPwPySbTbVmVoWdWe; Machabei MgTcWd²(*ss*); *om.* Ra

⁵ Chan. Pet. *in mg.* Pc

⁶ -iram *MgPfTbTc; -ira Ca

⁷ -antem *CaMgPfTb; -antis Tc

⁸ Elimam BeGcCaPfPhTcVo; Heliam Mg; Helimam Tb

⁹ vel cecitate *add. in mg.* Ra²

¹⁰ *ss* Ca

¹¹ sed *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

¹² punire sed *add. Vosm., om.* *CaMgPfTbTcBrant

¹³ est in sinu tuo *BeGcMgOaPfPhRaTcVoVpVq; in sinu tuo est Ca; in sinu tuo est te Tb; in sinu tuo dormit Brant

¹⁴ te *add. ss* Da

¹⁵ a veritate *CeDa²OaPaPkPyTb; veritatem

BdBeCaGcFbMgMqPcPfPhPqPrPwRaSbTcVm²VoVq(?)We; veritate Da; voluntatem Vm

22

¹*Augustinus super epistolam Iohannis, cap. vii*²

Non putes³ tunc te amare servum tuum quando eum non cedis, aut tunc amare filium tuum quando non das disciplinam, aut tunc amare vicinum tuum quando non

¹ Ier. ad Riparium (*repeated from c 21*) *add.* Pc

² vii *MgPfTbTc; l. ii Ca; cap. vii *om.* DaSb

³ Non putes *BeCaGcLgMgPfTbTcVo; Ne putes Ld; Non computes Lh

corrigis eum. Non est ista⁴ caritas, sed languor⁵. Ferveat caritas ad emendandum, ad corrigendum, sed si sunt boni mores, delectent⁶, si sunt⁷ mali, emendentur⁸.

ID 10.76] C 23 q 5 c 36

⁴ amor *add.* Ph, *om.* CaMgPfTbTc

⁵ *obsc.* *add.* in Tb

⁶ -ent *CaPfTbTc; -entur Mg

⁷ sunt *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁸ -entur *MgPfTbTc; -etur Ca

23

Augustinus in libro questionum veteris¹ et novi testamenti, cap. civ²

Quare ergo sententia data est ut qui accipit gladium, gladio pereat, nisi quia nulli licet excepto iudice³ gladio quemquam occidere? Apostolo autem⁴ Petro usque ad hoc permissum est quod dolorem faceret, non quod⁵ occideret. Hoc enim audiens, ne iterum percuteret dicit⁶ preterea quia⁷ Christianis iam factis⁸ occidere non licet. In misericordia enim positus lege iuris⁹ mundo crediti¹⁰ uti non licet asperere.¹¹

ID 10.78b]

¹ quest. vet.] questionis Oa

² civ BeDaOaPfRaTb; cxiii CaFbMg; *om.* Gc; iiii PcTc; ciii Sb; viiii Vo

³ iudice *CaMgPfPhTc; vindice Tb

⁴ autem *MgPfTbTc; *om.* Ca

⁵ non quod *CaMgTbTcVo; nunquod Pf²

⁶ dicit BeCaFbGcPfPhPrPyRaSbVo; didicit MgTc; discit PcTb

⁷ preterea quia *BeFbOaPfPrPyRaTbTcVo; propterea que Ca; propterea (vel pre- ss Mq) quia DaMg; vel propterea *add.* in mg. Ra²; preterea qui Sb

⁸ *corr. fr.* -anos iam factos Pf

⁹ *corr. fr.* iure Ra

¹⁰ -iti *CaMgOaPhRaTc; -ita BeTb; -itis Pf

¹¹ In misericordia - licet asperere *om.* Pq

24¹

Ier' ad Agerutiam²

Olim³ in lege⁴ precipiebatur⁵ oculum pro oculo, nunc verberanti maxillam prebemus et⁶ alteram. Illo tempore bellatoribus dicebatur⁷, Accingere gladio tuo super femur tuum,

¹ in EbEcEgFbLbLdLgMgObOcOd²PfPwRa²Td(*continuing below the end of the column*)Tg²VcVoVpWaWd²ZaBrant; *om.*

AdBdBeCaCeDaDbEaFcGcKaLaLcLfLhLjLkLmLnMqOaOdOePaPcPhPkPqPrPtPyQaQeRaSbSdSeSg
SITbTcTgVeVmVqVtWbWcWdWe

² Ieronimus ad Ag. PfPwVo; Aug. ad Ag. MgWd; Idem Aug' Fb; Item exercitui Francorum Ra; Idem Vc; Item Vp; *om.* EbEcEg (EbEc with no break)

³ Cum FbVc

⁴ *corr. fr.* perlege Ld

⁵ -pi- ss Pf

⁶ et EgFbMgPfVoVo; etiam Ld

potentissime⁸. Modo⁹ audit¹⁰ Petrus, Conde gladium tuum in vaginam suam¹¹, qui enim gladio percusserit¹², gladio morietur.

⁷ dicebatur EgLdMgPfPwVcVo; precipiebatur *Brant*

⁸ super fem. (phemum Vc) tuum pot. PfVcVo; pot. super fem. tuum EgFbMgPwRa

⁹ Amodo FbVc

¹⁰ audit EgFbLdPfVo; aud' MgVc; audivit *Brant*

¹¹ suam PfVo; *om.* EgFbMgRaVc

¹² gl. perc. EgFbPfPwVcVo; perc. gl. Mg; acceperit gladium Ra

25

Augustinus ad Lecarium¹

Qui vitiis nutriendis² parcit³ et fovet⁴ ne contristet peccantium voluntatem, tam non est⁵ misericors quam qui non vult⁶ cultrum rapere puero⁷ ne audiat plorantem⁸, et non timet ne vulneratum doleat vel extinctum.

ID 10.79] C 23 q 5 c 38

¹ Lecarium BeGcMgOaPcPfPrRaVoVq; Legarium AdCaFbSb; Laquearium Ph; Locarium Ra²Tb; Letanum Tc

² et *add.* PhTb, *om.* *CaMgPfTc

³ -cit *MgPfTbTc; -cet Ca

⁴ fovet AdBeCaEgGcLgOaOcOdOePcPfTbTcVmVoVq; vovet Mg; favet *IDm*

⁵ est *BeGcOaTbVo; *om.* AdCaMgPfTc

⁶ vult *CaMgPfTb; vultrum Tc

⁷ puero *CaPfTbTc; pueris Mg

⁸ -tem *CaPfTbTc; -tes Mg

26

Augustinus ad Emeritum¹

Nostri² adversus illicitas et privatas vestrorum³ violentias, quas et vos ibi⁴ qui talia facitis⁵ doletis et gemitis, a potestatibus ordinatis vinctionem⁶ petunt, non quod hos⁷ persequantur, sed quia se⁸ defendant.

ID 10.80] C 23 q 3 c 3

¹ Aug. ad Em. (Deemetrium Ra) BeCaEgFbGcLdOaPcRaTbVoVq; Gr. ad Em. Mg; Item ad Em. Pf; Item Tc

² Nostri *BeCaDaEg(catholici scil. *add. ss*)FcMgOaPfQaTbVo; Nosti AdGcHaMqOdPwWe; Vestri PrVmWc; Rr'i Py; Nostri autem RaTc; Fratri Vq

³ vestrorum (scismaticorum scilicet *add. ss* Mg) *GcMgMqPfPrTb?TcVoWcWe; nostrorum BeCaEa

⁴ vos ibi *BeGcMqOaTb; hi Ca; vos ipsi MgPfRaTcVo

⁵ qui talia fac. CaMgPfTb; *om.* Tc

⁶ vinctionem Ad²PhPkPyOaTb; ultionem (vel missionem *ss* Mg) AdBdCaFbMgPwRa²; optionem Be; functionem CePa; tuitionem DaEgTc; unctionem EaGcMqPqPrRaVmWe?; missionem OcPfSbVo(*after corr.*); ubi in vinctionem Pc; vintionem Vq

⁷ hos *CaMgPcPfTb; vos Tc

⁸ se *CaMgTbTcVo; *om.* Pf

27

Ex registro¹ Leonis IV Ludovico augusto²

Igitur³ cum sepe adversa a Sarracenorum partibus perveniant⁴ nuntia, quidam in Romanum⁵ portum Sarracenos clam furtiveque⁶ venturos esse dicebant. Pro quo nostrum congregari precipimus populum, maritimumque⁷ ad litus descendere decrevimus⁸, et egressi sumus Roma.

ID 10.83] C 23 q 8 c 7

¹ Gr' add. Ca, om. *MgPfTbTc

² augusto *BeCaGcMgOaPfPrPtRaTbVoVq²; imperatori AdPcTcVpVq; om. Mq

³ Legitur Ea

⁴ -iant *CaMgPfPhTc; -iunt Tb

⁵ -anum *BeGcOaPfRaTbVo; -anorum CaMgTc

⁶ Sar. clam furt. CaMgPfTb; clam. furt. Sar. Tc

⁷ maritimumque *AdBeCaGcPfPtTcVo; martryiumque ?Ph; marinumque Tb; maritimumque Vq; ?Mg

⁸ decrev- *AdBeDaGcOaPf?RaTbTcVo; decern- Ca; ? MgVq

28

Leo IV Ludovico imperatori¹

Scire vos² oportet quod nunquam ab aliquibus nostros homines sinimus opprimi, sed si necessitas illis incurrerit, presentialiter vindicamus³, quia nostri gregis in omnibus ultores esse debemus et precipui adiutores.

ID 10.84] C 23 q 8 c 8

¹ Leo - Lud. imp. *BeGcOaRaTbVoVq; Leo - Lud. augusto CaMgSb; Item. Leo – augusto Fb; Idem eidem PcPfTc

² nos Wc

³ vindicamus BeCaDaGcMgRaTbTc; vim dicamus Mq; inde dicamus PfPrVmVo

29

Alexander papa II¹ omnibus episcopis Hispanie

Dispar nimirum est Iudeorum et Sarracenorum causa. In illis² enim qui Christianos persequuntur, et ex urbibus et propriis sedibus pellunt, iuste pugnatur. Hi ubique servire parati sunt. Quemdam etiam episcopum³ sinagogam eorum destruere volentem cohibuit⁴.

ID 13.114b] C 23 q 8 c 11 to parati sunt

¹ papa II *BeCaFbMgTbVoVq; papa GcPrTc; episcopus II PcPf

² illis *CaMgPfTb; illos Tc

³ -pum *CaMgTbTcVo; -porum Pf

⁴ -buit *MgPfTbTc; -bui Ca

30

Item¹ exercitui² Francorum³

Omni timore ac terrore deposito, contra inimicos sancte fidei et⁴ adversarios omnium regionum⁵ viriliter agere studete. Item. Ubi usque nunc parentes vestri⁶ publicum moverunt procinctum semper⁷ victores extiterunt, nullaue eos multitudo populi superare potuit. Non enim audivimus ut aliquando sine fama victoriae reversi fuissent. Item⁸. Omnium vestrum nosse volumus caritatem quoniam quisquis⁹, quod non optantes dicimus, in hoc belli certamine fideliter mortuus fuerit, regna illi celestia minime negabuntur. Novit enim Omnipotens si quislibet¹⁰ vestrorum¹¹ morietur, quod pro veritate fidei et salvatione patrie ac¹² defensione Christianorum mortuus est. Ideo¹³ ab eo pretitulatum premium consequetur.

ID 10.87] C 23 q 8 c 9, Omni - studete, Nouit - consequetur; C 23 q 5 c 46, Omnium - negabuntur

¹ Item *BeCaFbGcMgObPrPtRaSbTb; Leo IIII DaVo; Idem Pf; om. PcTcVp

² exercitui *BeCaDaMgPfPrTcVo; exercitu OaRa; exercitus ObVq; exercitium Pc; ex exercitu Ph; de exercitu Tb

³ ex. Franc. om. Gc

⁴ et *MgPfTbTc; om. Ca

⁵ regionum *CaMgOaObPfPhTcVq; religionum Tb

⁶ parentes vestri *BeCaFbGcMgOaPrQaRaTbTcVo; par. nostri DaObPaPfSbVq; maiores vestri Brant

⁷ procinctum semper *CaCeDaGc²MqPaPkRa²TcVm²We; percunctum semper Ad; per certum semper Bd; percinctum semper BePc; exercitum (vel procinctum ss Mg) semper EgMgObPfPwQaVo; <exercitum> procinctum semper Fb; procinctum super GcRaVm; percinctum super Oa; precinctum super PhPrPyTb; per cunctum semper Pq; per cunctum insuper SbVq

⁸ Item *CaGcMgPcPfTb; Item ex cronica Fra. Qa; om. Tc

⁹ quisquis *CaMgPfTb; quisc'is Tc

¹⁰ quisl- *BeCaGcTbTc; quil- PfVo; ?Mg

¹¹ vestrorum *BeCaGcPfTbVo; vestrum MgTc

¹² ac *MgPfTbTc; ad Ca

¹³ Ideo CaMgPfPhTc; Ideoque Tb

31

Item¹ ex chronica² Francorum³

Adrianus papa in die sancto Pasche presente Carolo imperatore anathematizavit Thasmonem⁴ ducem Bawariorum, nisi in omnibus obediret⁵ eidem imperatori et filiis eius ac genti Francorum sicut iuraverat patri suo Pipino et sibi.

¹ Item CaMgPhTbVo; om. BeGcPcPfPrTc

² -ica *BeEgMgOaPhPtTcVo; -icis CaGcPfPrTb; heronica DaSb

³ Item – Franc.] Ex gestis Karoli magni iuxta Alcuinum Vp (cf c 32)

⁴ Thasm- *DaFbGcPcPfPrTbTcVo; Thesm- BeSb; Thausm- Ca; Thasal- Mg; Thasi- MqRa; Thasim- Oa

⁵ obediret *CaMgPfTb; obedisset Tc

Quod si nollet et sanguinis effusio fieret, vel aliud aliquid mali⁶, hoc supra eumdem ducem⁷ et eius consentaneos esset, et prefatus rex et sui ab ea culpa immunes essent.

ID 10.89]

⁶ aliud. al. mali *CaMgPfTb; al. mali aliud Tc

⁷ ducem *CaMgTbTcVo; ducere Pf

32

Ex gestis Caroli magni iuxta¹ Alcuinum²

Rogatu et precibus Adriani Romane urbis episcopi exoratus Carolus rex bellum contra Longobardos suscepit. Quod prius quidem et a papa eius, patre³ supplicante, cum magna difficultate susceptum est.

ID 10.91] +C 23 q 8 c 10

¹ iuxta mag.] mag. iuxta Da

² Ex – Alc.] Ciprianus in none genere abusiois. Ex gestis Karoli ibidem Vp

³ et a (om. Mq, *canc.* Od) papa (*after corr.* Sl) eius patre

AdCeEaFc²GcMqOaOdOePaPcPhPkPqPrPyQaRaSgSIWe; et supplicante papa ab eius patre Bd; a patre eius papa Be; et a patre eius papa (propria Vo) CaEgLgMgObOcPfPtPwTcVmVo; et a Pippino eius patre DaDbWc; ab eius patre papa Fb; et apud eos eius patre Pc²; et a papa eius patre eius Ra²; et a papa patre eius Sb; Zacharias papa eius patri Tb; et pater eius propter Vp; et a patre eius Vq; et a papa [Stephanus *add.* IDp] eius patre [Stephanus *add.* IDm] ID

33

Ciprianus in nono¹ genere abusiois²

Rex³ debet⁴ furta cohibere⁵, adulteria punire, impios de terra perdere, parricidas et periurantes⁶ non sinere vivere⁷, filios suos non sinere impie agere⁸.

ID 10.96] +C 23 q 5 c 40

¹ nono *AdBeGcTbVo; novo BdCaDaEaEgLdMgMqOaPfPhRaVq

² in - abusiois (-ionum Eg) *BdBeCaEgMgPfTbVoVq; in nov. gen. Mq; *om.* Tc

³ Rex *AdEaEgFbGcMqPaPcPfPhPkPqPrPtTbRa²VmVoWcWe; Lex

BdBeCaCeDaLgMgPwPyRaSbTcVq; [jex Oa

⁴ *corr. fr.* est Ra; *ss* Vo

⁵ coh- *AdBdBeCaFbGcMgPcPfPhPrPyRaVoVq; proh- TbTc

⁶ periurantes *BeOaPfPrRaSbTbTc; periuros CaDaMg; pererrantes (?) Vo

⁷ et *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTbVq

⁸ agere *CaMgPcPfTbVq; vivere Tc

34

Ambrosius de officiis, libro i¹

¹ Amb. - i *CaEgLdMgPfTbTcVoVq; *om.* with no break Qa

Fortitudo que vel in bello tuetur a barbaris² patriam, vel domi³ defendit infirmos, vel⁴ a latronibus⁵ socios, plena iustitie est.

ID 10.97] C 23 q 3 c 5

² in bello (*corr. fr. barbaris Vo*) tu. a barb. *BeGcOaPfRaTbTcVo; tu. in bello a barb. AdCa; tu. a barb. in bello Mg

³ domi *CaMgPfTb; domum Tc

⁴ vel *CaMgPfTb; *om. Tc*

⁵ et *add. Tc, om. *CaMgPfTb*

35

*Augustinus, de civitate Dei, libro I*¹

Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est hominem occiderit, nulla civitatis sue² lege reus homicidii³, immo, nisi fecerit, reus⁴ imperii deserti⁵ atque contempti est⁶. Quod si sua sponte⁷ atque⁸ auctoritate fecisset, crimen effusi humani sanguinis⁹ incidisset. Itaque unde punitur, si fecit¹⁰ iniussus, inde punietur nisi fecerit iussus. Quod si ita est iubente imperatore, quanto magis iubente¹¹ creatore. Qui ergo audit non licere se¹² occidere, faciat si iussit cuius non licet iussa contempnere¹³.

ID 10.98 to fecerit iussus only] C 23 q 5 c 13 as ID

¹ de civ. - I *BeCaFbGcLdLfLjLmMgOaPfTcVoVpVq; Item Eg; in libro I de civ. Dei Tb; ad consulta Bulgarorum *add. Vp*

² sue *BeCaEgGcPfTbTcVoVq; *om. LdLfMg*

³ -dii *CaEgMgPfTbTc; -dium Lm

⁴ est *add. LdPfVo, om. BeCaEgLfLjLmMgTbTcVq*

⁵ deserti *CaEgMgPfTbTc; decreti Lm

⁶ est BeCaEgGcLdLfLmMgTbTc; *om. LdLjPfVo*; si ... iustus iudex fuerit, non auri aliene patrie cupidus vel adulter *add. Pf³ interlined*

⁷ sponte *CaEgMgPfTbTc; potestate Lf

⁸ atque *CaEgLdLfLjLmMgPfTb; ac Tc

⁹ eff. hum. sang. *CaGcLdLjPfPhTcVo; sang. hum. eff. BeLm; eff. sang. hum. EgMg; hum. sang. eff. Lf; eff. sang. Tb

¹⁰ -it *CaEgGcLdLfLmMgPfPhTcVo; -erit BeLjTb

¹¹ iubente LdLgMgPfPwVo; imperante Vosm.

¹² sibi Ra

¹³ Quod si ita est - contempnere EbEcEgFbLbLdLgMgObOcOd²PfPwQaRa²Td(*smaller script*)VcVoVpVt²WaWd²(*mg.*) ZaVosm.; *om.*

*AbAdBdBcCaCeDaDbEaFcGcKaLfLjLmMqOaOdOePaPcPhPkPqPrPtPyRaSbSdSeSgSITbTcVmVq VtWbWcWdWeBrant

36

*Pelagius patricio*¹ *Valeriano*²

¹ patricio *BeCaGcMgOaPcTbVoVq; patrici Pf; patricio suo Tc

² Pel. – Val.] Aug' de bero arbitrio l' Vp

Non persequitur³ nisi qui ad malum cogit. Qui vero malum vel factum⁴ iam⁵ punit vel prohibet ne fiat, non persequitur iste sed diligit. Nam si ut quidam putant, nemo aut reprimendus a malo nec retrahendus ad bonum est, humanas ac divinas leges⁶ necesse est evacuari, que et malis penam et bonis premia iustitia suadente⁷ constituunt. Malum autem schisma est etiam per exteras potestates opprimendum.

ID 10.95] cf C 23 q 5 c 42 med., var. at end

³ malum *add.* Ca, *om.* *MgPfTbTc

⁴ vero malum vel factum *GcPcPhPqPrPyRaTbVmVo; vero vel factum BdCaDaFbMgPfSbTc; autem vel malum factum Be; autem malum vel factum CePaPk; vel votum vel factum Mq; vel factum Pw

⁵ iam *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁶ leges *BdBeCaCeFbGcMgPcPhPqPrPwSbTcVmVo; laudes PfTb

⁷ iust. suad. (solvente Vq) *AdCaMgOaPfTbTcVoVq; iustis *Brant*

37

Nicolaus papa¹ ad consulta Bulgarorum²

Si nulla urget³ necessitas, non solum⁴ quadragesimali⁵, sed omni tempore est a preliis abstinendum⁶. Si autem inevitabilis⁷ urget opportunitas⁸, nec quadragesimali est⁹ tempore pro defensione tam sua quam patrie seu legum paternarum bellorum procul dubio preparationi parcendum, ne videlicet Deum videatur homo temptare, si habet quod faciat, et sue ac¹⁰ illorum saluti consulere non procurat¹¹, et sancte religionis detrimenta non precavet¹².

ID 10.93] +C 23 q 8 c 15

¹ papa CaMgPfTbTc; *om.* Gc

² Bulg- *GcMgOaPfRaVo; Burg- BeCaPhTbTc; Bulgarorum Oa; Bug- Vq. Quod omni tempore sit a preliis abstinendum nisi necessitas urgeat *add.* Ce(mg)Pa

³ cogatur Lc

⁴ non solum *CaMgPfPhTc; nec Tb

⁵ tantum *add.* Tb, *om.* *CaMgPfPhTc

⁶ est a preliis abst. *BeCaGc²MgPcPhOaRa; est amplius abst. GcTc; amplius est abst. Mq; a preliis abst. est PfVo; a preliis est abst. TbVq

⁷ inevitabilis *CaMgTbTcVo; inevitabilibus Pf

⁸ opportunitas *BdBeCeDaGcMqOaPaPcPfPhPkPqPrPwPySbTcVmVoVq; necessitas CaTb; inopportunitas FbMg; inopportunitas (*before* arguet) Ra

⁹ est *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹⁰ et sue ac *CaMgPfTb; nec sue nec Tc

¹¹ non proc. *BeDaGcMgMqOa(?)PcPfPhPrRaVoVq; non presumat Ca; proc. Tc; *om.* Tb

¹² et sancte rel. - prec. *CaLcMgPcPfRaTbVqWc; *om.* Tc

38

Augustinus¹ de libero arbitrio, libro I²

Si homicidium est hominem occidere, potest occidere aliquando³ sine peccato. Nam et⁴ miles hostem, et iudex vel⁵ minister eius nocentem, et cui forte invito atque⁶ imprudenti telum manu⁷ fugit, non mihi videntur⁸ peccare cum hominem occiderunt⁹. Resp. Assentior¹⁰, sed homicide isti appellari non solent. Item. R.¹¹ Militi iubetur lege ut hostem necet. A qua cede¹² si temperaverit¹³ ab imperatore penas luit¹⁴. Nonne¹⁵ istas leges iniustas vel potius nullas dicere audebimus? Nam mihi lex esse non videtur que iusta non fuerit¹⁶.

ID 10.101a] + C 23 q 5 c 41a to hominem occidunt, Sed nec – solent; for end see cap. 41 below

¹ in libro i *add.* Be, in libro *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

² lib. I CaFbGcMgPfRaTbVo, *om.* BeLcPaPcTcVp. Hic incipit dicere generaliter de homicidio quod sit sine peccato, quamvis alibi dixerit *add.* Ce(mg)PaPk

³ occ. al. *BeCaGcPfTbVo; al. occ. MgTc

⁴ et *CaMgPfTc; *om.* PhTb

⁵ vel *BeOaPhTb; et CaGcMgPfTcVo

⁶ atque *CaMgPfTb; aut Tc

⁷ manu *CaMgPfPhTc; manus Tb

⁸ -entur *BeGcPhTb; -etur CaFbMgMqOaPfRaTcVo

⁹ -erunt *TbTc; occidunt BdBeCeGcPcPhPkOaVm; -erit CaFbMgMqPfPwRaVo; occidit Sb

¹⁰ -ior *CaMgPfTb; -io Tc

¹¹ *om.* Be

¹² cede *BdBeGcMgPfPhPqPyTcVo; *ede corr. fr.* sede Ca; nece Tb; *om.* Brant

¹³ temperaverit *BeLgMgObOcOePaPcPf²PhPwRaTbTcVm²Vo; temptaverit BdMqPkPrPySbVq; se excusaverit CaDaFbGcBrant; temperaverunt Ce; *corr. fr.* temptaverit to emptaverit Od; se temperaverit Oa; temperaverint Pq?Pt²; temptaverit Vm

¹⁴ luit *MgPfTbTc; luet Ca

¹⁵ Nonne CaMgPfPrTc; Non PhTb

¹⁶ fuerit *BeCaGcMgPfTbTcVo; sinit LdOc; fuit Ra

39¹*Augustinus², Questionum in Exodo cap. xxvii³*

Cum minister iudicis occidit⁴ eum quem iudex⁵ iussit occidi, profecto si id sponte⁶ faciat, homicida est, etiam si eum quem occidit⁷ scit⁸ occidi a iudice debuisse.⁹

¹ Vp reverses 39-40

² Aug. *BeEaGcMgTbTc; *om.* Ca; Item Pf

³ xxvii *BeCaGcMgPfTb; xvii Tc; viiix Vo. cap. xxvii *om.* Ea

⁴ -dit *BeGcMgOaPfTbTcVoVq; -derit EaCa

⁵ iudex *CaEaFbGcOaPcPhPqPrPwPyTbVm; lex BdBeCeDa²MgMqPaPfPkSbVoVq; lex vel iudex Tc

⁶ id sponte *BeCaEaGcMgOaPcTb; sponte id PfVoVq; sponte hoc Tc

⁷ quem occidit BdBeEaGcMgPcPfPrPwRaSbTcVmVo; quem occiderit CaCeDaFb; quem PaPkPy; occidat quem *Tb; qui occidit Vq; *om.* PhOa

⁸ sit FbPy

ID 10.103] C 23 q 5 c 14

⁹ Ac fo. 100v ends; fo. 101r resumes with 8. 93A below.

40

Augustinus¹, Questionum super Mattheum²

Officia vindicte possunt implere boni bono animo, quomodo lex, quomodo iudex.

ID 10.106] C 23 q 5 c 16

¹ Aug. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² cap. lxxi add. Fb

41

Augustinus¹, Questionum in Levitico, cap. lxxi²

Cum homo iuste occiditur, lex eum occidit, non tu.

ID 10.104] +C 23 q 5 c 41b

¹ Aug. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² lxxi CaGcMgPcPfTb; lxxx Be; lxxx Tc. cap. lxxi om. FbMqVo

42

Augustinus¹ ad Marcellum²

Si terrena ista respublica precepta Christiana custodiat, et ipsa bella sine benevolentia non gerentur ut³ ad pietatis⁴ iustitieque⁵ pacatam societatem victis facilius⁶ consoletur⁷. Nam cui⁸ licentia iniquitatis eripitur⁹ utiliter vincitur, quoniam nihil est infelicius felicitate peccantium, qua¹⁰ penalis nutritur impunitas et mala voluntas velut hostis interior roboratur. Item. Misericorditer enim si fieri¹¹ posset, etiam bella gererentur a bonis, ut licentiosis cupiditatibus domitis hec vitia

¹ Aug. *BeMgTbTcVqVo; Augusturus after Marc. Ca; Idem Pf

² Marcellinum Da(not Sb)Vo. Insc. in mg. with no break Pc

³ ut *MgPfTbTc; aut Ca

⁴ pietatis *CaMgTbTcVo; impietatis Pf

⁵ -que *BeGcOaTbTc; om. CaMgPfVo

⁶ facilius *CaMgPfTb; facile Tc

⁷ consoletur CaMgPfTc; consuletur Tb

⁸ Nam cui BeRaTbTc; Namque cum CaFbMg; Namque GcMq?PhPr; Nam and lacuna Oa; Nam cum Ra²; Namque si PfVo

⁹ iniq. erip. *CaMg?PcPfTb; utilitatis imponitur Tc

¹⁰ peccati add. GcPcTc, om. *CaPfTbVo; ?Mg

¹¹ si fieri *MgPfTbTc; fieri si Ca

perderentur, que iusto¹² imperio vel exstirpari vel puniri¹³ debuerunt. Nam si Christiana disciplina omnia bella culparet, hec potius militibus consilium salutis petentibus¹⁴ in evangelio diceretur ut abicerent arma, seque militie omnino subtraherent¹⁵. Dictum est autem¹⁶ eis, Neminem concusseritis, nulli¹⁷ calumniam feceritis. Sufficiat vobis stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere precepit, militare utique non prohibuit.

ID 10. 107a] C 23 q 1 c 2b

¹² iusto *MgPfTbTc; iniusto Ca

¹³ puniri BdBcCaDaFbGcMgMqPcPfPrPwRaSbTc²VmVo; uniri CePaPk; premi *PhTb; perimiri Pq?; perimi Py; punire Tc; *om. with lacuna* Oa

¹⁴ petentibus *CaGcMgPfTb; poscentibus Tc

¹⁵ subtrah. *MgPfTbTc; non traderent Ca

¹⁶ autem est *marked for reversal* Ca

¹⁷ nulli CaMgPf²Tc; nullam PhPrTbVm

43

Augustinus¹ ad Bonefacium comitem

Gravi² de pugna conquereris, dubites nolo³. Utile tibi tuisque dabo⁴ consilium. Arripe manibus arma, oratio aures pulset auctoris, quia, quando pugnatur, Deus apertis celis spectat, et partem quam⁵ inspicit⁶ iustam, ibi dat palmam.

ID 10.109]

¹ Aug. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² Pravi Oa

³ dub. nolo *CaMgPcPfTb; *om.* Tc

⁴ dabo *CaMgPfTb; do Tc

⁵ et partem quam *CaMgPfTc; partem Ph; quam partem Tb

⁶ insp- *CaGcMgPfTb; asp- Tc

44

Augustinus¹, libro II, cap. ii²

Qui³ gladio usus fuerit gladio cadet. Ille autem utitur gladio qui, nulla superiore⁴ ac legitima potestate vel iubente vel cedente⁵, in sanguinem⁶ alicuius armatur.

¹ Aug. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² Quid sit uti gladio *add.* CePa

³ Quid Vo

⁴ -ore *CaMgPfPhTc; -ori Tb

⁵ cedente BeCeGcOaPaPcPhPkPrPyTbVmVoWc; cogente BdPf(*over erasure?*); favente CaFbDa; suadente MgPc²Tc; cedente vel in talibus obedire vel concedente Mq; cadente Pq?PtPwSb; ei suadente Ra; cidente Vq?

ID 10.110a] C 23 q 4 c 36, Ille gladium accipit qui - end

⁶ -inem MgMq²PfTbTc; -ine Ca

45

Item¹

Sive Deo sive aliquo legitimo imperio iubente², gerenda bella suscipiuntur a bonis, cum nec³ rerum humanarum ordine inveniuntur⁴, ubi eos tale aliquid vel iubere vel in talibus obedire ordo ipse constringit⁵. Alioquin Iohannes cum ad eum baptizandi milites⁶ venirent⁷ dicentes, Et nos quid faciemus?⁸ responderet⁹ eis, Arma abicite, militiam istam deserite, neminem percutite, prosternite neminem¹⁰. Sed quia sciebat eos cum¹¹ hec militando¹² facerent¹³ non esse homicidas sed ministros legis, et non ultores iniuriarum suarum sed salutis publice defensores, respondit eis, Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Item. Dominum¹⁴ Iesum Christum audiant Manichei, hoc stipendium iubentem reddi Cesari¹⁵, quod Iohannes dicit sufficere militi. Reddite, inquit¹⁶, Cesari que Cesaris sunt¹⁷, et Deo que Dei sunt¹⁸. Et¹⁹ ad hoc²⁰ enim tributa prestantur²¹ ut propter bella necessarium multis²² stipendium prebeatur.

ID 10.110b] C 23 q 1 c 4 med., widely var.

¹ in text with no break DaFbPcPrPtPwVo

² leg. imp. iub. *BeCaPfPhTcVo; iub. imp. Tb; ?Mg

³ nec BeCaGcPfTbVo; non in Tc; ?Mg; in eo ID

⁴ -iuntur *CaGcMqPcRaTb; mittuntur Be; invenitur PfRa²Vo; inveniuntur Tc; ?Mg

⁵ -git *BeCaGcPfTbVo; -gat MgTc

⁶ bapt. mil. *CaMgPfPhTc; mil. bapt. Tb

⁷ venirent *CaMgPfTb; venissent Tc

⁸ Non add. BdCaPa²PfPwVo, om. *BeCeDaFbGcMgMqOaPaPcPhPkPqPrPyRaTbTcVm

⁹ -eret *CaGcMgTbTcVo; -et BePf; -isset Mg

¹⁰ prost. nem. *CaGcPfTbVo; nem. prost. BeMgTc

¹¹ cum *BeOaPhTb; om. CaGcMgPfTcVo

¹² militando *CaMgPcPfTb; meditando Tc

¹³ -erent *BePhTb; -ere CaGcMgOaPfTcVo

¹⁴ nostrum add. PfTc, om. *BeCaMgOaTbVo

¹⁵ reddi Ces. *BeCaGcPfTbVo; Ces. reddi MgTc

¹⁶ inquit *CaMgPcPfTb; om. Tc

¹⁷ Cesari que Ces. sunt *PhTb; que sunt Cesaris Cesari BdBeCaCeMgPwTcVm; Cesari que sunt Ces. GcMqPaPcPfPkRaVo

¹⁸ Deo que Dei sunt *GcMqOaPhRa; que sunt Dei Deo BeCaMg; Deo que sunt Dei PfVoVq; que Dei sunt Deo Tb; Deo que sunt Dei Deo Tc

¹⁹ Et CaMgPfTb; om. TcBrant

²⁰ hoc BeCaMgPfTcVo; huc OaPhTb

²¹ trib. prest. *BeCaMgPfTcVo; Dei prest. trib. Ph; prest. trib. Dei Tb; trib. prest. Cesaris Brant

²² multis CaDaFbMgPcPfPrPyTb; militibus Pc²Sb; militi Tc

46

*Item*¹

Interest² quibus causis quibusque auctoribus³ homines bella gerenda suscipiunt. Ordo tamen ille naturalis mortalium paci accommodatus⁴ hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principem⁵ sit. Exsequendi autem iussa bellica ministerium milites debeant⁶ paci salutique communi. Bellum autem quod gerendum Deo auctore suscipitur, recte suscipi dubitare fas non est.

ID 10.110c]

¹ in text with no break DaFbGcPcPrPtSbVoWc

² Interest] Inter hec est Mq

³ quibusque auctoribus BeMgMqPcPfPhPtVq; quibus auctoribus Ca; quibus auctoritatibus GcTc; quibusque actoribus TbVo

⁴ -atus *CaGcMgPfTb; -atur Tc

⁵ -ipem *MgPfTbTc; -ipes Ca

⁶ mil. deb. *CaMgPfTb; deb. mil. Tc

47

*Item*¹

Cum² vir iustus³ si⁴ forte sub rege homine etiam⁵ sacrilego militet recte possit illo iubente bellare⁶ cui⁷ pacis ordinem servans cui⁸ quod iubetur vel non esse contra Dei preceptum certum est⁹, vel utrum sit certum non est, ita ut fortasse reum regem faciat iniquitas imperandi. Innocentem autem militem ostendat ordo serviendi, quanto magis in administratione bellorum innocentissime deversatur¹⁰ qui Deo iubente belligerat. Quem male¹¹ aliquid iubere non posse¹² nemo ei qui servit, ignorat.

ID 10.110d] C 23 q 1 c 4 med., to ordo serviendi, but var.

¹ in text with no break DaFbPcPtSbVoWc

² Cum *CaMgOaPfPhTcVq; Dum Tb

³ iustus *MgPfSbTbTc; invitus CaDa

⁴ si *CaMgPfTb; om. Tc

⁵ etiam *CaMgPfPhTc; et Tb

⁶ illo iub. bell. (bellate Vo) *CaPfTbTcVo; bell. illo iub. Mg

⁷ cui BeCaMgMqPfTbVo; qui Tc; si vice Brant

⁸ servans cui *CaGcMqTbTcVq; servit cui Be; servanti MgPfVo

⁹ cert. est *BeMgPfTbVo; om. Ca; est cert. Tc

¹⁰ dev.] lacuna Ra, with ..eversatur in mg.

¹¹ male *MgPfTbTc; malo Ca

¹² non posse *CaMgOaPfTbTc; om. Brant

48

Ieronimus super Iohel¹

Non solum homines ministri sunt et ultores ire² Dei, in his qui malum³ operantur, et non sine causa portant gladium⁴, sed et contrarie⁵ fortitudines que appellantur furor et ira⁶ Dei.

ID 10.111] C 23 q 5 c 27

¹ dicit add. Fb

² ire *CaMgPcPfTb; om. Tc

³ malum *CaMgTbTcVo; male Pf

⁴ port. glad. *CaMgPfPhTc; glad. port. Tb

⁵ contrarie *DaMgOaPfTbTc; contraire Ca

⁶ et ira om. Ra

49

Ieronimus super Isaiam, libro V¹

Non est crudelis qui crudeles iugulat, sed² quia³ crudelis⁴ patientibus esse videatur⁵. Nam latro suspensus⁶ patibulo crudelem iudicem putat.

ID 10.112] C 23 q 5 c 28

¹ lib. v *BeGcPfTbTcVo; vel v Ld; om. CaDaFbMg

² crudelis ideo vocatur add. FbMgPc²PfPwRaTcVo, ideo crud. voc. add. Eg, om.

*AdBdBeCaDaEaGcMqOaPcPhPqPrPySbTbVmWc

³ quia *BeCaEgGcMqTbTc; quod MgPfVo

⁴ -elis BeCaPfTbTc; -eles Mg; -el' Eg

⁵ videatur CaMgPfVo; videtur Be; videbatur GcMqOaTbTc

⁶ in add. BeTc, om. *Be²GcCaMgPfTb

50

Item¹ super Sophoniam

Si quis fortitudinem latronis et pirate diripiat infirmosque reddat, prodest illis sua infirmitas. Debilitata enim membra quibus prius non bene² abutebantur³ a malo opere cessabunt.

ID 10.113] C 23 q 3 c 6

¹ Item *BeCa(in black)Da(repeated)GcLdOaTbVoVq; Ieronimus MgPcTc; Idem Pf

² prius non bene *CaMgPfPhTc; non bene prius Tb

³ abut- *CaPfTbTc; ut- Mg

51

Ieronimus¹ super Ezechielem, libro III²

Qui malos percutit in eo quod mali sunt et habet vasa³ interfectionis ut⁴ occidat pessimos⁵, minister est Domini.

ID 10.114] C 23 q 5 c 29, and cf c 33a

¹ Ier. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² Ez. - III *CaMgPfTbVo; epistolam ad Galathas Tc. Lib. III om. Pc

³ vasa *MqOaPfPkPqPySbTcVoVq; causam BdBeCaCeDaFbGcMgPaPcPhPrPwRaTbVm

⁴ ut *GcMgPfTbTc; om. CaMq

⁵ occ. pess. *CaGcMgPcPfPkRa²Tb; occ. plurimos Ra; eripiat pios Tc

52

Item super Epistolam ad Galathas, libro II¹

Iudex non est auctor sceleris² neque homines vinciendo³.

ID 10.115a] C 23 q 5 c 30

¹ Item (sermo add. Be, Ieron' Pt) - II *BdBeDaDbLfljMqOaPhTbVoVq; Item (om. Gc) super ep. ad Gal. CaEaGcEgRa(mg.); Item Ieronimus - II LdOc; Ier. super ep. Galathas Lm; Item idem - II Mg; as insc. to c 53 Ob; Super ep. ad Galathas Pc; Idem - II Pf; om. with no break PkPw; Isidorus Ethimologiarum libro XVIII cap. iiii Tc

² non est auct. (ss Da) scel. *BdCaDaDbEgLdLfljLmMgOaObPfPwTc; auct. scel. non est PhTb

³ vinciendo

*AdBdBcCaDaDbEaFcGcLflLjLmMqOaOdOePaPcPhPkPqPtPySbSeSITbVmVqWdWeBrant ; vinciendo neque perimendo CeEgMgRaVp; neque perimendo vinciendo Fb; vinciendo neque homines perimendo (-dos Td) LdObOcPfPwTdVo, vinciendo nec perimendo LgQa; vinciendo atque perimendo Tc

53

Super Ieremiam¹

Regum proprie est facere iudicium atque iusticiam, et liberare de manu calumpniatorum vi oppressos, et peregrino pupilloque et vidue qui facilius opprimuntur a potentibus prebere auxilium. Et post aliquanta.²

183T 79.9; IIIL 2.34.22; +C 23 q 5 c 23a

Homicidas³ enim et sacrilegos et⁴ venenarios punire non est effusio sanguinis sed legum ministerium.

¹ Super Ier. DaEaGcLmOaPcPkRa(mg.)TbVq; Ier' M. Be; Lib. II super Ier' Ca; Item super Ier. EgBrant; Item Ier' super Ieremiam Fb; Item Ier. libro IIII LdOc; Ier. lib. IIII Mg; item - lib. ii (c 52) Ob; Idem - iiii Pf; om. QaVpWc; Item Tc; Super Hieremiam l' iiii Vo

² Regum proprie - auxilium. Et post aliquanta LdMgOcPfVoWa; om.

*AbAdBdBcCaCeDaDbEaEbEcEgFbFcGcHaKaLaLbLflLgLhLjLkLmMqOaObOdOePaPcPhPkPqPrPt PwPyQaRaSbSdSeSgSITbTcTdVcVmVpVqVtWbWcWdWeZaBrant

³ Homines Mq

ID 10.115b from Homicidas] C 23 q 5 c 31, cf + C 23 q 5 c 23c

⁴ et MgPfTbTc; om. Ca

54

Isidorus Etimologiarum libro XVIII, cap. iiii¹

Iustum bellum est quod ex dicto² geritur³ de rebus repetendis, aut pulsandorum hostium causa. Iudex dictus est quia ius dictat populo sive quod iure disceptet⁴. Iure autem disceptare est iuste iudicare. Non est enim⁵ iudex, si non in eo iustitia est⁶.

ID 10.116] C 23 q 2 c 1

¹ Is. - iiii (iiii Pc) *CaMgOcPcPfTbVo; Item Tc. Quid sit iustum bellum et quare sit dictus iudex *add.* Ce(mg.)Pa

² ex dicto GcMgOaPcPfPhTbTcVo; ex edicto *BeBrant; edicto CaDaPf²

³ et *add.* Tb, om. *CaMgPfPhTc

⁴ -et *CaMgPfPh²Tc; scepset Ph; -at Tb

⁵ est enim *CaGcMgPfPhTc; enim est Be; est Tb

⁶ si non - est *BdBeCaDbEgFcGcLgOaObOcOdOePhPkQaRaSgTbTcVmVo (est *before* in eo)Vq; si in eo iust. non est Mg; nisi iuste iudicet *over erasure* Pf

55

Stephanus¹ Liutwario² episcopo³

Non autem sine causa gladium portat rex. Iudex est enim⁴ contra omnes iniquos ut⁵ terrore comprimat quos nequit⁶ corrigere monitis salubribus. Aggrediatur igitur secure que sunt Deo placita⁷. In nullo⁸ ei beatus Petrus⁹ aberit¹⁰ cum suo ancipiti gladio, si tamen patrie saluti¹¹ consulat.

ID 10.117]

¹ Stephanus *CaPfRa²TbTc; om. BdMgRa

² Liutwario AdBdBeMq?Od; Luciniano CaGcPrVm; Liutuario DaDbPa; Luciavano Fb; Miario Fc; Luitario LdVo²; Lucimaro Lf; Liuthiuario Lj; Luitulliaro Lm; Liuthwaro MgPk; Luciano PcVpWcW; Liutiuario Ph; Tuthiuario Ob; Luttario Oc; Mauro Oe; Ianuario Pf; Liuthicario Ra; Liutiuario (?) Tb; Luthario Brant; Lothario Vosm.

³ *no insc.* PkPtVq. Quare rex secum portat gladium *add.* Ce mg.; Quare re<x> portat gladium *add.* Pa

⁴ est enim *CaMfPfTbTc; enim est Lf

⁵ ut *BeCaGcLfLjLmMg ; et Oa; ut et. PfPhTbTcVo

⁶ nequit *Be(after salubribus)CaMgPfTbTc; non potest Lf

⁷ Deo plac. *BeCaLdLjLmMgPfPhTcVo; plac. Deo LfTb

⁸ enim *add.* CaGcLdLfLjMgPfTcVo, eius *add.* Lm, om. *BeOaPhTb

⁹ ei b. Petr. *BePfTbTc; b. Petr. CaLfVo; b. Petr. ei GcMg

¹⁰ *corr. fr.* abierit Ld

¹¹ pat. sal. *CaLdLfLjLmMgPfTb; sal. pat. RaTc

56

Pandectarum¹ libro I, titulo i²

Vim³ atque iniuriam propulsemus. Nam iure hoc venit ut quod quisque⁴ ob tutelam sui corporis fecerit, iure⁵ fecisse estimetur.

ID 10.118]

¹ in quo habeatur de omnibus *add.* Fb

² tit. i GcOaPcPfTbVo; tit. ii BeDaLdSb; cap. i CaTc; ? Mg. *No insc.* Pk. Pandectarum in quo habetur de omnibus *add. in mg.* CaDa, *cf* Fb

³ Tim Oa

⁴ quod quisque *BeCaPcPfTbVo; quod quisquis Gc; cum quisquam Tc; ? Mg

⁵ hoc *add.* Tc, *om.* *BeCaGcPcPfTbVo; ? Mg

57

Augustinus in libro Numeri¹, cap. xliiii²

Notandum est sane quemadmodum iusta bella gerebantur a filiis Israel contra Amorrheos. Innoxius enim transitus negabatur, qui iure humane societatis equissimo patere debebat³.

ID 10.119] C 23 q 2 c 3

¹ libro Numeri MgPfRaTc; Numeris BeCaFbDaGcTbVq; Inumeri Oa; in nummi Vo

² xliiii *BeCaGcMgOaPrSbTbTc; xliii DaPfRaVq; cap. xliiii *om.* Vo

³ -ebat *CaMgPfTb; -uerat FbRa; -eat Gc; -ebatur Tc

58

Ambrosius¹, de officiis libro I

Non in² inferenda sed depellenda iniuria lex virtus³ est. Qui enim non repellit a socio iniuriam si potest tam est in vitio quam ille qui facit.

ID 10.120] C 23 q 3 c 7a, *earlier form of complete cap.*

¹ Ambrosius *BdBeCaDaFbGcMgMqOaPaPcPfPhPkPqPwRaSbTdVmVoVq; Augustinus TbTc

² in DaMgPcPfPhTbTc; *om.* CaCePaPkPySb

³ virtus BdBeCaDaFbGcMgMqOaPaPcPfPhPkPqPrPwPySbTcVoVq; virtutis *RaTb; *om.* Vm

59

Augustinus ad Bonefacium comitem¹

Quid distat inter Arianos et Donatistas²? Quomodo reges Domino³ serviunt⁴ in timore⁵, nisi ea⁶ que contra Domini iussa⁷ fiunt⁸ religiosa severitate prohibendo atque

¹ comitem *BeCaDbMgPfTbTcVo; *om.* LdLm; cohodem Ph; *No insc., no break* We

² Quid - Donatistas *BeCaGcMgMqOaPfTbTcWe; Quod inter Arrianos distat Vo; *om.* LjVq

plectendo⁹? Aliter enim servit quia homo est, aliter quia etiam¹⁰ rex est. Quia homo est servit vivendo fideliter, quia etiam rex est¹¹ servit¹² leges iusta precipientes et contraria prohibentes¹³ convenienti vigore sanciendo.

ID 10.121] C 23 q 4 c 42 end, from Aliter enim

³ reges Dom. *CaLdLjLmMgPfTb; Dom. reg. Tc

⁴ serviunt *CaLdLjLmMgPfTb; servierunt Tc; Ra *obsc.*

⁵ in tim. *CaMgPfTbTc; *om.* Lj?

⁶ ea *CaMgPfTbTc; *om.* Ld

⁷ Domini iussa *CaMgPfTbTc; dismissa Lm

⁸ fiunt *CaMgPfTbTc; sunt Lj

⁹ plect- *MgPfTbTc; amplect- Ca

¹⁰ quia et. *BeCaMgOaPaPfTbTc; et. quia GcLdLjPcVoVq; quia PkRa

¹¹ Quia homo est (*om.* LmPtVq) - rex est

*BeCaDbFbGcLgLjLmMgMqOaObOdPaPcPhPkPtRaTbVmVq; Quia homo - rex LdLjOcOePfSgVo; *om.* Tc

¹² servit *BeCaLdOaPfTbTcVo; servat Ld²Mg

¹³ cont. proh. *CaLdLjMgPfPhTc; proh. cont. Tb

60

Augustinus¹ de verbis Domini, tractatu xix²

Militare non est delictum, sed propter predam³ militare peccatum est, nec⁴ rempublicam gerere⁵ criminis est, sed ideo agere⁶ rempublicam ut⁷ rem familiarem⁸ potius augeas⁹, videtur esse dampnabile. Propterea¹⁰ enim providentia¹¹ quadam¹² militantibus sunt stipendia constituta ne, dum sumptus queritur, preda grassetur. Item. Dominus ipse dixit¹³, Reddite que sunt Dei Deo, et que sunt Cesaris Cesari¹⁴. Igitur quod Cesar precipit ferendum est¹⁵, quod imperii dicit¹⁶, tolerandum

¹ Aug. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² tr. xix] tit. xix CePaPk; tr. xxx Vo; c xxviii Vp. Utrum militare sit (*om.* Pa) peccatum necne *add.* Ce(*mg.*)Pa

³ predam *CaMgPfPhTc; quedam Tb

⁴ nec *BeGcPfTbTcVo; non CaMg

⁵ gerere *CaMgPfTb; regere Tc

⁶ ideo agere *CaMgPfTb; augere Tc

⁷ *after corr.* Tc

⁸ et divitias *add.* Brant, *om.* *CaDbGcMgPfTbTc

⁹ -eas *CaMgPfTb; -ere Tc

¹⁰ Propterea *BeGcOaPfPrTbTcVo; Propter hoc CaDa; Propter Mg

¹¹ providentia *BeGcOaPhPrTb; providenda CaDaMgMqPfTcVo

¹² quadam *BeCaOaTbVo²; quedam GcMg; quamdam PfVo; *om.* Tc

¹³ Dom. ipse dix. *CaGcPfTbTc; Dixit ipse ... Mg

¹⁴ que sunt Dei Deo et que sunt Cesaris Cesari *BeCaGcEaPfTbVo; ? Mg; que sunt Cesaris Cesari et que sunt Dei Deo Tc. Vq *ends cap. here*

¹⁵ est *GcPfTbTcVo; *om.* Ca; ??Mg

¹⁶ quod imperii dicit BdCaDaEaLgMqObOePaPhPkPqPySbSgTb; quod imperium dicit BeFbOcPfRa(*before corr.*); quod imperii dicunt Ce; quod impius dicit GcPcVm²; ? Mg; quod impii dicit PrVm; et quod imperator dicitur Tc; imperat Brant

est. Sed fit intolerabile dum illum preda exactionis accumulatur¹⁷. Item. Interrogaverunt Iohannem milites dicentes, Quid faciemus et¹⁸ nos? Ait illis, Neminem concutatis neque calumniam faciatis, sed contenti estote stipendiis vestris. Sic autem cognoscere se debet omnis homo¹⁹ qui militat. Non enim tantum de his²⁰ militantibus scriptura loquitur²¹ qui armata militia²² detinentur, sed²³ quisquis militie sue cingulo utitur, dignitatis sue miles ascribitur, atque ideo hec sententia potest dici, verbi gratia, militibus, profectoribus²⁴ cunctisque rectoribus. Quicumque sibi stipendia publice decreta consequitur si²⁵ amplius querit, tanquam calumniator et concussor Iohannis sententia condempnatur.²⁶

ID 10.125a] C 23 q 1 c 5

¹⁷ illum preda exactionis accumulatur *BeCaFbGcMgObOcOePfSgTbTcVoVp; vel nimia exactio facit regem intolerabilem *add. ss. Mg*; predam exactores accumulatur *Brant*

¹⁸ et *BeOaPhTb; *om. CaGcMgPfTcVo*

¹⁹ omn. hom. *CaMgPfPhTc; hom. omn. Tb

²⁰ tantum de his *CaMgPfTb; de his tantum Tc

²¹ loq- *CaMgPfTb; liq- Tc

²² mil- *CaMgPfTb; mal- Tc

²³ *corr. fr. si Tc*

²⁴ profectoribus BdCaMgMq²OaPfPqPrPwSbVmVo; prefectis BeDaRa; rectoribus Ce; pro prefectis Fb; profectoribus Gc; perfectionibus PaPkTbTc; profectoribus PcPhPy (profectoribus ID)

²⁵ si *CaMgPfPhTc; sed Tb

²⁶ Igitur quod Cesar precipit ferendum – *end om. Vq*

61

¹Decreta² Gregorii iunioris³

Si quis ariolos, aruspices vel⁴ incantatores⁵ observaverit, anathema sit, aut⁶ etiam philacteriis usus fuerit, anathema sit.

ID 11.1] C 26 q 5 c 1

¹ (iiii *add. Bd*) De incantatoribus et divinationibus et diverso genere magice artis *add. in mg.*

BdDbLj²Tc² *here, in text before c 62, later moved here La; before c 62 Ph*

² Decreta BeCaLcMgTbVo; In decret' Fb; Ex decretis Pf; De tractatu PcTc; *om. Mq*; Decretum ID

³ iiii *in mg. Be²*. De observantibus aruspices, ariolos vel incantatores *add. Ce(mg.)Pa*

⁴ vel *BeCaMgPfTb; et Tc

⁵ Pq *fo. 115v ends. Fo. 116 begins* existere aut facere filacteria que animarum suarum vincula comprobantur (*subsequently canc., cf c 63*), followed by c 64. Pq² *suppl.* observaverit – fuerit anathema sit at foot of *fo. 115v, and cc 62-3 complete at foot of fo. 116.*

⁶ aut *BeCaMgPfTb; aut si Pf²; et Tc; an Vo

62

Anchiranum concilium¹, cap. xxiii²

Qui divinationes expetunt et morem³ gentilium subsequuntur, vel in domos⁴ suas huiusmodi homines⁵ introducunt exquirendi aliquid arte magica aut expiandi causa, sub regula quinquennii iaceant secundum gradus penitentiae definitos.

ID 11.2] C 26 q 5 c 2, cf earlier vers. C 26 q 7 c 17

¹ Anch. conc. *CaFbOaPhTbVoVq; Ancir. conc. iii Be; Aciranum conc. Gc; Ancianum conc. Lc; Ex concilio Ancirano Mg; Ex Anchirano conc. Pf; Ex Acreano conc. Tc

² xxiii *BeCaGcOaPhPrTbTcVo; xxiii DaMgMqSb?; xxxvi LdRaVq; xxx... Pf; xxxiii Vp. *For LaPh see too under c 61. De expetentibus divinationes add. Ce(mg.)Pa*

³ morem *CaMgPfTb; more Tc

⁴ in do- ss Ph

⁵ hui. hom. CaMgOaPfPhTc; hom. hui. Tb

63

Laodicense concilium¹, cap. xxxvi²

Non oportet sacris officiis deditos vel³ clericos magos aut incantatores existere, aut facere philacteria que animarum⁴ suarum vincula comprobantur.

ID 11.3] C 26 q 5 c 4a, earlier form of complete cap.

¹ Laod. conc. *Be²CaGcMgOaPkTbVoVq; Leod. conc. Be; Laod. conc. IIII CePa; Ex Laodiensi conciliis Fb; Ex Laodicensi concilio Pf; Laodiensi concilio Tc

² xxxvi *DaOaRaTbVoVq; xxiii BeCa; xxx GcPcPrTc; xxiii Mg; ?Pf. Quod clerici non debent esse magi vel incantatores nec filacteria facere *add. Ce(mg.)Pa*

³ vel *CaMgPfTb; *om. Tc*

⁴ Lk *breaks off here, and resumes in mid c 67*

64

Toletanum concilium¹ IV, cap. xxx²

Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus vel³ quilibet ex ordine clericorum aruspices⁴ aut ariolos aut certe⁵ augures vel sortilegos⁶ vel eos qui profitentur artem magicam, aut aliquos eorum similia exercentes⁷ consuluisse fuerit deprehensus, ab

¹ Tol. conc. BeCaGcLdTbVoVq; Toletano concilio LcTc; Ex concilio Toletano Mg; Ex Toletano concilio Pf

² xxx *BeGcPfTbTcVoVp; xix Ca; xxix DaSb; iii Fb; xxv Mg; xxxiii Ra; IV cap. xxx *om. Lc. De clericis qui consulunt cuiusque generis divinatores vel magos add. Ce(mg.)Pa*

³ vel *CaMgPfTb; aut Tc

⁴ aut incantatores *add. Vosm., om. *CaMgPfTbTc*

⁵ certe *CaMgPfTb; *om. Tc*

⁶ -leg- *CaMgPfPhVo; -log- TbTc

⁷ -entes *CaMgPfTb; -entium Tc

honore dignitatis sue depressus monasterii curam excipiat⁸, ibique perpetue penitentiae⁹ deditus scelus admissi¹⁰ sacrilegii solvat.

ID 11.5, cf 3.129] C 26 q 5 c 5

⁸ exc- *CaPfTbTc; susc- Mg

⁹ perp. pen. *CaPfTbTc; pen. perp. Mg

¹⁰ admissi *BeCa²GcMgOaTbTcVoVq; admissis Ca; admisi Pf

65

Augustinus in libro de civitate Dei¹

Nec mirum de magorum prestigiis² quorum in tantum prodire³ maleficiorum artes ut etiam Moysi in illis signis resisterent, vertentes virgas in dracones, aquas in sanguinem, cum⁴ fertur etiam in gentilium libris quod quedam maga famosissima⁵ Circe⁶ socios Ulixis mutaverit in bestias⁷. Legitur⁸ et⁹ de sacrificio quod Archades deo suo Lio immolabant, ex quo quicumque sumerent¹⁰ in bestiarum formas converterentur. Sed hec omnia magicis¹¹ prestigiis¹² potius fingeantur quam rerum veritate complerentur.¹³ Ut ergo ipsi errores ignorantibus manifesti fiant de eorum proprietate atque inventoribus¹⁴ iuxta traditionem maiorum primum dicere¹⁵ congruum arbitramur. Magi sunt qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur. Hi¹⁶ permissu Dei elementa concutiunt¹⁷, turbant mentes hominum minus confidentium in Deo, ac sine ullo¹⁸ veneni haustu, violentia tantum¹⁹ carminis, interimunt²⁰, unde et Lucanus:

¹ Aug. (dicit add. BeCaDaPhPrSbVo) in lib. de civitate Dei (Domini BePfVo)

BeCaDaGcLdMgMqPfPhPrSbTbTcVo; Ex dictis eiusdem (from BD) ID; Ex dictis Augustini W. De diverso genere magice artis add. Ce(mg.)Pa

² prestig- *BeCaGcMgTbTcVo; prestig- PfVo²

³ -iere CaMgPfTb; -erunt Tc

⁴ cum CaMgPfTb; om. Tc

⁵ famos- *BeTbTc; formos- BdCaCeDaFbGcMgMqOaPaPfPhPkPqPrPwSbRaVmVo; formas- Pc

⁶ corr. fr. cute Ra²

⁷ corr. fr. -iis Mg

⁸ corr. fr. Legibus Ph

⁹ et *CaMgPfPhTc; etiam Tb

¹⁰ -erent *CaMgPfPhTc; -eret Tb

¹¹ eis add. Tc, om. *CaMgPcPfTb

¹² prestig- *BeCaGcMgTbTc; prestig- PfVo

¹³ Isidorus add. CePa (om. Pk)

¹⁴ corr. fr. inventionibus Ra²

¹⁵ prim. dic. *CaMgPfPhTc; dic. prim. Tb

¹⁶ sunt qui add. Vosm, om. *CaMgPfTbTcBrant

¹⁷ el. conc.] clementia Brant

¹⁸ ullo *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁹ tantum *MgPfTbTc; tamen Ca

²⁰ -unt *MgPfPhTc; -untur Ca; -it Tb

Mens hausti²¹ nulla sanie polluta veneni

Incantata perit.

Demonibus enim²² accitis audent ventilare, ut quisquis suos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam²³ sanguine utuntur²⁴ et victimis sepe contingunt corpora mortuorum. Nicromantii²⁵ sunt quorum precationibus²⁶ videntur resuscitati²⁷ mortui divinare et ad interrogata respondere. Nicro²⁸ enim Grece²⁹ mortuus³⁰, mantia divinatio nuncupatur. Ad quos suscitandos³¹ cadaveri sanguis adicitur. Nam amare demones sanguinem³² dicuntur. Ideoque quotiens³³ nicromantia fit, cruor aque³⁴ miscetur et colore³⁵ sanguinis facilius provocantur. Hidromantici ab aqua dicti. Est³⁶ enim hidromantia³⁷ in³⁸ aque³⁹ inspectione umbras⁴⁰ demonum evocare⁴¹, et imagines ludificationis eorum videre, ibique ab eis aliqua audire. Ubi adhibito sanguine etiam inferos perhibentur⁴² suscitare.

ID 11.67] C 26 q 5 c 14a, cf cap. 67 below

²¹ hausti *CaMg?PhTbTc; haustu Pf

²² enim *CaMgPfPhTb; autem Ce; etiam Tc

²³ etiam *CaMgPfTc; enim PhTb

²⁴ sang. ut. *CaMgPfPhTc; ut. sang. Tb

²⁵ Hi ergo mantii Pk; Hi cromantici Vo

²⁶ precationibus BdBeCeDaFbMgPaPfPkPwSbTbVo; predictionibus Ca; precantationibus

GcPcPqPrPyTcVm

²⁷ -ati *GcMg²PfTbTcVo; -ari Be²CaMg

²⁸ Hicro Vo

²⁹ enim Grece *CaGcPfTbVo; ergo Grece Mg; igitur Tc

³⁰ Latine add. Brant, lat' add. Mg, om. *BeCaDbPfTbTcVo

³¹ ad quos suscitandos *CaGcMgPcPfTb; Eo quod suscitando Tc

³² amare dem. sang. BeCaGcPf²Vo; amare sang. dem. MgOaPh; amare sang. homines Tb; dem. sang. amare Tc

³³ quotiens *BeCaPfTcVo; quantociens Gc; quotienscumque Mg; om. PhPyTb

³⁴ cruor aque *BeGcMgOaPf²PhPyVo; cruor aqua CaTc; quando aque cruor Tb

³⁵ col- *CaMgTbVo; cal- BeGcPfTc

³⁶ Est *CaPfTbTc; Et Mg

³⁷ est add. Mg, om. *CaPfTbTc

³⁸ ab Ra

³⁹ aque *BeCaMgRaTb; aquarum GcPfTcVo; vel in aquarum in mg. Ra

⁴⁰ umbras *CaMgPfPhTb; umbram Tc

⁴¹ demonum evocare *BeCaMgOaTb(corr. fr. evolare); demonum invocare Gc; demonis evocare PfVo; demonstrare Tc

⁴² perhibentur *CaGcMgPcPfTb; videntur Tc

66

De eadem re. Ex dictis eiusdem¹

Igitur genus divinationis² a Persis fertur allatum³. Varro autem dicit divinationis quatuor esse genera, terram, aquam, erem et ignem⁴. Hinc geomantiam, hidromantiam⁵, eromantiam⁶, phiromantiam⁷ dictam autumant⁸. Divini dicti sunt quasi Deo pleni. Divinitate enim plenos se esse assimilant⁹, astutia quadam¹⁰ fraudulenta¹¹ hominibus futura coniectant. Duo autem sunt genera divinationis¹², ars et furor. Incantatores vero¹³ dicti sunt qui artem verbis peragunt. Arioli vocati sunt propter¹⁴ quod circa aras idolorum¹⁵ nefarias preces emittunt et funesta sacrificia offerunt, hisque celebritatibus demonum accipiunt responsa. Haruspices nuncupantur¹⁶ quasi horarum inspectores¹⁷. Dies enim et horas in agendis negotiis operibusque custodiunt, et quid per singula¹⁸ tempora observare debeat homo intendunt. Hi etiam exta pecudum inspiciunt, et ex eis¹⁹ predicunt. Augures sunt qui volatus avium²⁰ et voces intendunt, aliaque signa rerum vel observationes improvisas²¹ hominibus occurrentes ferunt. Idem et²² auspices. Nam auspicia sunt que iter facientes observant. Dicta autem sunt²³ auspicia quasi avium aspacia²⁴ et auguria quasi avium garria, hoc est avium voces et lingue. Item. Augurium quasi avigerium

¹ De eadem re. Ex - eiusd. *CaLdMgPcOaVo; De eadem re. Ex dictis (eiusdem *add.* GcPr) Augustini BeGcPrTc; Igitur de eodem Mq; Ex - eiusd. Pf W; De eadem re. Idem Tb

² gen. div. *BeCaGcPfTbTcVo; div. gen. MgVp

³ fertur allatum CaMgPcPfTb; allatum videtur Tc

⁴ aquam, erem et ignem *BePhTb; erem, aquam, ignem CaMg?; aquam, erem ignem GcMqOaPfPrVo; aquam, ignem, erem Tc

⁵ idro- *OaPhTbTc; ydro- BeGcVmVo; hydro- Ca; ?Mg; dro- Pf

⁶ ero- *OaPrTbVm; cro- BePfVo; oro- Ca; nicro- Gc; ?Mg; eri- Tc

⁷ phirom- BePfPhTb; Phryoni- Ca; pyro- Gc; ? Mg; pirom- Tc; prom- Vo

⁸ -ant BeCaGcPfPhTc; -at Tb; ? Mg

⁹ plenos se esse assimilant *BeGcOaPcPfTbVo; plenos esse se ass. Ca; plenos se esse ass. et Mg; simulant se plenos Tc

¹⁰ et *add.* Ca, *om.* *PfTbTcVo, ? Mg

¹¹ -enta *BeMgPfTbVo; -entia Ca; -ata Tc

¹² sunt gen. div. *CaPfTbTc; gen. div. sunt Mg

¹³ vero *Ca(*orig. after dicti*)MgPfPhTc; *om.* Tb

¹⁴ *corr. to propterea* Ra²

¹⁵ idolorum *CaMgPfTb; deorum Tc

¹⁶ nuncupantur *CaGcPfTbTc; vocantur Mg

¹⁷ -tores *MgPfTbTc; -tatores Ca

¹⁸ singula *CaMgPcPfTb; singulas horas et Tc

¹⁹ futura *add.* *FbMgRa², *om.* BdBeCaCeDaGcPaPcPfPkPhPqPrPwPyRaSbTbTcVmVo

²⁰ avium *CaMgTbTcVo; *om.* Pf

²¹ obs. imp. *CaMgPfTb; imp. obs. Tc

²² Idem et *BeCaMgPfTb²Vo; Idem Tb; Idem sunt et Tc

²³ sunt *CaMgPfTb; *om.* Tc

²⁴ avium aspacia *CaMgTbTcVo; aspacia *over erasure* Pf

quod aves gerunt. Duo autem sunt genera²⁵ auspiciorum, unum ad oculos alterum ad aures pertinens. Ad oculos²⁶ scilicet²⁷ volatus, ad aures vox avium. Pithonisse, a Pitio Apolline dicte, quod is²⁸ auctor fuerit divinandi. Astrologi dicti sunt eo²⁹ quod in astris augurantur³⁰. Genethliaci appellati sunt³¹ propter natalitiorum considerationes dierum. Geneses enim hominum³² per duodecim celi signa³³ describunt siderumque cursus³⁴ nascentium mores, actus³⁵ et eventus predicere³⁶ conantur, id est quis quali³⁷ signo fuerit³⁸ aut quem effectum³⁹ habeat vite qui nascitur interpretantur⁴⁰. Hi sunt qui vulgo mathematici vocantur, cuius superstitionis genus constellationes Latini vocant, id est notationes siderum quomodo se habeant cum quisque nascitur. Primum autem id est⁴¹ stellarum interpretes magi⁴² nuncupantur⁴³, sicut de his legitur qui in evangelio natum Christum⁴⁴ annuntiaverunt⁴⁵. Postea hoc nomine soli mathematici dicti sunt, cuius artis scientia usque ad evangelium fuit concessa ut Christo⁴⁶ edito⁴⁷ nemo exinde⁴⁸ nativitatem alicuius⁴⁹ de celo interpretetur. Horoscopi dicti sunt quod horas nativitatis hominum specularentur⁵⁰ dissimili et diverso fato⁵¹. Sortilogi sunt qui sub nomine fictae religionis per quasdam, quas sanctorum sortes vocant, divinationis

²⁵ autem sunt genera OaPhRaTb; sunt autem genera BePfTcVo; autem (sunt *canc.* Mg) genera sunt CaGcMgVm

²⁶ ad oculos alterum - oculos *BeCaGcLgObOcOdOePfSgTbTcVm; *om.* Mg

²⁷ scil. *CaMgPfTb; *om.* Tc

²⁸ is GcMgPfTbVo; his BeCaTc

²⁹ eo *CaPfTcVo; ?Mg; et Ph; *om.* Tb

³⁰ -rantur CaPfTcVo; ?Mg; -riantur PhTb

³¹ app. sunt *PfTbTcVo; sunt app. Ca; ? Mg

³² hominum *BeMgPcPfTbVo; *om.* Ca; omnium Tc

³³ celi signa *Tc; signa celi BeCaGcMgPfTbVo

³⁴ sid. cursus *BeCaObOcOdOeMgPfSgTbVo; secundum syderum cursus Lg; secundum quod cursus siderum *Brant*

³⁵ act- *MgPfTbTc; auct- Ca

³⁶ predicere *BeCaGcMgPfPhVo; prodere Tb; probare Tc

³⁷ quali CaGcMgPfPhTc; quasi PkPySbTb

³⁸ natus *add.* *BeFbMgRa²Vo(*before* fuerit), *om.* BdCaCeDaPaPcPfPhPkPqPwPyRaSbTbTcVm

³⁹ effectum *BdCaMgPcPfPwTcVm; affectum CePaPk; *om.* PhTb

⁴⁰ interpretantur *PaTbVo; in tali tempore BdBeCaDaFbMgPc²PwRa²Tc; interpretatur CeOaPhPkPy; in tempore GcMqPcPfSbVm; in temperore Pq; in tali pectore Ra

⁴¹ id est *BdBe²CeFbGcMgPaPhPkPwTb*Brant*; id Be; ad Ca; idem DbPrVo; *obsc. add. erased* Pf; ratione Vm; *om.* Tc; genus id est *Vosm.*

⁴² magi *GcMgPfTbTc; *om.* Ca

⁴³ -antur *GcPfTbTcVo; -abantur BeCaMgTc²

⁴⁴ nat. Chr. *CaMgPfPhTc; Chr. nat. Tb

⁴⁵ annunt- *CaMgPfTb; nunt- Tc

⁴⁶ Christo *MgPfTbTc; Christiano Ca

⁴⁷ edito *BeMgPfPhTcVo; edicto CaTb

⁴⁸ *in mg.* Ra

⁴⁹ alicuius *BeCaGcMgTbTc; aliquis PfVo

⁵⁰ -larentur *BePfTcVo; -lantur CaGc²Mg; -lentur GcTb

⁵¹ fato *CaMg; facto BePfTbVo; modo GcTc

scientiam⁵² profitentur, aut quarumcumque scripturarum⁵³ sententie⁵⁴ inspectione futura promittunt. Salisatores vocati sunt⁵⁵ quia dum eis membrorum quecumque partes salierint, aliquid sibi exinde prosperum seu triste significari predicunt.

ID 11.68] C 26 q 3/4 c 1

⁵² scientiam (*corr. fr.* sient- Pf) *CaGcMgPfTb; scientie Gc; sententiam Tc

⁵³ scripturarum *CaMgTbTcVo; *om.* Pf

⁵⁴ sententie CaMg²PfTbVo; sententione Mg; *om.* Tc

⁵⁵ voc. sunt *CaGcPfTbTc; sunt voc. Mg

67¹

Ex dictis eiusdem²

Ad hec omnia supradicta³ pertinent et ligature execrabiliū remedium, que ars⁴ commendat⁵ medicorum, seu in precantationibus seu in caracteribus⁶ vel in quibuscumque rebus suspendendis⁷ atque ligandis. In quibus omnibus ars demonum est ex quadam pestifera societate hominum et angelorum malorum⁸ exorta. Unde et cuncta vitanda sunt Christiano, et omni penitus execratione repudianda atque dampnanda. Auguria autem sunt⁹ avium. Hec autem¹⁰ Phruges primi invenerunt. Prestigium¹¹ vero Mercurius primus dicitur invenisse. Dictum est autem¹² prestigium¹³ quod prestringat¹⁴ aciem oculorum. Haruspicine¹⁵ artem primus Etruscis¹⁶ tradidisse dicitur quidam¹⁷ Strages¹⁸. Hic ex horis¹⁹ haruspicinam dictavit, et postea non apparuit. Nam dicitur fabulose arante quodam rustico subito hunc²⁰ ex²¹

¹ *om.* LcVq

² Ex – eiusd.] Item Aug'. eiusdem *BeCaMgPfPwTb; Augustini GcTc; eiusdem Aug. Vo

³ suprad. *CaGcMgPfTb; *om.* Tc

⁴ non *add.* Vosm., *om.* *CaMgPfTbTc

⁵ commendat *CaGcPfTbTc; condempnat Mg

⁶ seu in carac. *CaGcMgPfTb; *om.* Tc

⁷ *corr. fr.* suspendis Mg

⁸ hom. et ang. malorum *CaMgPfTb; ang. et hom. Tc

⁹ aut. sunt *CaPfTbTc; sunt aut. Mg

¹⁰ Hec autem *CaGcMgPfTbVoBrant; Hec Tc; *om.* Migne

¹¹ Prestigium *CaGcMgTbTcVo; Prestrigium Pf

¹² Dictum est autem CaGcMgPfTb; Dicitur enim Tc

¹³ prestig- *CaGcMgTbTcVo; prestrig- Pf

¹⁴ pres- *CaGcPfTbTc; pers- Mg

¹⁵ -ine *BeCaMgTc; -ine autem GcTbVo; -inie Pf

¹⁶ primus Etruscis *CaMgPfTb; primus Etruscus Tc

¹⁷ trad. dic. quidam *BeCaGcPfTbVo; trad. quid. dic. Mg; dic. trad. Tc

¹⁸ Strages BdBeGcMgMqPcPhPkPqPrPyTbVmBrant; Tages CaCeDaPaPfTc; Stages Fb; Trages Pf² PwSb; Thages Ra; Turges Vo; Fages Migne

¹⁹ horis *MgPfTbTc; aris Ca

²⁰ hunc BeTbTc; *om.* CaGcMgPfVo

²¹ ex *CaMgPfTb; e Tc

glebis exiluisse et haruspicinam²² dictasse qua die et²³ mortuus est. Quos²⁴ libros Romani²⁵ ex²⁶ Etrusca²⁷ lingua in propriam mutaverunt. His ergo²⁸ portentis per demonum fallaciam illuditur curiositas humana, quando id impudenter appetunt scire quod nulla ratione eis competit investigare. At ideo datur potestas immundis spiritibus ut per vasa sibi apta²⁹, hoc est³⁰ pravos homines seducant illos qui spernunt veritatem et credunt mendacio et iuxta Pauli sententiam, Sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus, et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. Onerati peccatis ducuntur variis desideriis, semper discentes et nunquam ad scientiam³¹ veritatis pervenientes. Quemadmodum autem Iamnes et Mambres restiterunt Moysi, ita et isti resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed ultra non proficient. Insipientia³² enim eorum³³ manifesta erit omnibus³⁴, sicut et illorum fuit. Nec ideo quisquam³⁵ credere debet quoslibet magicis artibus aliquid facere posse sine permissu Dei, quia omnia que fiunt aut iusto iudicio facit, aut permissu suo ita fieri sinit quod³⁶ predicti magi leguntur similia fecisse Moysi qui virgam suam proiecit et conversa est in draconem, proieceruntque³⁷ ipsi singuli³⁸ virgas suas que verse sunt in dracones, sed devoravit virga Aaron³⁹ virgas eorum. Non ergo fuerunt creatores draconum nec magi nec angeli mali quibus ministris illa operabantur. Insunt enim rebus corporeis per⁴⁰ omnia elementa quedam occulte seminarie⁴¹ rationes quibus, cum data fuerit oportunitas temporalis atque causalis, prorumpunt in species debitas suis modis et⁴²

²² -nam *CaMgTbTcVo; -niam Pf

²³ et *CaMgPfTb; om. Tc

²⁴ Quos *CaMgPfTb; Cuius Tc

²⁵ -an Tb

²⁶ Lk *resumes* (cf c 63)

²⁷ ex Etrusca BeMgPfTc; erusca Ca; ex Trusca PhTb; ex Etruscha Vo

²⁸ ergo *MgPfTbTc; vero Ca

²⁹ per vasa sibi apta *CaMgPfTbTcVo; perversos sibi captent *Brant*

³⁰ hoc est *CaMgPfPhTc; hos Tb

³¹ ad scientiam *CaMgPfTb; om. Tc

³² Insipientia *MgPfTbTc; In sapientia Ca

³³ eorum *BeCaGcMgPfPhVo; illorum TbTc

³⁴ man. erit omnibus *CaMgPfTb; omnibus manifestata erit Tc

³⁵ ideo quisq. *CaMgTbTcVo; quisq. ideo Pf

³⁶ quod (vel qua *add. ss Mg*) *MgPfTbTc; quo Ca

³⁷ et *add. Tc, om.* *CaMgPfTb

³⁸ *corr. fr.* -ula Tb

³⁹ Aaron *CaGcMgPfTb; Moysi Tc

⁴⁰ per *MgPfTbTc; et Ca

⁴¹ seminarie *CaMgPfTb; seminate Tc

⁴² *corr. fr.* in Ca

finibus. Et sic non⁴³ dicuntur angeli qui ista faciunt animalium creatores, sicut nec agricolae segetum vel arborum vel quorumcumque in terra gignentium creatores dicendi sunt, quamvis noverint prebere quasdam visibiles opportunitates et causas ut illa nascantur⁴⁴. Quod autem isti faciunt⁴⁵ visibiliter, hoc illi invisibiliter. Deus vero solus unus creator est⁴⁶ qui causas ipsas et rationes⁴⁷ seminarias rebus inseruit.

⁴³ sic non *CaMgPfTb; non sic Tc

⁴⁴ *corr. fr.* -untur Ca

⁴⁵ faciunt Ca

⁴⁶ cr. est *BeGcPfTbTcVo; est cr. CaMg

⁴⁷ et rat. *BeCaMgTbTc; rationesque Pf²Vo

¹Preterea quidam querendum putant quomodo scriptura narret phitonissam Samuelem prophetam suscitasse ad colloquium Saul² impiissimi regis, si phitonica divinatio errori magice artis deputanda sit³. Quibus ita responderi potest, indignum omnino facinus esse, si secundum verba historie commodetur assensus.⁴ Quomodo enim poterat fieri ut arte magica attraheretur⁵ vir et⁶ nativitate sanctus et vite operibus iustus? At si non attractus est, consensit. Quod utrumque de viro iusto credere adversum est⁷. ⁸Nullum suffragium habet iustitia, si aut voluntarius⁹ amisit meritum spirituale¹⁰ quem¹¹ positus in carne quesiverat. Quod valde absurdum est, quia hinc¹² qui iustus recedit permanet iustus¹³. Porro autem hoc est prestigium Satane quo ut¹⁴ plurimos fallat etiam¹⁵ bonos in potestate se habere¹⁶ confingat. Quod Apostolus inter cetera ostendit dicens, Ipse Satan transfigurat se in angelum lucis. Ut enim errorem

¹ In eodem *add.* Tb, De eodem *add.* Vo; *paragr. mark in mg IDp*, Ex dictis eiusdem *add.* Qa

² Saul *CaMgPfTb; Saulis Tc

³ sit *CaMgPfTb; est Tc

⁴ Item *add.* Tb, *om.* *CaMgPfTc

⁵ -eretur *CaGcPfTbTc; -etur Mg

⁶ et *PfTbTc; a Be; *om.* Ca; et in Mg

⁷ est *MgPfTbTc; *om.* Ca

⁸ a *add.* Be, Si enim invitatus adductus est *add. Migne (with IDm), om.*

CaGcLgMgObOcOdOePfPwSgTbTcVmVoBrant. quia boni in futuro nec poter' velle malum *add. in mg. Mg*

⁹ aut vol. BdBeDaCeEgGcPaPcPhPkPqPrPySbTbVm; aut tractus aut vol. Ca; attractus (*corr. fr.* attractatus Vo) aut (an Vo) vol. FbMgPfPwVo; aut attractus Pc²; attractus eius vol. Tc; autem (aut *Vosm. but not Migne*) voluntarius consensus Brant

¹⁰ -ale CaGc²TcVo; -alis GcMg(vel ale ss)Tb; -al' Pf

¹¹ quem PfTb; quod BeCaGc(after erasure)MgTcVo

¹² hinc *CaPfTbTc; huic Mg

¹³ et ita <nec> voluntarius consensit *add. ss Mg*

¹⁴ quo ut Sat. *marked for reversal Ca*

¹⁵ Cb begins again

faceret in quo gloriaretur¹⁷, in habitu viri iusti et nomine se¹⁸ subornavit, ut nihil proficere spem quam predicabant Dei cultoribus mentiretur, quando hinc exeuntes iustos finxit in sua esse potestate. Sed hoc quosdam fallit quod de morte Saul et filii¹⁹ eius non sit mentitus, quasi magnum sit diabolo ante occasum mortem corporis providere, cum signa quedam soleant apparere morituris, quippe²⁰ a quibus Dei protectio amota videtur²¹, quanto magis diabolo quem angelica²² maiestate sublimem prophetica oracula fuisse²³ testantur. De cuius magnitudine²⁴ Apostolus ait, An ignoratis²⁵ altitudinem Satane?

¹⁶ in pot. se hab. *BeGcPfTbVo; hab. in pot. se CaPw; ? Mg; in pot. hab. Tc

¹⁷ -iaretur *BePfTb?TcVo²; glorificaretur CaEgPw; ...caretur Mg

¹⁸ se *CaMgPfTc; om. PhTb

¹⁹ filii CaMgPfTb; filiorum Tc

²⁰ quippe *CaMgPfTb; om. Tc

²¹ -etur *CaMgTbTcVo; -erunt Pf

²² angelica *CaGcPfTbTc; evangelica Mg

²³ fuisse *CaPfTbTc; om. Mg

²⁴ Paulus add. Tc, om. *CaMgPfTbVo

²⁵ ait An ign. *CaMgPfTb; An ign. ait Tc

Quid mirum ergo si imminens prope¹ mortem potuit providere, cum hoc sit² unde fallit et se in Dei potestate³ vult adorari? Nam tanta hebetudine demens effectus est Saul, ut ad Phitonissam confugeret. Depravatus enim causa peccati, ad hec⁴ se contulit que⁵ dampnaverant⁶. Sed si quis propter historiam et ea que verbis expressa⁷ sunt putet non pretermittenda, ne⁸ ratio historie inanis sit, recte faciet⁹ quidem, si¹⁰ tamen¹¹ minime istud ad veri rapiat rationem¹² sed¹³ ad visum et¹⁴ intellectum Saul. Neque enim reprobis factis poterat¹⁵ bonum intellectum habere. Historicus enim¹⁶

¹ prope *CaMgPfPhTc; proprie Tb

² sit *BeGcMg(vcl scit ss)TbTc; scit CaPfVo

³ potestate *CaMgPfTb; similitudine Tc

⁴ hec *PfTb; BeCaMg?; hoc Tc

⁵ que *BeMgPfTb; Ca?; quod Tc

⁶ -averat *CaMgPfPhTc; -avit Tb

⁷ scilicet litteram add. in mg. Mg

⁸ ne *MgPfTbTc; nec Ca

⁹ faciet *CaMgPfTb; facit Tc

¹⁰ quidem si *CaMgPfTb; om. Tc

¹¹ tamen *CaMgPfTc; tantum Tb

¹² ad veri – rationem in mg. Ra²

¹³ capiat add. ss Ra

¹⁴ ad visum et *CaMgPfTb; aversum Tc

¹⁵ poterat *CaMgPfTb; potest Tc

¹⁶ enim *CaMgPfTb; autem Tc

mentem Saul et habitum Samuelis descripsit¹⁷ ea que dicta et¹⁸ visa¹⁹ sunt exprimens, pretermittens si vera an falsa sint. Quid enim²⁰, ait, audiens in quo habitu esset excitatus? Intellexit, inquit²¹, hunc esse Samuelem. Quid²² intellexerit retulit, et quia bene non²³ intellexit contra scripturam alium²⁴ adoravit quam Dominum, et putans²⁵ Samuelem adoravit diabolum, ut fructum fallacie sue haberet Satanas. Hoc enim nititur ut²⁶ adoretur²⁷ quasi Deus. Si enim vere Samuel illi²⁸ apparuisset, non utique vir iustus permisisset se adorari qui predicaverat Dominum solum esse adorandum. Et quomodo homo Dei qui cum Abraham in refrigerio erat²⁹ dicebat ad virum pestilentie dignum ardore gehenne, Cras mecum eris? His duobus titulis subtilitatem³⁰ fallacie sue providit³¹ improvidus Satanas, quia et adorari se permisit sub habitu et nomine Samuelis contra legem, et virum peccatis pressum, cum magna distantia peccatorum et iustorum sit, cum Samuele iustissimo³² futurum³³ mentitus est. Verum potest videri, si³⁴ de Samuelis nomine taceatur, quia Saul cum diabolo futurus erat. Ad eum enim³⁵ transmigravit quem adoravit. Semper ergo diabolus sub velamine latens prodit se dum ea confingit que horreant³⁶ personis³⁷ per quas fallere nititur. Si autem quilibet³⁸ opponit ac³⁹ dicit, Quomodo eveniunt illa que illi divini predicunt futura, aut quomodo possunt egris prebere⁴⁰ medelam aut sanis immittere egritudinem, si aliquid

¹⁷ Tb² *over erasure*

¹⁸ vel Fb

¹⁹ visa *BeCaGcMgPaPcPrVm; iussa BdDaFbPfPhPwPySbTbTcVo

²⁰ enim *BeMgPrTbTcVo; om. CaGcPf

²¹ vel quod *in mg.* Ra²

²² enim *add.* Tb, esse *add.* Brant, om. BeCaMgPfPhTc

²³ bene non BeGcPfTbTc; non bene CaMg; bene Vo

²⁴ alium *CaMgPfTb; aliud Tc

²⁵ esse *add.* Tc, om. *CaMgPfTb

²⁶ nititur ut *over erasure* Pf

²⁷ -etur *CaMgPfTc; -atur Tb

²⁸ vere Sam. illi *CaPfTbTc; Sam. illi vere Mg

²⁹ *corr. fr.* erit Ca

³⁰ -atem *CaPfTbTc; -ate Mg

³¹ providit BdCaDaFbGcPaPcPfPhPkPwTbVmVo²; prodidit Be; providerit Ce; provideri potuit Mg; providus Py; previdit Tc

³² ss Ra²

³³ futurum *MgPfTbTc; futuro Ca

³⁴ si MgPfTbTc; sed Ca

³⁵ enim *CaMgPfTb; om. Tc

³⁶ horr- MgPfTbTc; her- Ca

³⁷ -onis *CaMgPfTb; -one Tc

³⁸ quil- *PfTbTcVo; quisl- BeCaGcMgTb²

³⁹ ac *CaMgPfTb; et Tc

⁴⁰ prebere *CaMgPfTb; prestare Tc

proprie virtutis ac potestatis non habent⁴¹? hoc a nobis recipiat⁴² responsum, quod ideo quisque non debet⁴³ eis credere quia aliquando eveniunt que predicunt, aut sanare videntur languidos, vel ledere sanos, quia hoc permissu Dei fit, ut ipsi qui hec⁴⁴ audiunt vel⁴⁵ vident probentur, et appareat quali fide sint vel⁴⁶ devotione erga⁴⁷ Deum, sicut⁴⁸ in Deuteronomio⁴⁹ legitur Moyses⁵⁰ verbo⁵¹ Domini populo Dei precepisse ita dicens, Si surrexerit in medio tui propheta⁵², aut qui somnium se vidisse dicat⁵³ et predixerit⁵⁴ signum ac portentum, et venerit⁵⁵ quod locutus est et dixerit⁵⁶, Eamus et sequamur deos alienos ignorans⁵⁷, et serviamus eis, non audies verba⁵⁸ prophete aut⁵⁹ somniatoris quia temptat vos Dominus Deus⁶⁰ vester, ut⁶¹ palam fiat utrum diligatis eum an non? In toto corde et in tota anima vestra Dominum Deum vestrum⁶² sequimini, et ipsum timete⁶³, mandata illius⁶⁴ custodite, et audite vocem eius⁶⁵, Ipsi servietis et ipsi adherebitis et cetera. Ubi sane intelligi voluit⁶⁶, etiam illa⁶⁷ que a divinantibus non secundum Deum dicuntur⁶⁸, si acciderint que dicuntur non⁶⁹ accipienda, vel etiam si fiant que precipiuntur ab eis, aut colantur que coluntur ab eis. Nec preter⁷⁰ suam potestatem⁷¹ Deus ostendit esse quod ista contingunt⁷², sed quasi

⁴¹ -ent *CaPfTbTc; -eret Mg

⁴² rec- *CaMgPfTb; acc- Tc

⁴³ -et *CaMgPfTb; -eat Tc

⁴⁴ hec *PfTbVo²; h' CaMg; hoc TcVo

⁴⁵ vel *CaMgPfTb; et Tc

⁴⁶ vel *CaMgPfTb; et Tc

⁴⁷ erga *CaGc²(mg.)MgPfTb; gratia Gc; apud Tc

⁴⁸ *short erasure follows in Pf*

⁴⁹ -eromio Tc

⁵⁰ in *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

⁵¹ *corr. fr.* -ba Pf

⁵² -etes *CaMgPfTb; -eta Tc

⁵³ se vid. dic. *GcPfTbTcVo; vid. se dic. Be; dic. se vid. CaMg

⁵⁴ -erit *CaMgPfPhTc; -it Tb

⁵⁵ ven- CaPfTbTc; even- Mg

⁵⁶ locutus est et dixerit (tibi *add.* Mg) *CaMgPfPhTc; dixerit et dicat Tb

⁵⁷ ignorans BdDaFbGcPcPrSbTbVm; quos ignorans CePk; quos ignoras MgPaPh; *om.*

BeCaPfPwPyTcVo

⁵⁸ *repeated* Tc

⁵⁹ aut *CaMgPfTb; et Tc

⁶⁰ Deus *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁶¹ ut *BeCaGc²MgTbTcVoBrant; *om.* GcPf; si Migne

⁶² Deum vestrum *in mg.* Ra

⁶³ et *add.* BeTbTc, *om.* *CaGcMgPfVo

⁶⁴ illius *BeGcPfTbVo; eius CaMgTc

⁶⁵ eius *BeGcPfTbTcVo; illius CaMg

⁶⁶ -uit *CaPfPhTb; ?Mg; -unt Tc

⁶⁷ etiam illa *BeTcVo; si illa Ca; et illa GcPf; Mg?; etiam PhTb

⁶⁸ sed *add.* Tb, ?Mg, *om.* *CaPfPhTcVo

⁶⁹ sint sic *add.* Brant, *om.* *CaPfTbTc; ?Mg

⁷⁰ propter Vo

quereretur cur ea permittat, causam temptationis exposuit ad cognoscendam⁷³ utique eorum dilectionem utrum eam habeant⁷⁴ erga Deum⁷⁵ suum. Cognoscendam⁷⁶ vero ab ipsis potius⁷⁷ quam ab illo qui scit omnia antequam fiant.

ID 11.69] C 26 q 5 c 14b, cf. cap. 65 above

⁷¹ potestatem *CaMgPfTb; voluntatem Tc

⁷² ista cont. *PhPyTb; cont. ista BdBeCaCeMgPaPfPkPwRaVo

⁷³ -am *BePyTc; -um CaGcMgPfTb

⁷⁴ habeant *CaMgPfTb; habuerint Tc

⁷⁵ Deum *CaMgPfTb; Dominum Tc

⁷⁶ -dam *MgTbTc; -dum CaGcPfRaVo

⁷⁷ ab ips. pot. *CaMgPfTb; pot. ab ips. Tc

68

Ex dictis eiusdem. De natura demonum¹

Sciendum vero est² hanc demonum esse³ naturam ut aerei corporis sensu terrenorum corporum sensum facile precedant, celeritate⁴ etiam propter aerei corporis superiorem⁵ mobilitatem non solum cursus quorumlibet⁶ hominum⁷ vel ferarum, verum etiam volatus avium incomparabiliter⁸ vincant. Quibus duabus rebus quantum ad aerium corpus attinet prediti, hoc est acrimonia sensus et⁹ celeritate motus, multo ante cogitata¹⁰ prenuntiant vel nuntiant¹¹ que homines pro sensus terreni¹² tarditate mirentur¹³. Accessit etiam¹⁴ demonibus per tam longum tempus¹⁵ quo eorum vita protenditur rerum longe maior¹⁶ experientia quam potest hominibus propter brevitatem vite provenire¹⁷. Per has efficacias quas aerii corporis natura sortita est,

¹ Ex dictis. eiusdem. De natura demonum AdBdEaLdMgOaTb; De nat. dem. Ex dictis eiusdem BeDaFbGcPcPtRaSbVo; Ex – eiusdem CaPFW; In collationibus Cb; Aug. de natura demonum Lc; De natura demonum Vq; om. Tc. v. De demonum natura in mg. Bd; v add. in mg. Be²

² est CaMgPfTb; om. PcTc

³ dem. esse *CaPfTbTc; esse dem. Mg

⁴ celer- *CaPfTbTc; celebr- Mg

⁵ -orem *MgPfTbTc; -or est Ca

⁶ quorumlibet *BeCaGcLgMgObOcOdOePfSgTbVoVm; quorundam Tc; quorumlibet rerum ut *Brant*

⁷ ss Be

⁸ incomp- *MgPfTbTc; incorp- Ca

⁹ et *BeGcPfTbTcVo; ac CaMg

¹⁰ cogitata CaMgPfTb; cognita Tc

¹¹ vel nunt. *MgPfTbTc; om. Ca

¹² sen. ter. *CaMgPfTb; ter. sen. Tc

¹³ mirentur *CaMgPfTbTc; non merentur Tc

¹⁴ etiam *CaMgPfPhTc; autem Tb

¹⁵ tempus *CaMgPfPhTc; om. Tb

¹⁶ longe maior *CaPfTbTc; maior longe Mg

¹⁷ prov- *BePhTb; perv- CaGc²MgOaPfTc; perverine Gc

non solum multa futura predicunt demones¹⁸, verum etiam multa mira faciunt. Que quoniam¹⁹ homines dicere ac²⁰ facere non possunt, eos dignos quidam quibus serviant et quibus honores divinos deferant²¹ arbitrantur²², investigante maxime vitio curiositatis, propter amorem felicitatis false atque terrene et excellentie temporalis.

ID 11.70a] C 26 q 3/4 c 2a

¹⁸ corr. fr. homines Ra²

¹⁹ Que quoniam *BeCaGcOaPyRaTcVo²; ?Mg; Que quando PfPhTb; Quamquam Vo

²⁰ ac *BeGcPfRaTbVo; aut Ca; ? Mg; et Tc

²¹ div. def. *CaMgPfTb; def. div. Tc

²² arbitrantur *CaMgPcPfTb; om. Tc

69

¹Agathensi concilio², cap. xxxix³

Aliquantum⁴ clerici sive⁵ laici student auguriis, et sub nomine fide religionis per eas quas sanctorum⁶ sortes vocant divinationis scientiam⁷ profitentur, aut quarumcumque⁸ scripturarum inspectione⁹ futura promittunt¹⁰. Hoc quicumque clericus aut¹¹ laicus detectus fuerit vel consulere vel docere ab ecclesia habeatur extraneus.

ID 11.4] C 26 q 5 c 6

¹ Incipit liber xvi add. Ce; Explicit liber quintus decimus. Incipit sextus decimus add. Pa; De sortibus add. Ph. Ex add. MgPfTc, om. *BeCaPkTbVo

² Ag. conc. BeOaPfPhTcVo; Agatha conc. Ca; Agathense concilium FbGcTb; conc. Ag. Mg

³ xxxix *BdBeCaGcLdMgPfTbVo; xxix Cb; xliii DaSb; xix PcTc. (vi. add. Bd) De sortibus in mg. BdLj², in text Ph; De auguriis et sortilogis (-egis Pa) add. CePa; vi add. in mg. Be²

⁴ vero sive add. Vp

⁵ sive *CaMgPfTb; vel Tc

⁶ patrum add. Vosm., om. *CaMgPfTbTcVo

⁷ scientiam *CaMgPfPrTb; sententiam PcTc

⁸ quarumcumque CaMgPfTc; quarumque PhTb

⁹ inspec- *MgPfTbTc; inscrip- Ca

¹⁰ promittunt *CaMgPfTc; om. PhTb

¹¹ aut *CaMgPfTb; vel Tc

70

Leo IV episcopis Britannie¹

Sortes² quibus vos cuncta in vestris discriminatis provinciis nihil aliud quam quod alii patres dampnaverunt, divinationes³ et maleficium⁴ esse decernimus⁵.

¹ De sortibus quare dampnentur add. CePa

² Sortes *BdBe?CeDaFbGcMgMqPaPcPfPhPkPrPwRaTcVmVo; Fortes Ca; Sorores OaPqPySbTbVq; Mortes We

³ divinationes Tc

Quamobrem volumus⁶ illas omnino dampnari, et ultra inter Christianos nolumus nominari, et ut abscondantur sub anathematis interdictu prohibemus⁷.

ID 11.8] C 25 q 5 c 7

⁴ -cium *CaMgPfTc; -cum PhPrTb

⁵ decern- *CaMgPfTb; decrev- Tc

⁶ volumus *CaMgPfTb; decrevimus Tc

⁷ prohibemus *BeCaDaGcMgPrTbTc; iubemus Pf; habemus Vo

71

¹Capitularium² libro VII³, cap. ccxxii⁴

Vaticinatores qui se futura denuntiant scire cesi de civitate iacentur.

ID 11.24]

¹ Vaticinatores *add.* Vo

² -arium *Mg; -ar' CaVo; -arum OaPf; -orum BeTbTc

³ vii *BeCaGcLdMgOaPfPwTbVo; ccxxvii CaCbPw; xxxvii Fb; ccxiii GcWe; cxxvii Mg; ? Pf; cap.

⁴ ccxxii *DaLdOaPcPrRaTbTcVo; ccxxvii CaCbPw; xxxvii Fb; ccxiii GcWe; cxxvii Mg; ? Pf; cap. ccxxii *om.* Be; VII – cap. ccxxii *om.* Vq. De vaticinatoribus *add.* Ce(mg.)Pa. Pk lacks text of c 71 and *insc. of c 72*

72

Ex concilio Cartaginensi, cap. lxxxix¹

Auguriis vel² incantationibus servientem³ a conventu ecclesie separandum⁴, similiter et in Iudaicis superstitionibus vel feriis inherentem⁵.

ID 11.35] C 26 q 5 c 11

¹ lxxxix *BeMgOaPaPrPwTb; cxxxix Ca; IIII cp. lxxxix DaSb; xxxix FbGcRaVoVq; xxix Tc; ? Pf. De servientibus incantationi et iudaizantibus *add.* Pa

² vel *CaMgPfTb; atque Ra; et Tc

³ -tem *CaMgPfTb; -tes Tc

⁴ separandum *CaGcMgPfPkTbWd; separandum dominis Da; separandum decernimus Pa; separandum precipimus RaWd²; separandi sunt Tc

⁵ -tem *BdCaCeFbGcMgMqPaPhPkPqPwPySbTbVm; -tem censem Be; -tes PcTc; -tem precipimus PfVo

73

Hieronimus¹ super Ionam²

Non³ statim⁴ debemus sub exemplo Ione sortibus credere, vel illud de actibus apostolorum huic testimonio copulare, ubi sorte⁵ in apostolatum Mathias⁶ eligitur, cum privilegia singulorum non⁷ possunt legem facere communem.

¹ Gregorius CePaPk

² prophetam *add.* FbTc, *om.* *CaMgPcPfTb. Quod non sit credendum sortibus *add.* CePa

ID 11.21] C 26 q 2 c 2 to Mathias eligitur; cf dp C 25 q 1 c 16 med. for end

³ Con OaPy

⁴ statim *CaMgPfTb; om. Tc

⁵ sorte CaMgPfTb; statim Tc

⁶ in ap. Mat. *CaPfTbTc; Mat. in ap. Mg

⁷ non *CaMgPfTb; om. Tc

74

Augustinus ad inquisitiones¹ Ianuarii², libro I³

Hi qui⁴ de paginis evangelicis⁵ sortes legunt, etsi optandum est ut⁶ id potius faciant quam ad demonia consulenda concurrant, tamen ista mihi⁷ displicet consuetudo, ad negotia secularia et ad vite huius vanitatem divina oracula velle convertere⁸.

ID 11.29] C 26 q 2 c 3

¹ inquisitiones *BeCaGcMgTcVo; inquisitionis *corr. to* requis- Pf; questiones Ph; inquisitiones Tb

² Aug. ad inq. Ian. *BeCaPfTbTcVo; Ad inq. Ian. Aug. Mg

³ lib. I *BeCaGcMgPcTb; lib. X Tc; ? Pf; om. DaVo. De illis qui legunt sortes ab evangelicis paginis add Ce(mg.)Pa

⁴ Hi qui *DaFbMgMqPfSbTcVo; Si qui AdBeCaCeEgGcLaHaOaPhPkPrPtPwPyRaTbVmWcWe; Si quis Pa

⁵ paginis evang. *AdBdBeCe²EgGcMgPaPcPfPkPrPwTcVmVoWc; paganis evangelicas CaDa; paganis evangelicis CeMqOaPhPqPySb; paginis evangelicas Fb; paganis ecclesiasticis Tb

⁶ ut *CaPfTbTc; quod Mg

⁷ ista mihi *CaMgPfPhTc; mihi ista Tb

⁸ consulere (vel convertere ss) Wc

75

Ex concilio Anquirensi¹, cap.² i³

Ut⁴ episcopi eorumque⁵ ministri omnibus viribus elaborare studeant ut perniciosam et a Zabulo inventam sortilegam et maleficam artem penitus ex parochiis suis eradicent⁶, et si aliquem virum aut mulierem huiuscemodi⁷ sceleris sectatorem⁸ invenerint, turpiter dehonestatum de parochiis suis eiciant. Ait enim apostolus, Hereticum⁹ post unam¹⁰ et secundam ammonitionem¹¹ devota, sciens quia subversus

¹ Anquir- BeGcOaPfTbVoVq; Aquir- Ca; Ancur- Mg; Aucir- Tc

² *corr. fr.* libr. Ra²

³ De arte malefica et de seductis demonum illusionibus qui vulgo genescherii vocantur add Ce(mg.)Pa

⁴ Et PkOaVq

⁵ cel eorum Wc

⁶ eradicent *CaGcMgPfTb; eiciant Tc

⁷ huiuscemodi *CaMgPfTc; huiusmodi PhTb

⁸ scel. sectatorem *BeCaDaGcMgPfPh; scel. auctorem Tb; sectatorem scel. Tc; scel. secta Vo

⁹ hominem add. BdCaCeFbGcMgPaPcPfPkPrSbTcVm, om. *DaPhPyTb

¹⁰ unam *CaMgPfTb; primam PcTc

est qui eiusmodi¹² est. Subversi sunt et a diabolo capti tenentur, qui derelicto creatore suo, a diabolo suffragia querunt, et ideo a tali peste mundari debet sancta ecclesia. Illud etiam non¹³ omittendum¹⁴ quod quedam scelerate mulieres retro post Satanam¹⁵ converse, demonum illusionibus et phantasmatis seducte¹⁶ credunt se et profitentur nocturnis horis cum Diana paganorum dea vel cum Herodiade et innumera multitudo mulierum equitare super quasdam bestias, et multa terrarum spatia intempeste noctis silentio pertransire¹⁷, eiusque iussionibus velut¹⁸ domine obedire et certis noctibus ad eius servitium evocari. Sed utinam he¹⁹ sole in perfidia²⁰ sua perissent, et non multos secum in infidelitatis interitum pertraxissent. Nam innumera multitudo hac²¹ falsa opinione decepta, hec vera esse credit, et credendo a recta fide deviat, et in errore²² paganorum revolvitur²³, cum aliquid divinitatis aut numinis²⁴ extra unum²⁵ Deum arbitratur²⁶. Quapropter sacerdotes²⁷ per ecclesias sibi commissas populo omni instantia²⁸ predicare debent²⁹ ut noverint hec omnimodis³⁰ falsa esse³¹ et non a divino sed a maligno spiritu talia phantasmata mentibus infidelium irrogari. Siquidem ipse Satanus qui transfigurat se in angelum lucis cum mentem cuiuscumque muliercule ceperit, et hanc sibi per infidelitatem et incredulitatem³² subiugaverit³³, illico transformat se in diversarum personarum species atque similitudines³⁴, et mentem quam captivam³⁵ tenet in somniis deludens, modo leta, modo tristia³⁶, modo

¹¹ vel correctionem *add.* Ca, *om.* *GcMgPfTbTc

¹² eiusmodi- *CaMgPfTb; huiusm- Tc

¹³ omnino *add.* Mg, *om.* CaPfTbTc

¹⁴ reor *add.* Pc, est *add.* Tb, est reor *add.* Tc, *om.* *BeCaMgPfPhVo

¹⁵ -anam *PfTc; -anan BeCaGcMgVo; -an Tb

¹⁶ demonum ill. - seducte *CaMgPfTbTc; *om.* Migne

¹⁷ pertransire *CaMgPcPfTb; *om.* Tc (*with* Nota de Herodiade *in* mg.)

¹⁸ velut *CaPfTbTc; quasi Mg

¹⁹ he *CaMgPfTb; *om.* Tc

²⁰ *corr. fr.* -da Ca

²¹ hac *CaMgPfTb; *om.* Tc

²² -ore *BeCaGcPfTb; -orem MgTc

²³ rev- *BeGcPfPhTcVo; inv- CaMg; dev- Tb

²⁴ numis, *with erasure* ss Ca

²⁵ extra unum *CaMgPfTb; extrahit unde PcTc

²⁶ -atur *CaMgPfTb; -etur Tc

²⁷ -otes *CaMgPfTb; -os Tc

²⁸ pop. omn. inst. *BeGcPfTbVo; pop. Dei omn. inst. CaMg; omn. inst. pop. Tc

²⁹ -ent *CaMgPfTb; -et Tc

³⁰ omnimodis *BeGcPfTbTcVo; omnino CaMg

³¹ falsa esse *CaMgPfTb; esse falsa Tc

³² et incredulitatem *PhPrPyTbVm; *om.* BdCaCeDaFbGcMgPaPcPfPkPwSbTc

³³ cum mentem cuiuscumque – subiugaverit ss Fb

³⁴ incognitas *add.* Mg, *om.* *CaPfTbTc

³⁵ -vam *CaPfTb; Mg?; -vat Tc

cognitas, modo incognitas personas³⁷ ostendens per devia queque deducit³⁸. Et cum solus spiritus hoc patitur³⁹ infidelis mens⁴⁰, hec non in animo sed in corpore evenire opinatur. Quis enim non in somnis et⁴¹ nocturnis visionibus extra seipsum educitur, et multa videt dormiendo que nunquam viderat vigilando? Quis vero⁴² tam stultus et hebes sit⁴³ qui hec omnia que in⁴⁴ solo spiritu fiunt, etiam in corpore accidere⁴⁵ arbitretur⁴⁶? Cum⁴⁷ Iezechiel⁴⁸ propheta visiones Domini in spiritu⁴⁹ non in corpore vidit⁵⁰, et Iohannes apostolus Apocalipsis sacramenta in spiritu⁵¹ non in corpore⁵² vidit⁵³ et audivit, sicut ipse dicit, Statim, inquit, fui in spiritu, et Paulus non audet se dicere raptum in corpore. Omnibus itaque publice annuntiandum est, quod qui talia et his similia credit, fidem perdit, et qui fidem rectam in Deo non habet, hic non est⁵⁴ eius, sed illius⁵⁵ in quem⁵⁶ credit, id est⁵⁷ diaboli. Nam de Domino nostro scriptum est, Omnia per ipsum facta sunt. Quisquis ergo aliquid credit⁵⁸ posse⁵⁹ fieri, aut aliquam creaturam in melius aut in deterius immutari aut transformari in aliam speciem vel in similitudinem nisi ab ipso Creatore qui⁶⁰ omnia fecit et per quem⁶¹ omnia facta sunt, procul dubio infidelis⁶² est, et pagano⁶³ deterior.

ID 11.30] C 26 q 5 c 12

³⁶ tristitia *BeGcPfTbTcVo; tristitia Ca; Mg?

³⁷ personas *BeCaGcPcPfPhPrVo; Mg?; om. TbTc

³⁸ ded- *CaPcPfTb; Mg?; perd- Tc

³⁹ -itur *CaMgPfTb; -iatur Tc

⁴⁰ mens *GcPrTbTcVo, om. BeCaMgPcPf

⁴¹ in add. CaMg, om. *BeGcPfTbTcVo

⁴² corr. fr. enim Ra²

⁴³ et hebes sit *CaMgPfTbVo; sit et hebes Tc

⁴⁴ in *CaMgPfTb; om. Tc

⁴⁵ corr. fr. fieri Ra²

⁴⁶ -etur *CaMgPfTb; corr. fr. -antur to -entur Tc

⁴⁷ om. Be

⁴⁸ Iez- BeTbTcVo; et Ez- Ca; Ez- Mg; Ihez- Pf

⁴⁹ in spiritu *CaMgPfPhTc; inspiratu Tb

⁵⁰ non in corp. vid. *CaMgPfTc; vid. non in corp. Tb

⁵¹ corr. fr. corpore Tb

⁵² non in corp. *CaMgPfPhTc; om. Tb

⁵³ et Iohannes – vidit in mg. Pc

⁵⁴ est *CaPfTbTc; om. Mg

⁵⁵ illius *CaMgPfTb; filius PcTc

⁵⁶ in quem *CaPfTbTc; cui Mg

⁵⁷ cred. id est *MgPfTbTc; credidit Ca

⁵⁸ ss Ra²

⁵⁹ posse *MgPfTbTc; possit Ca

⁶⁰ qui *CaMgTbTcVo; quia Pf

⁶¹ ss Ca

⁶² ss Gc², after deterior Wd

⁶³ propago Oa

76

Ex concilio Agatensi, cap. iiii¹

Perquirendum est si aliqua femina sit que per quedam maleficia et incantationes mentes hominum se inmutare posse² dicat³, id est ut⁴ de odio in amorem aut de amore in odium convertat, aut⁵ bona hominum aut dampnet aut subripiat⁶. Et si aliqua est⁷ que se dicat cum demonum turba in similitudinem mulierum transformata⁸ certis⁹ noctibus equitare super quasdam bestias et in eorum consortio annumeratam esse, hec talis omnimodis scopis correct¹⁰ ex parochia eiciatur.

ID 11.54]

¹ iiii *GcMgOaPcPrTbTcWc; iii BeCaDaFbPfRaSbVoVq; viii Vp. De eodem *add.* Pa

² se inmutare posse *BeCaGcLcOaPfPhVoVq; ?Mg; se mutare posse Tb; posse se mutare Tc

³ dicat *BeCaPfTbVo; ?Mg; dicit Tc

⁴ ut *BeCaPfTbVo; ?Mg; aut Tc

⁵ aut *BeGcPfTbTc; ut CaMg; an Vo

⁶ *corr. fr.* -iet Ca

⁷ est *CaMgPfTb; sit Tc

⁸ -atam *BeGcMgOaPfTb; -ata CaTcVo. Oa *ends cap. here (in mid p. 72) and continues directly with c 82A*

⁹ certis *CaMgPfTb; cunctis Tc

¹⁰ correct^a *GcMqPfPrPySbTbVoVpWc; correpta BeCaDaMgTc

77

¹*Augustinus in psalmo XXX²*

Sors³ non aliquid mali est, scilicet⁴ res in dubitatione humana divinam indicans⁵ voluntatem. Nam et sortes miserunt apostoli⁶ quando Iudas tradito Domino periit, et sicut de illo scriptum est, abiit in locum suum, cepit queri quis in locum⁷ eius ordinaretur. Electi sunt duo iudicio humano, et⁸ electus est⁹ unus de duobus¹⁰ iudicio divino¹¹. De duobus¹² Deus consultus est quemnam ipsorum esse¹³ vellet et cecidit sors super Mathiam.¹⁴

¹ Sors non est male in se sed per ea inquirere voluntatem Dei contra ipsum mala est *add. in mg.* Tc²

² Quod sors non sit malum *add* Ce(mg.)Pa

³ Mors PkWe

⁴ scil. PfPhPrTbVoA; sed BeCaGcMgRaTcVq

⁵ div. ind. BeCaPfTbTc; ind. div. Mg

⁶ apostoli CaMgPfTbA; *om.* Tc

⁷ locum CaMgPfTbA; loco Tc

⁸ et CaMgPfPhTcA; sed Tb

⁹ est CaMgPfTbA; *om.* Tc

¹⁰ de duobus Sb; *om.* CePaPk

¹¹ iud. div. MgPfTbTc; div. iud. Ca

¹² duobus CaMgPcPfTbA; quibus Tc

¹³ esse CaMgPfTbA; *om.* Tc

¹⁴ De duobus Deus – Mathiam *as rubric to c 78 Pa*

Ars. 713 fo.137] C 26 q 2 c 1 to indicans voluntatem

78

*Beda super Actus apostolorum*¹

Non² exemplo Mathie vel quod Ionas propheta³ sorte⁴ deprehensus sit⁵ indifferenter sortibus est⁶ credendum, cum privilegia⁷ singulorum, ut Hieronimus ait, communem legem facere omnino⁸ non possunt⁹. Item.¹⁰ Si qui necessitate aliqua compulsi Deum putant sortibus exemplo¹¹ apostolorum esse consulendum, videant hos ipsos apostolos nonnisi collecto fratrum cetui¹² et precibus ad Deum fuis¹³ egisse.

Ars. 713 fo. 137] C 26 q 2 c 4

¹ lib. iii *add.* Ld, *om.* CaMgPfTbTcVoA

² Non BeCaGcMgTbVoVqA; Nam PcTc; Non enim Ra; ? Pf

³ proph. CaMgPcPfTbA; *om.* Tc

⁴ sorte CaPfTb?TcA; forte Mg

⁵ sit CaMgPfTbA; est Tc

⁶ est CaMgPfTbA; *om.* Tc

⁷ *corr. fr.* privilegia Mg

⁸ facere omnino BeCaGcPfPhA; omnino facere MgRaTc; facere Tb

⁹ -unt *GcPhTbTcA; -int BeCaMgPfRa

¹⁰ *rubricated, with break* Vo

¹¹ sortibus exemplo BeCaDaGcMgPfPrPyRaTb; sortibus Pc; sordibus Tc; sortibus ex exemplo A (sort. apost. exemplo Vo)

¹² collecto fratrum cetui CaGcMqPkPwTbVoVqA; collecto cetui fratrum BeMgPf; collecto fratrum statu Tc; in collectione fratrum fletu *Brant*

¹³ ad Deum fuis CaMgPfTbA; fuis ad Deum Tc

79

*Augustinus. Confessionum*¹, *libro IIII*²

Illos³ planetarios quos mathematicos vocant plane⁴ consulere non desistebam⁵, quod quasi⁶ nullum eis sacrificium et nulle preces ad aliquem spiritum ob divinationem⁷ dirigerentur, quod tamen⁸ Christiana et vera pietas consequenter expellit et dampnat⁹.

ID 11.20] +C 26 q 2 c 8

¹ Confessionum *BeCaMgPhTcVo; in libro Confessionum Gc; De confessione Pf; contra Faustinum Tb

² lib. IIII *BeCaGcMgTbTc; lib. III DaPf?RaSbVo; cap. iv Fb. De mathematicis quod non sunt consulendi *add* Ce(mg.)Pa

³ Ipsos Fb

⁴ *ss* Ra²

⁵ -ebam *CaPfTbTc; -ebant Mg

⁶ quod quasi *CaMgPfTb; quia quod Pc; quia Tc

⁷ divinationem *CaMgPfPrTc; divinitatem PhPyTb

⁸ tamen *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁹ *corr. fr.* -et Ca

80

Augustinus¹ in libro Enchiridion², cap. lxxv³

Quis estimaret quam magnum peccatum sit dies observare et⁴ menses, et annos, et tempora, sicut observant⁵ qui certis diebus sive mensibus sive annis volunt vel nolunt aliquid inchoare, eo quod, secundum⁶ vanas doctrinas hominum⁷, fausta vel infausta existiment tempora, nisi huius mali magnitudinem ex timore apostoli pensaremus qui talibus ait, Timeo vos⁸ ne forte sine causa laboraverim in vobis.

ID 11.19] +C 26 q 7 c 17a

¹ Aug. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² Ench- CaMgTbTcVo; Anch- Pf

³ cap. lxxv BeCaMgRaSbTbPwVo; cp. xliiii Da; cap. lxxxv Fb; om. Tc; ? Pf. vii. De observatione dierum et mensium in mg. BdLj², in text PaPh; Utrum sit peccatum observare dies et menses et tempora necne add. Ce mg.; vii add. in mg. Be²

⁴ et *CaMgPfTb; om. PcTc

⁵ sicut observant *CaMgPfTb; om. PcTc

⁶ sunt Vo

⁷ hominum *BeDaGcMqPcPrPyRaTbTc; horum CaFbMgPfVoVq

⁸ vos *CaGcMgMqPrTbTc; om. PfVo

81

Augustinus¹ ad Ianuarius, libro II²

Hos³ culpat⁴ Apostolus qui dicunt, Non proficiscar quia posterius est, aut quia luna sic fertur,⁵ vel proficiscar ut prospera cedant⁶ quia ita se habet positio siderum, non agam hoc in mense commercium, quia illa stella⁷ mihi agit⁸ mensem, vel agam quia suscepit⁹ mensem. Non plantabo vineam¹⁰ in hoc anno quia bissextus est. Non autem quispiam sapiens arbitratur¹¹ observatores temporum reprehendendos qui dicunt, Non proficiscar hodie quia tempestas exorta est, aut non navigem¹² quia¹³

¹ Aug. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² II CaMgPfPwTbVo; I FbGcTc. De eodem add. Pa

³ Hos AdBdBeCeEaEgFbGcMgMq?PaPcPfPrPtSbTcVpWcVoWcWe; Vos CaQa; Eos *DaPhRaTb; Nos HaPy; Nhos Ld

⁴ cupat Pa

⁵ luna sic fertur *GcMqRaTb; luna fertur BeCaMgPfTc; fertur luna Pt

⁶ quia luna - cedant *CaGcMgPfPtTbTc; om. Brant

⁷ illa stella *BeCaGcMgPcPfRaVo; ista stella Ph; stella illa Tb; illa Tc

⁸ mihi agit *BeCaMgPfTb; agit mihi Tc

⁹ -epit *CaMgPfPhTc; -ipit Tb

¹⁰ meam add. PhTb, om. *CaMgPfTc

¹¹ -atur *CaMgPfTb; -etur Tc

¹² -gem *GcMqPfRaTbTcVo; -gabo BeCaMg

¹³ tempestas exorta - quia *CaGcMgPfTbTcBrant; om. Migne

hiberne sunt reliquie, aut tempus seminandi¹⁴, quia imbris autumnalibus terra satiata est, vel si qui forte alii¹⁵ naturales affectus circa motum¹⁶ aeris et humoris, ad variandas temporum qualitates, in siderum ordinatissima conversione notati sunt.

ID 11.18]

¹⁴ temp. sem. *CaGcMqRaTc; temp. est sem. BePfVo; non est temp. sem. Mg; sem. temp. Ph; sem. temp. est Tb

¹⁵ si qui (vel quid ss Mg) forte alii *CaGcMgPfTbTcBrant; qui fortes ad Migne

¹⁶ -um *CaMgPfTb; motus Tc

82

Ex libro pontificali

Paschalis non post¹ multum² tempus ab officio archidiaconatus, propter aliquas incantationes et luculos³ quos colebat vel sortes quas cum aliis respectoribus tractabat⁴, Dei beatique Petri apostolorum principis⁵ interveniente iudicio privatus est, et a Sergio in monasterio⁶ retrusus⁷. Post quinquennium pre cordis durtia impenitens defunctus est⁸.

ID 11.28]

¹ post BeCaGcMgPfTbVo; om. Pc(erasure)Tc; pot Vp

² corr. fr. modicum Wd

³ luc- *BeCaMgPcPfVo; loc- GcTbTc

⁴ resp. tract. *CaMgPfTb; retractabat resp. Tc

⁵ ap. princ. *CaMgPfTb; princ. ap. Tc

⁶ -erio *CaMgPfTb; -erium Tc

⁷ qui add. Mg, om. *CaPfTbTc

⁸ est *CaMgPfTb; om. Tc

82A¹

²Augustinus ex³ libro de⁴ mendacio⁵

⁶Primum⁷ est capitale⁸ mendacium longeque fugiendum, quod fit in doctrina religionis, ad quod mendacium nulla conditione quisquam debet⁹ adduci¹⁰.

¹

AaAbAdBdBcCaCbCeDaDbEaEbEcEgFbFcGcHaKaLaLbLcLdLfLgLhLjLkLmLnMgMqOaObOcOd OePaPcPfPhPkPqPrPtPwPyQaRaSbSdSeSgSlTbTcTdVmVoVpVtWaWbWcWdWeZa W all have this c. here; for Brant see c 124 below. om. Vq. vii. in mg. Oc

² viii. De omni genere mendacii in mg. Bd; De omni genere mendacii sequitur et de eodem in mg. Cb²; De octo generibus mendatii add Ce(mg.)Pa; De iuramento quod debeat teneri necne et quod [?] habeat comites de omni genere mendacii add. Db; De diversitate mendacii in mg. LdLjOc

³ ex BeMqPfPhPrRaTb; de CaLf (??)MgPaVo; in CbFbGcLdLjPcSbSgTc

⁴ de BeCaGcPfRaTb; in Mg; om. LmVo; I de Tc

⁵ merdatio Ca (de mend. in libro Mg); primo add. Pc

⁶ ii. De omni genere mendacii et iii. De iuramento quod debeat teneri. iiii. Quod non et quos v habeat comites Lj² in mg

Secundum¹¹ ut¹² aliquem ledat iniuste¹³, quod¹⁴ tale est¹⁵ ut et¹⁶ nulli prosit et obsit alicui. ¹⁷Tertium quod ita prodest alteri ut obsit alteri, quamvis non¹⁸ ad immunditiam¹⁹ obsit corporalem. Quartum²⁰ sola mentiendi²¹ fallendique libidine quod mirum²² mendacium est²³. Quintum, quod fit placendi²⁴ cupiditate de suavi loquio²⁵. His omnibus penitus evitatis²⁶ atque reiectis, sequitur²⁷ sextum genus²⁸, quod et²⁹ nulli obest et prodest alicui³⁰, velut si quispiam pecuniam alicuius iniuste tollendam sciens, ubi sit nescire se mentiatur³¹. Septimum, quod et³² nulli obest et prodest alicui³³, velut si nolens³⁴ hominem ad mortem quesitum prodere, mentiatur³⁵. Octavum est genus³⁶ mendacii, quod et³⁷ nulli obest et ad hoc prodest ut ab immunditia corporali aliquem tueatur. Non igitur mentiendum est in doctrina pietatis,

⁷ Primum *CaMgPfTbTc; Crimen Lm

⁸ -ali Lf

⁹ quisquam debet *BeCaMgPfTbTc; quisque debet Ld; debet quisquam Lf

¹⁰ adduci *BeCaCbGcLdLfLjLmMgPcPfVo; abduci TbTc

¹¹ Secundum BeGcLfLgMgOcTbTcVmVo; Secundum aut Ca; II. LdLj; II. Secundum ObOePfIDp

¹² si *add.* Mg, *om.* CaPfTbTc

¹³ ut aliquem - iniuste *BdBcCaCeDaFbGcLfLmMgPaPcPhPkPqPrPwPySbTbTcVmVo; *om.* CbLdLjPf

¹⁴ quod *BeCaMgPfTbTcVo; *om.* Cb; autem Lj

¹⁵ est *CaMgPfTbTc; *om.* Lm

¹⁶ et *BeCaGcLdLfLjLmMgPfVo; *om.* CbPhTbTc

¹⁷ III. *add.* CaLdLgObOePfVmIDp, *om.* BeCbGcLd²LfLjLmMgOcTbTcVo

¹⁸ non *CaCbLdLfLjLmMgPfPhTc; *om.* Tb

¹⁹ immunditiam *BeCaMgPfTbTc; *over erasure* Cb; inmundum Lm

²⁰ quod fit *add.* LdLjMgPf, quod sit *add.* Cb. *om.*

*BdBcCaCeFbGcLfLmMgPaPcPhPkPqPwTbTcVmVo

²¹ mentiendi *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; vincendi Pc; vincendi Tc

²² mirum BeCaGcLfLmMg(vel -e- ss)TbTc²Vo; merum LdLjPf; verum Cb

²³ mend. est *BeGcLdLmPfTb; est mend. CaLfLjMgTc; mend. Vo

²⁴ -dum Lm

²⁵ suavi loquio *CaMgPfTbTc; sua eloquio Lm

²⁶ evit- *MgPfTbTc; civit- Ca

²⁷ vi *in mg.* Lj

²⁸ genus *CaCbLdLfLjLmMgPf²Tc; gen'us Tb

²⁹ et *BeCaCbGcLdLfLjLmPfPh; *om.* MgTbTcVo

³⁰ quocumque interroganti *add.* LdPf, *om.*

*BdBcCaCbCeDaFbGcLfLjLmMgPaPcPhPkPqPwPySbTbTcVmVo

³¹ quocumque interrogante *add.* Cb, *om.* BeCaFbPfTbTcVo, Mg?; vii *add.* Ca. vii *add. and canc.* Ld

³² et *CaCbLdLjLmPfTb; *before* quod Gc; ?Mg; in Pq; *om.* Tc

³³ excepto si iudex interroget (-at Cb) *add.* CbLdLjPf, ?Mg, *om.*

*BdBcCaFbPaPcPhPqPwGcLmRaSbTbTcVmVo

³⁴ nolens *CaCbLdLjLmMgPfPhTc; volens Tb

³⁵ Septimum quod - mentiatur BdCaDaFbGc(Mg)PaPcPfPhPqPtSbTbTcVmWe; *om.* LfPk. viii *add.* CaEa, *add. and canc.* Ld, *in mg.* Lf². non solum iustum atque innocentem sed et reum quia christiane discipline sit ut neque de cuiusquam correctione desperetur neque cuiquam penitendi aditus intercludatur. Hec quoque genera deuitentur a fortibus et fidelibus et ueracibus uiris ac feminis *add.* CbLj, *om.* *BdBcCaCeDbEaEgFbGcLmMgPaPfPtTbTcVmVoWcWe

³⁶ est gen. *BeCaCbLdLfLjLmMgPfPhVo; gen. est TbTc

³⁷ et *CaMgPfTbTc; *om.* Lf

quia magnum scelus est³⁸ et primum genus est³⁹ detestabilis⁴⁰ mendacii. Non est mentiendum secundo genere, quia nulli facienda est iniuria⁴¹. Non est mentiendum tertio genere⁴², quia nulli cum⁴³ alterius iniuria consulendum est⁴⁴. Non est mentiendum quarto genere propter mendacii libidinem que per seipsam⁴⁵ vitiosa est. Non⁴⁶ est mentiendum quinto genere, quia⁴⁷ nec⁴⁸ ipsa veritas fine⁴⁹ placendi hominibus enuntianda est, quanto minus⁵⁰ mendacium⁵¹ quod per seipsum⁵², quia mendacium est utique turpe est⁵³. Non est mentiendum sexto⁵⁴ genere⁵⁵. Neque enim recte etiam testimonii⁵⁶ veritas pro cuiusque⁵⁷ temporali commodo⁵⁸ ac salute⁵⁹ corrumpitur. Ad sempiternam vero salutem nullus ducendus est opitulante mendacio. Neque⁶⁰ septimo genere mentiendum est. Non⁶¹ enim⁶² cuiusquam⁶³ commoditas aut salus⁶⁴ temporalis perficiende fidei preferenda est⁶⁵, nec se⁶⁶ quisquam in recte factis⁶⁷ nostris tam male monetur⁶⁸, ut⁶⁹ fiat etiam animo⁷⁰ deterior longeque a pietate

³⁸ est *BeCaCbGcLfLjLmMgTbTc; om. LdPfVo

³⁹ est *BeCaMgPfTbTcVo; om. CbLj

⁴⁰ -ali Lf

⁴¹ Non est ment. sec. gen. quia (quod Ca) nulli (nulla BeLf) fac. est (om. Lf) iniuria (iniur. est fac. Pr) *BeCaCbDaFbLd²LfLjPhPqPrPySb²TbTd²(twice); Non est ment. sec. gen. quia nullus iniuste ledatur (ledendus est Mg) EgMg; Non est ment. sec. genere quia nulla iniuria est fac. GcRaVm; om.

BdCeEaLmPaPcPfPkPwTcTdVo

⁴² ment. tert. gen. *BeCaCbGcLjLmPfTcVo; ment. in tert. gen. LfMg; tert. gen. ment. Tb

⁴³ cum *CaMgPfTb; est Lf; in Tc

⁴⁴ est *CaMgPfTbTc; om. Lf

⁴⁵ seipsam *BeCaCbGcLdLjMgPfTb(after corr.)Vo; se ipsa Lf; seipsum Lm; semetipsam Tc

⁴⁶ enim add. Gc, om. CaMgPfTbTc

⁴⁷ si add. CaDaLfMg, om. BeGcPfTbTcVo

⁴⁸ nec BeMgPfTbTc; non Ca

⁴⁹ fine *BdBeCbCeGcLdLjLmMgPaPfPhPkPqPwSbTbTcVmVo; cupiditate CaFbLfVosm.; cupiditate fine Migne; om. Da

⁵⁰ quanto minus *BeCaCbGcLdLfLjMgPcPfTbVo; quando minus Lm; quantotius Tc

⁵¹ mendacium *BeCaCbLdLjLmMgPfPhTcVo; mendacium est Lf; mentiendum Tb

⁵² seipsum *CaCbLdLfLmMgPfTb; seipsam Gc; semetipsum Tc

⁵³ utique add. Lm, utique turpe est before quia mendacium then corr. Tb

⁵⁴ obsc. corr. Ca

⁵⁵ quod per seipsum - gen. over erasure Cb

⁵⁶ -onii *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; -oniis Tc

⁵⁷ cuiusque GcLdLfLjMgPfVo; cuiuscumque BeCaCbLmTbTc

⁵⁸ cum modo Lf

⁵⁹ eorum add. CaCbLfLjPcTcVo, om. *BeGcLdLmMgPfTb

⁶⁰ enim add. Vo

⁶¹ Non *BeCaGcMgPfTbTcVo; Neque CbLj

⁶² enim *BeCbGcLdLfLjLmMgPfTbVo; om. CaPcTc

⁶³ -quam *CaMgPfTbTc; -que Lm

⁶⁴ aut salus *GcMgPfTbTc; ac salus BeLm; aut Ca; an salus Vo

⁶⁵ perficiende (-endi Pc) fidei pref. est *DaGcLdLmPcPfPhPqPrPwPyVmVo; perfecte fidei preferenda est BdBe(after obsc. corr.)CaCbFbLjLfMgTc; perficiende fidei CePaPk; pref. est proficiende fidei Tb

⁶⁶ se GcLdLfLmMgPfTbVo; si BeCaCbDaLj; om. Tc

⁶⁷ rect. fact. *CaMgPfTbTc; fact. rect. Lm

⁶⁸ mon- *GcMgPfPhTcVo; mov- BeCbLfLj; morietur Ca; ? Tb

remotior⁷¹. Nec octavo genere⁷² mentiendum est, quia et in bonis castitas animi⁷³, pudicitia⁷⁴ corporis⁷⁵, et in malis id quod ipsi⁷⁶ facimus⁷⁷, eo quod fieri sinimus maius⁷⁸ est. In his autem octo generibus tanto quisque⁷⁹ minus⁸⁰ peccat cum mentitur, quanto emergit ad octavum, tanto amplius quanto⁸¹ mergit⁸² ad primum⁸³. Quisquis autem⁸⁴ esse aliquod⁸⁵ genus⁸⁶ mendacii quod peccatum non sit putaverit, decipiet seipsum turpiter, cum honestum se⁸⁷ deceptorem arbitratur⁸⁸ aliorum⁸⁹.

ID 12.1, cf 8.124 below] C 22 q 2 c 8

⁶⁹ sit Ca

⁷⁰ etiam an. *BeCaCbLfLjLmMgPfTb; et animo Ld; an. etiam Tc

⁷¹ propterea recte facta deserenda sunt cum id nobis precipue tenendum sit quo (*corr. fr.* quod Cb) vocare atque invitare debemus quos (*om.* Lj?) sicut nos ipsos diligimus *add.* CbLj, propterea recte facta deserenda sunt *add. in text* Da, *in mg.* Sb², *om.*

BdBcCeFbGcMgPaPcPfPhPkPqPwPySbTbTcVmVoWc. Commoditas aut salus – des. sunt *over an erasure* Da

⁷² genere *PfTbTcVo; ? Mg; quem Ca

⁷³ maior est *add.* Lf, *om.* *CaPfTbTc; ? Mg

⁷⁴ -tia *CaPfTbTc; Mg?; -tiam Lm

⁷⁵ prefertur *add. Vosm.*, *om.* *CaCbGcLdLfLjLmTcPfTbTc; ? Mg

⁷⁶ ipsi *BeCaCbGc²Ld²LfLjLmTbTc; ipsius Gc²LdPfVo; ? Mg

⁷⁷ -imus BeCaCbLd²LfLjLmTbTc; -inus LdPfTbVo; ? Mg

⁷⁸ maius *BeCaCbLdLjLmPfTbTcVo; malum Lf; Mg?; nobis damnabilis *Brant*

⁷⁹ -que *CaMgPfTbTc; -quis Lm

⁸⁰ minus *CaLdLfLmMgPcPfTbVo; *om.* Tc; (minus quisque CbPcLj)

⁸¹ quanto *CagcMgPcPfTb; *om.* Tc

⁸² mergit GcMgPfPcTbTc; magis Be; emergit CaCbLfLjLm

⁸³ emergit ad oct. - primum *CaCbGcLdLfLjLmMgPfRaTbTcBrant; magis a primo recedit *Vosm.*

⁸⁴ autem *CaMgPfTbTc; *om.* CeLmPaPk

⁸⁵ -quod *CaMgPfTbTc; -quid Lm

⁸⁶ *corr. fr.* gens Pf²

⁸⁷ se *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; *om.* Tc

⁸⁸ Quisquis esse aliquod – arb. *in smaller hand over erasure* Pa

⁸⁹ aliorum *BeCaDaGc(after *corr.*)MgPf²PrTbTcVo; *om.* CeLmPaPfPk

83

Ex Toletano concilio¹ IIII², cap. iiiii³

Omne⁴ quod in pacis federa venit tunc solidius subsistit cum iuramenti hoc interpositio⁵ roborat. Sed et omne quod animos amicorum conciliat tunc fidelius durat, cum eos sacramenti vincula ligant⁶. Omne enim quod testis astipulatur verius constat

¹ Ex Tol. conc. PfTc; Toletanum concilium BeCaOaPrTbVoVq; Toletano concilio GcPr; Ex conc. Tol. Mg; De iuramento Toletanum conc. Ra; viii *add. in mg.* Be²; De iuramento ad quid valeat *add* Ce(mg.)Pa; De iuramento *add. in mg.* Tc²

² IIII MgPfTb?Tc; *om.* Pa; VIII DaSb (*cf* ID, XP 9.22.2)

³ ii Da. Ex – iiiii] Ex Tol. conc. cap. iii quarto Fb; De iuramento Lc. (ix. *add.* Bd) De iuramento quod debeat teneri, quod non, et quos habeat comites *in mg.* Bd, *in text* Ph

⁴ Omne CaMgPfTbTc; Si verum est CePa; Quid est Pk

⁵ interpositio *CaMgPfTb; interpretatio Tc

⁶ -ant *CaMgPfTb; -ent Tc

cum adiectio iurationis affirmat⁷. Quod etsi testis deficiat, innocentis fidem sola iurisiurandi⁸ taxatio⁹ manifestat.

ID 12.2] C 22 q 1 c 1

⁷ adiectio iurationis affirmat *CaGcMgPfTb; ratio adiurationis affirmat Pc; ratio affirmat coniurationis Tc

⁸ iurisiur- *BeCaGc²RaTcVq; iusiur. vel EaGc; iusiur- MgPfTbVo

⁹ iuratio add. Ea

84

*Augustinus super epistolam ad Galathas*¹

Non est contra preceptum Dei iuratio que a malo non iurantis est², sed incredulitatis³ a quo iurare cogitur. Nam hinc⁴ intelligitur ita Dominum prohibuisse a iurando, ut quantum in ipso est quisque non iuret, quod multi faciunt in ore habentes iurationem⁵ tanquam magnum ac suave aliquid. Nam utique apostolus noverat preceptum Domini et iuravit tamen⁶. Non enim audiendi sunt qui has iurationes esse non putant. Quid enim facient de illa, Quotidie morior per⁷ vestram gloriam⁸, fratres, quam⁹ habeo¹⁰ in Christo Iesu Domino nostro, quam Greca exemplaria manifestissimam esse¹¹ iurationem convincunt¹²? Quantum ergo in ipso est non iurat apostolus, non enim appetit iurationem¹³ cupiditate aut¹⁴ dilectione¹⁵ iurandi¹⁶.
¹⁷Amplius est enim¹⁸ quam Est, est, non, non, et ideo¹⁹ a malo²⁰ est²¹, sed²² infirmitatis aut incredulitatis²³ eorum qui non²⁴ aliter moventur ad fidem²⁵.

¹ Aug. - Gal. *DaGcMgPfTbTc; Isidorus sententiarum libro ii cap. xxxi (*cf c 88 below*) Ca. Utrum iurare (*p.c.Pa*) sit peccatum necne *add Ce(mg.)Pa*

² que a malo non iurantis est BeMgMqPfPhPrVo; que a malo est non iur. Ca; que a malo non est iur. est Gc; que non est a malo iur. Ra; que a malo iur. non est Tb; *om. PcTc*

³ -ulitatis BeDaGcMqPrSb; -uli CaPfVo; -ulitate eius Mg; -ul' Pc; -ulitatis eius RaTb; -ulus Tc

⁴ hinc *BeGcRaTb; hi Vo; hic CaMgMqPcPf; *om. Tc*

⁵ iurationem *CaMgPcPfTb; iuramentum Tc

⁶ iuravit tamen *CaMgPcPfTb; sic ait inde Tc

⁷ per *CaMgPfTb; propter PcTc

⁸ vestram gloriam *CaMgTc; vestram gratiam PfTb; veram gratiam (vel gloriam *ss*) Ph

⁹ quam *CaMgPfTb; non PcTc

¹⁰ ut *add. Tc, om. *CaMgPcPfTb*

¹¹ esse *CaMgPcPfTb; *om. Tc*

¹² convincunt *CaMgPcPfTb; ostendunt Tc

¹³ non enim app. (appetit Vo) iur. *BeGcMgMqPcPhRaTbVo; non iurat app. iurationem Ca; non app. enim iur. Pf; non iur. Tc; Prohibemur enim iurare *Brant*

¹⁴ aut *CaMgPfTb; sed Tc

¹⁵ dilectione BeCaGcMgTbTc; dilectatione Pf; delectatione Vo

¹⁶ iurandi *CaMgPfTb; *om. Tc*

¹⁷ quamvis enim iuramentum *add. Brant with Gratian, om. *CaGcMgPfRaTbTc*

¹⁸ est enim *BeCaMgPfTbVo; enim est Tc; est *Brant*

ID 12.3] C 22 q 1 c 2

-
- ¹⁹ et ideo *CaMgPcPfTb; sed Tc
²⁰ non add. Tc, om. *CaMgPcPfTb
²¹ non tamen a malo tuo add. *Brant with Gratian, om.* *CaGcMgPfTbTc
²² sed *CaMgPcPfTb; et exegit Tc
²³ infirmitatis aut incredulitatis *CaMgPfTb; infirmitas aut incredulitas PcTc
²⁴ non CaMgPc²PfTb; om. PcTc
²⁵ moventur ad fidem *BeCaGcPcPfTbVo; moverentur ad fidem MgRa; moverentur a fide Tc

85

Ex epistola Augustini¹ ad Publicolam²

In novo testamento³ dictum est⁴ ne omnino iuremus, quod mihi quidem propterea⁵ dictum videtur⁶ non quia iurare peccatum est, sed quia periurare inmane peccatum est⁷, a quo nos longe esse voluit, qui omnimodo ne iuremus commonuit. Item⁸. Quamvis dictum sit, ne iuremus, nusquam⁹ in scripturis sanctis¹⁰ legisse¹¹ me memini¹², ne ab alio iurationem accipiamus.

ID 12.4] C 22 q 1 c 3 to iuremus commonuit; C 22 q 1 c 15, Quamvis dictum to end.

-
- ¹ Ex epistola Aug. MgPcTc; Ep. Aug. BeCaFbGcMqPqRaVq; In ep. Aug. Tb; Ex epistola eiusdem Pf; Aug. in epistola Vo
² Publicolam *BdBe²CaCbCeDaFbGcLdMgPaPcPhPkPqPrPwRaTbTcVmWc; Bucolicam PfSbVoVq. De eodem add. Pa
³ merito add. BdCaFbMgPcPwTcVpVosm., om. *BeCeGcPaPfPhPkPqPwPySbTbVmVo
⁴ om. Ce (in PaPk)
⁵ propterea *CaMgPfTb; om. PcTc
⁶ dic. vid. *BeGcPfVo; dic. esse vid. CaMgTc; vid. dic. PhTb
⁷ sed quia - pecc. est (est pec. Vo) *BeCaGcMgPfPrTbVoBrant; om. PcTcMigne
⁸ de eodem add. CePa
⁹ nusq- *CaMgPfTb; nunq- Tc
¹⁰ sanctis *GcPcPfRaTbTc²Vo; sacris CaMg; om. Tc
¹¹ legisse CaMgRaPfVo; legi BeGcPhTbTc
¹² me mem. CaMgPfRaVo²; mem. BePhTcVo; mem. me GcPrTb

86

Augustinus de sermone Domini in monte, lib. I¹

Tu non² malum facis qui bene uteris iuratione, que etsi non bona tamen necessaria est, ut alteri persuadeas quod utiliter suades, sed a malo est illius cuius infirmitate iurare cogeris³.

ID 12.5] C 22 q 1 c 6

-
- ¹ lib. I *CaGcMgPfTc; in libro II Be; om. Tb. *Insc. placed after libro I in insc. to next canon, and no break here* Pt. De eodem add. Pa
² Tu non *BeCeDaFbGcMgMqPaPcPfPhPqPrPwPyRaSbTbTcVmVoVqWe; Unum AdBd; Unde CaHaPk; []u non Oa
³ iur. cog. *CaGcMgPfPhTcVq; cog. iur. TbWc

87

Hieronimus super Mattheum, libro I¹

Considera quod Salvator non per Deum iurare prohibuerit², sed per celum et terram et per³ Hierosolimam et⁴ per caput tuum, et hoc quasi parvulis fuerat lege concessum, ut quomodo victimas immolabant Deo, ne eas⁵ immolarent idolis sic et iurare permetterentur⁶ in Deum, non quod recte hoc facerent, sed⁷ quod melius est Deo id⁸ exhibere quam demoniis⁹.

ID 12.6] C 22 q 1 c 8

¹ no insc. Ph; De eodem add. Pa; l' i add. Vo²

² -uerit *CaMgPfTb; -uit Tc

³ per *BeCaGcMgTbVo²; om. PfTcVo

⁴ et *CaMgPfPhTb; ac Tb

⁵ eas *BeTb; ea CaMgPfVo; om. Tc

⁶ -erentur *CaMgPfTb; -untur Tc

⁷ sed sed Tc

⁸ id *CaMgPfTcVq; om. PhTb

⁹ demoniis *CeGcOaMqPaPcPfPhPkPqPrPwRaSbTbTcVmVoVqWd; idol' dem. Bd; idolis vel dem. BeCaCbEaFbMgSlBrant; idolis et demoniis Da; demonis Py; dem. ydolis Pt; dem. vel idolis Wc

88

Isidorus, Sententiarum libro II¹, cap. xxxi²

Non est contra Dei preceptum³ iurare, sed dum⁴ iurandi usum facimus periurii crimen incurrimus.

ID 12.7] C 22 q 1 c 13

¹ I Be

² cap. xxxi *BeCaCbGcPrTb; ?Mg; cap. xxx DaPfRaSbVoVq; om. PcTc. De eodem add. Pa

³ contra Dei prec. *CaCbMgPfTb; prec. Dei PcTc

⁴ dum *CaCbMgPcPfTb; om. Tc

89

Augustinus de verbis apostoli¹, sermone² xxviii³

Si peccatum⁴ esset iuratio⁵ nec⁶ in veteri lege diceretur, Non periurabis⁷.
Reddes autem Domino iusiurandum⁸ tuum⁹. Non enim peccatum precipere nobis¹⁰.

¹ apostoli *BeCaDa²PfPhPr²SbVo; domini apostoli Da; apostoli super Mattheum Mg; Domini PrTbVm

² sermone CaGcPf; c. Mg; sermo TbVo

³ de verbis - xxviii *CaCbMgPfTbVo; om. PcTc. Ex eodem add. CePa

⁴ Si pecc. *AdBeCaEaGcMgPfTbVoVp; Si pecc. non EgPcTc; Nisi preceptum Oa.

⁵ pecc. esset iur.] iurare esset peccatum Ce; peccatum esset iurare PaPk

⁶ nec *CaPfTbTc; non Mg

Item¹¹. Non vobis dicimus, non nos¹² iurare. Si enim hoc dicimus mentimur. Quantum¹³ ad me pertinet¹⁴ iuro, sed quantum mihi videtur magna necessitate compulsus, cum videro nisi faciam¹⁵ mihi non credi, et¹⁶ ei qui mihi non credit non expedire quod non credit. Hac perpensa ratione et consideratione librata, cum magno timore dico, Coram Deo, aut, Testis est Deus, aut, Scit Christus quod scit¹⁷ sic esse in animo meo¹⁸. Et video¹⁹ quia plus est, id est quod amplius est, quod²⁰ est, est, non, non. Sed hoc quod amplius est²¹ a malo est, et si non²² a malo iurantis a malo est non credentis.

ID 12.8] C 22 q 1 c 14

⁷ periurabis *CaMgPfTb; peierabis Tc

⁸ iusiurandum *CaMgPfTb; iuramentum Tc

⁹ tuum *CaMgPfPhTc; om. Tb

¹⁰ pecc. prec. nobis *CaMgPfTb; prec. nobis pecc. Tc

¹¹ Item *CaMgPfTc; lacuna Tb

¹² Non vobis (nobis Ca) - nos (vos Pc) *CaGcMgPcPfTb; Non vult Dominus vos Tc

¹³ ergo add. Mg, om. *CaPfTbTc

¹⁴ non add. MgTc, om. *CaPfTb

¹⁵ quod add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁶ credi et *CaMgPfTb; credis PcTc

¹⁷ quod scit MgPfTbVo; quod Be; qui scit CaDaGc; qui scit omnia PcTc; om. PrVmBrant

¹⁸ meo *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁹ video *CaMgPfPhTc; ideo Tb

²⁰ quod TbVo; quam CaMgPhTc; om. Pf

²¹ quod est est - amplius est *CaMgPfPkPwTbTcBrant; om. Migne

²² est add. CaMg, om. *GcPfTbTcVo

90

Toletano concilio¹ VIII, cap. iiii²

Si publicis sacramentorum gestis, quod Deus avertat, a quibuslibet illicita vel non bona exstisset conditio alligata³, que aut iugulare⁴ animam patris aut agere compelleret⁵ stuprum sacratissime virginis, nunquid non tolerabilius⁶ esset stulte promissionis reicere vota quam per inutilium promissorum custodiam⁷ exhorrendam criminum implere mensuram?

ID 12.9] C 22 q 4 c 1

¹ Tol. conc. *BeCaGcRaTbVoVq; Ex Tol. conc. AdPfTc; Ex conc. Tol. FbMg

² De iuramento (in malo add. Ce) si debeat teneri add Ce(mg.)Pa

³ alligata CaMgPcPfTc; allegata PhTb

⁴ corr. fr. vulgare Ra²

⁵ -et *CaMgPfTb; -etur Tc

⁶ non toler- *CaMgPcPfTb; intoler- Tc

⁷ promissorum custodiam *CaMgPfTb; promissorum custodia Pc; promissionum custodia Tc

91

Ambrosius de officiis, libro I¹

Est² etiam contra officium nonnunquam³ promissum solvere sacramentum, ut Herodes qui iuravit, quoniam⁴ quicquid petitura⁵ esset daret filie Herodiadis necem⁶ Iohannis prestavit⁷, ne promissum negaret.

ID 12.10] C 22 q 4 c 2

¹ no insc. Ea. De eodem add. Ce, Ex eodem add. Pa

² Si est Oa

³ nonnunquam *Be(before officium)CaPcPfPhTc; Mg?; nunquam Tb

⁴ quoniam *CaPfTbVo; Mg?; quod Tc

⁵ ss Pc

⁶ daret (repeated and canc. Da) filie Her. necem *CaDaMg?PfTb; filie (?) Her. daret necem Pc; filia Her. daret necessitate caput Tc

⁷ prestavit BeCaLcMgOdPcPf²PrRaTb; prestitit GcMq(after corr)Tc; prest...vit Pf; prestilit Od²; pr'av' Vo

92

Sermo¹ Augustini in decollatione Sancti Iohannis, qui sic incipit²

Cum³ sanctum Evangelium legeretur⁴, Video David pium⁵ hominem sanctum in iurationem temerariam⁶ cecidisse, et maluisse non facere quod iuraverat quam iurationem suam fuso hominis sanguine implere.

ID 12.11a] C 22 q 4 c 3, var. at beginning (? by incorporating different rubric)

¹ sancti add. GcPrTb, om. *BeCaPfPh

² Sermo (sancti add. Tb) – sic (om. Pk) incipit *CaOaPcPfPhPkPrRaTbVo; Sermo – Iohannis BeCeGcVm; Beda in libro omel' xl Lc; Ex sermone Aug. - incipit Mg; Sermo Aug' Mq; Sermo – Iohannis ex eodem Pa; Item de eodem Tc

³ Dum PcWc

⁴ Cum (Dum OaWc) - leg. *AdBdEaFbGcMgMqOaPaPcPfPhPkPqPrPwPyRaSbTbTcVmVoWc; om. BeCaCeDaEg

⁵ pium CaMgObOcOdPcPfTb; om. Tc

⁶ -ariam *CaMgPfPhTc; -arie Tb

93

Item¹

Iuravit David temere, sed non² implevit³ iurationem maiori pietate. Ecce David sanctus non quidem iratus⁴ sanguinem hominis⁵ fudit, sed eum falsum iurasse negare

¹ Item *BeCaEgFbGcLcMgMqOaPfPhRaTcWc; om. Tb. Run on from c 92 DaGcLdPcPfRaVoWc

² iuravit add. and canc. Ca

³ impl- *CaEgMgPfTb; adimpl- Tc

⁴ non quidem iratus *CaDbMgPfTbTc; iuramento quidem astrictus non Brant

⁵ sang. hom. *CaMgPfPhTc; hom. sang. Tb

quis poterit? De duobus peccatis elegit minimum, sed minus fuit illud in comparatione peioris. Nam per seipsum appensum, magnum malum est falsa⁶ iurare⁷.

ID 12.11b] C 22 q 4 c 4

⁶ falsa *MgPfTbTc; falso Ca

⁷ iurasse CePaPk

93A¹

Isidorus in Sinonimis, libro II²

In malis promissis rescinde³ fidem, in⁴ turpi voto⁵ muta⁶ decretum. Quod incaute vovisti non facias. Impia est promissio⁷ que scelere adimpletur⁸.

ID 12.12] C 22 q 4 c 5

¹ in

AaAb<Ac>AdBdBeCaCbCeDaDbEaEbEcEgFbFcGcHaKaLaLbLcLdLfLgLhLjLkLmMgMqOaObOcOdOePaPcPfPhPkPqPrPtPwPyQaRaSbSdSeSgSlTbTcTdVmVoVpVqVtWaWbWcWdWeZa, om.

Brant

² lib. II *BdBeCaCbCeEgGcLdLfLjLmMgOcOdOePaPfPkPwSeTbVoWc; om. PcTc. De eodem add. CePa

³ rescinde *BeCaDaEgGc²LcLjLm(*obsc. corr.*)MgPfPrRaSeTbVoVqWc; reconde Gc; rescindere LdLg; rescindi Lf; recinde Pc; scindere Sl; retine (vel rescinde ss) Tc

⁴ in *CaMgPfTbTc; om. Oe

⁵ turpi voto BeCaCbFbLcLgLjMgMqObPcPwRaSeTcIDm; turpi voto nimis Da; turpe votum DbEaGcLdLmOaOcOePfPhPrPtPySbSgVmVoVqWcIDp; curpi voto Lf; turpis voto Od; malum votum Tb

⁶ muta *CaEgMgPfSeTbTc; muto Lf

⁷ Ac resumes

⁸ incaute vovisti - adimpl. *CaEgMgPfRaTbTc; in Ld

94

Beda in libro omeliarum, omelia¹ xliii²

Si aliquid forte³ nos incautius iurare contigerit quod observatum peiorem vergat⁴ in exitum, libere illud consilio salubriori mutandum noverimus, ac magis instante necessitate peierandum⁵ nobis quam pro vitando⁶ periurio in aliud crimen gravius⁷ esse divertendum. Denique iuravit David per Dominum occidere Nabal⁸ virum stultum et impium, atque omnia que ad illum pertinerent demoliri. Sed ad

¹ omelia *BeCaFbTbVq, om. DaGcMgOaObPcPfRaTcVo

² xliii *BeCaGcMgPcTbVoVq; xlii... Pf; xliiii Ra; om. Tc. De eodem add. CePa

³ om. CePaPk

⁴ -gat *CaPfTbTc; -git Mg

⁵ peierandum BeCaMgPcTbVo; periurandum GcPrPfTc

⁶ uncertain letter add. and canc. Ca

⁷ in aliud crim. grav. *BeCaGcMgPfPhVo; in aliud grav. crim. Tb; grav. in aliud crim. Tc

⁸ Nabal *BeCaMgPcPfTb; om. Tc

primam intercessionem Abigail femine prudentis⁹ mox remisit minas, revocavit ensem in vaginam neque aliquid culpe se tali periurio contraxisse¹⁰ doluit.

ID 12.13a] C 22 q 4 c 6

⁹ fem. prud. *CaPfPhTc; ? Mg; prud. fem. Tb

¹⁰ contraxisse DaFbMgPcPfPhPrTbTc; contraxe Ca; corruisse CePa; contrariasse Pk

95

Item¹

Non solum in iurando sed in omne² quod agimus hec est moderatio solertius observanda, ut si in talem forte lapsum³ versuti hostis inciderimus insidiis, ex quo sine aliquo peccati contagio surgere non possumus⁴, illum potius evadendi aditum⁵ petamus in quo minus periculi nos perpessuros esse⁶ cernimus.

ID 12.13b] C 22 q 4 c 7

¹ run on without break DaFbGcPcPrPwRaSbVoWc

² omne GcMgPa(p.c.)PfPkRaTbVoVq; omni BeCaFbMqTc

³ -sum *CaPfTbTc; -si Mg

⁴ -imus *OaTbVo; -umus BeCaGcMgPfTcVq

⁵ evad. ad. in mg. Ra²

⁶ esse *BeCeGcPaPcPrRaTbTc; om. CaDaMgMqPfPtSbVoVq; lacuna in Oa

96

Augustinus de bono coniugali¹

Si ad peccatum admittendum adhibetur fides, mirum si fides appellatur. Verumtamen qualiscumque sit, si et² contra ipsam fit, peius fit³, nisi cum propterea⁴ deseritur ut ad fidem veram legitimamque redeatur⁵, id est ut peccatum⁶ emendetur voluntatis pravitate correctum⁷, tanquam quisque cum hominem⁸ solus expoliare⁹ non possit, inveniatur socium iniquitatis et cum eo paciscatur ut simul id faciant spoliolumque partiantur¹⁰, quod¹¹ facinore commisso¹² totum solus auferat, dolet quidem ille et

¹ Ex eodem add. CePa

² et *CaMgPfTb; om. Tc

³ fit CaPfTbTc; sit Mg; peius fit ss Pc

⁴ propterea *CaMgPfTb; preterea Tc

⁵ redeatur *CaMgPfTc; videatur Ph; redeat Tb

⁶ redimatur et add. PcTc, om. *CaMgPfPhPrTb

⁷ voluntatis prav. correctum *CaMgPfTb; voluntas prav. corrupta Tc

⁸ -inem *CaMgPfTb; -ine Tc

⁹ expoliare *CaMgPcRaPfTb; expugnare Tc

¹⁰ partiantur *CaMgMqPfRa²Tb; sortiantur Gc(vel par ss)PcPrRaTcVm

¹¹ vel quo add. ss Mg

¹² commisso *CaMgPfTb; converso PcTc

fidem sibi servatam non esse¹³ conqueritur. Verum in ipsa sua querela cogitare debet potius in bona vita ipsi humane societati¹⁴ fidem¹⁵ fuisse servandam¹⁶, ne preda iniqua ex homine fieret¹⁷, si sentit quam inique sibi¹⁸ in peccati societate servata non fuerit¹⁹. Ille quippe utrobique perfidus, profecto sceleratior iudicandus est.²⁰

ID 12.14a] C 22 q 4 c 20

¹³ fid. sibi serv. non (ss Ra) esse *CaGcMgPfPhPrVo; sibi fid. non esse serv. BeTc; fid. sibi non serv. esse Tb

¹⁴ societatis Pa

¹⁵ fidem Be²CaFbMgPcPfPwRaTcVoWd²; om. BdBeCeDaGcMqPaPhPkPqPrPySbTbVmWd

¹⁶ ipsi humane - fuisse servandam (-dum PfSIb) *CaGcMgPfPkPwRaSIbTcVo; fuisse servandum ipse humane societati *Brant*

¹⁷ et add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁸ inique sibi *CaMgPfTb; iniqui sint pc; iniquum sit Tc

¹⁹ servata non fuerit *CaMgPcPfTb; servanda non fuit Tc

²⁰ scel. iud. est] iud. est scel. Oa

97

Item¹

Mulier si² fide coniugali violata fidem servet³ adultero⁴, utique mala est, si⁵ nec adultero⁶, peior est. Porro si⁷ eam flagitii peniteat et ad castitatem rediens coniugalem, pactam ac placitam⁸ adulterinam rem scindat⁹, miror si eam fidei¹⁰ violatricem vel ipse adulter putabit.

ID 12.14b] C 22 q 4 c 21

¹ Item *BeCaLcMgMqPfTbVq; Ita Eg; om. PcTc; no break here DaFbPcPrPtPwRaVoWc

² ss Ca

³ corr. fr. -vat Ca

⁴ -ero *CaGc²MgRaTbTcVoWd²; om. GcWd; -erio Pf

⁵ si CaMgPfTb; sed Tc

⁶ s. actu add. ss MgWd²

⁷ si *MgPfTbTc; sic Ca

⁸ ac placitam BeEgGcMgPfTbVo; ac placidam Ca; et placidam et PcTc

⁹ rem scindat DaFbGcPfPhPrSbTbVo; rescindat BeCaEgMgMqPyRa; rem scidat Oa; recindat Pc; res. fidem Ra²; rec'dat Tc

¹⁰ eam fidei *CaMgPfTb; fidem Tc

98

Actus quartus septime sinodi¹

Iohannes apocrisarius orientalium sedium dixit, Significat sermo patris nostri Sophronii quod melius sit iurantem periurare² quam conservare sacramentum³ in

¹ Actus (Actio BePcTc) iiii (in add. Oa) septime (septe Tc) sin.

*CaCeBeDaGcMgOaOdPaPcPwRaTbTcVq; Act. iiii sinodi vi Eg; Actio quarta sept. sin. Fb; om. PfVo. De eodem add. CePa. Oa p. 73a ends here, with other texts following on 73b.

confractione⁴ sanctarum imaginum. Hoc autem dicimus quia⁵ quidam se sacramento⁶ excusant.

ID 12.15a] C 22 q 4 c 18a

² periurare *MgPfTbTc; periurantiem Ca

³ sacramentum *CaEgMgPcPfTb; iurationem Tc

⁴ confrac- *GcPhPyTb; frac- CaEgMgMqPfTc

⁵ quia *CaEgMgPfTb; quod Tc

⁶ se sac. *CaEgMgPfTb; sac. se Tc

99

Tharasius¹ patriarcha dixit²

Quia pater Sophronius noverat bonitatem Dei, propterea transgredi voluit impium iuramentum.

ID 12.15b] C 22 q 4 c 18b

¹ Tharasius *BeCaEgMgPfTc; Trasius Fb; Tar' GcMqPrRaVq; Dar' Ph; In decr' Tar' Tb; Thar' Vo

² Accio iiii eiusdem sinodi *add.* Fb

100

Item. Tharasius patriarcha dixit¹

Herodes² observavit sacramentum et periit. Petrus vero³ negavit cum iuramento et conversus flevit⁴, et salvatus est⁵. Omne enim peccatum bonus Deus indulget, si quis ex toto corde peniteat. Sancta sinodus dixit⁶, Sic docet nos sancta scriptura. Item. Leontius Pothie⁷ episcopus dixit, Scriptum est, Iuramentum mendax ne diligatis. Qua de causa nostrum iuramentum⁸ mendax dissolvitur⁹, quasi nullam habens virtutem¹⁰.

ID 12.15c] C 22 q 4 c 18c

¹ Thar. - dixit *as rubr.* CaMgPfTbTcVq, *in text* BeGcPcPrVo; *om.* EgPh

² He res Wc

³ vero *CaMgPcPfTb; autem Tc

⁴ amare *add.* MgTc, *om.* *CaPcPfTbVo

⁵ salvatus est *CaMgTbTcVo; salvatur Pf

⁶ S. sin. dixit CaEgGcMgOdRaTbTc; Item. S. sin. dix. Be; *om.* Pf; Item Vo

⁷ Pothie PfPhPrSbVo; Fotie Be; Epothie CaDaGc; Pontie FbMgTb; Phocie MqPcPyTc

⁸ iuramentum *CaMgPcPfTb; mendacium Tc

⁹ diss. mendax *later corr.* Tb

¹⁰ virtutem *CaMgPcPfTb; veritatem PaTc

101

Ambrosius de officiis, libro III¹

Sepe plerique constringunt se iurisiurandi² sacramento, et cum ipsi³ cognoverint promittendum non fuisse, sacramenti tamen⁴ contemplatione faciunt quod spoponderunt, sicut de Herode supra scripsimus, qui saltatrici premium turpiter promisit, crudeliter solvit. Turpe⁵ quod regnum pro saltatione promittitur, crudele quod mors prophete iurisiurandi⁶ religione donatur. Quanto tolerabilius tale⁷ fuisset⁸ periurium⁹ posset¹⁰ dici, quod ebrius¹¹ inter vina¹² iuraverat, quod eiuratus¹³ inter saltantium choros promiserat. Infertur disco prophete caput¹⁴, et hoc estimatum est fidei esse quod amicitie fuit¹⁵.

ID 12.17 med.] C 22 q 4 c 8 med., ending as earlier version did

¹ III *BeCaGcMgOdPaPcPfTbVq; IIII CeTc; II Vo. De eodem *add.* CePa

² iuris- *BeCaGc²MgTcVo; ius- GcPfTb

³ *corr. fr.* ipso Ca

⁴ tamen *MgPfTbTc; inde Ca

⁵ est *add.* Tb, *om.* *CaMgOdPfTc; Ph *obsc. corr.*

⁶ iuris- *CaPfTbTc; ius- Mg

⁷ tale CaDbMgPfPw(ss)Tb; tali Tc

⁸ fuisse Gc; si *add.* Db

⁹ sacramento, si tamen periurium *add.* DaFbPcRaSbTcBrant with Gratian, si tamen periurium *add.* Mq; *om.* BdBeCaFcGcMgObOcOdOePfPhPkPkPtPqPrPwPySgSITbVmWc

¹⁰ posset CaMgPfPhPhTc; posse Tb

¹¹ Quanto tolerabilius – quod ebrius *partly over erasure, partly in mg.* Sb

¹² vina *BeGcMqPaPcPfPh²PkPqPrPyTbTcVmVo; convivia BdCaFbMgPwSb; una Ph; *obsc. corr.* Pk²

¹³ eiuratus CaMgPfTb; ei iuratu Tc

¹⁴ proph. cap. *CaMgPfTb; cap. proph. Tc

¹⁵ amicitie fuit *BdCaFbGcPcPhPkPqPrPwPyRaSbTbTcVmVq; amentie (Be?) fuit BeDaMq; inimicitie (vel amicitie ss) fuit Mg; amicitie fuerit CePa; amic. et inimicitie fuit Pf; amic. fuit vel inimicitie Vo

102

Item¹

Non² semper promissa omnia³ solvenda sunt. Denique, ipse Dominus frequenter suam mutat sententiam sicut scriptura indicat.

ID 12.17 end] C 22 q 4 c 12

¹ *no break* BdCeDaFbGcPaPcPkPrPwPtRaVoWc

² fuit *add. and canc.* Ca

³ prom. omn. *CaMgPfTbVq; omn. prom. Tc

103

Capitularum¹ lib. I, cap. ix²

Parvuli qui sine rationabili etate sunt non cogantur iurare, et qui semel periuratus fuerit nec³ testis sit post hec nec ad sacramentum accedat⁴, nec in sua causa vel⁵ alterius⁶ iurator existat.

ID 12.23] C 22 q 5 c 14

¹ -arum CaEgLcPf; -orum BeTbTcVq; -arii Mg; -arium Vo

² ix *BeCaEgGcMgOdPfTb; undecimo Fb; iiii Tc; xi Vo; *no insc.* Pc. Quod pueri non cogantur iurare *add Ce(mg.)Pa*

³ nec *BeCaGcMgTbTc; ne PfVo

⁴ -edat BeCaEgGcMgPfTbTc; -edet Pf²Vo

⁵ vel *CaEgGcMgPfTb; nec PcRa; nec in Tc

⁶ alterius *MgPfTbTc; alicuius Ca?

104

Ex dictis¹ Cornelii pape², cap. v³

Pueri⁴ ante quatuordecim annos non cogantur iurare.

ID 12.69b] C 22 q 5 c 15, in earlier version; cf +c 16b and Winroth, Making, 218

¹ decretis Vp

² *ss before* Cornelii Be

³ Ex dictis - cap. (om. Vo) v *BeCaGcMqOdPcPfPhPrRaTb²VoVp; Ex dictis - cap. x Eg; Cornelii pape Lc; Ex concilio Eliberitano cap. iiii Mg (*cf c 105*); Ex dictis - pape TbTc; *om. with no break* Pt. De eodem *add.* CePa

⁴ Veri Ha

105

Ex concilio Eliberitano¹, cap. iiii²

Si puella sita in puerili etate in domo patris illo nesciente se iuramento constrinxerit, et si pater statim ut audierit contradixerit, vota eius et iuramenta irrita erunt, et facilius emendabitur.³

ID 12.81] +C 22 q 5 c 15b

¹ Elib- PfPhTbTc; vel Lib- Ca; Libertano Fb

² Ex - cap. iiii (iiii GcPrVm) CaEgGcLcPcPfPrTbVmVoVq; Ex - Elib. BeTc; Ex dictis Cornelii (-elli Ha) pape cap. v HaMg. Que vota et que iuramenta sunt irrita *add Ce(mg.)Pa*

³ et facilius emend. *om.* Py

106¹*Ex Aurelianensi concilio, cap. ii²*

¹ *after c 107* Sl

Iuramentum filii et³ filie nesciente patre, et vota monachi nesciente abbate, et iuramenta pueri irrita sunt⁴.

ID 12.82]

² Ex Aur. conc. (conc. Aur. CaFbGcPc) cap. ii (iii Be) *BeCaEgFbGcPcPfTbVoVq; Mg?; Item Tc. De eodem *add.* Pa

³ et *BeMqPfTbVo; Mg?; vel CaFbGcPcRaTcWe

⁴ sunt *BeCaPcPfTbVo; Mg?; erunt Tc

107

*Sermo Augustini*¹

Si quis² provocaverit te ad iurationem³ ut forte sic sibi estimet satisfieri posse, si iuraveris de ipsa re quam putat⁴ te commisisse, ac fecisse te⁵ quam⁶ forsitan non fecisti⁷, ne remaneat in eo mala suspicio, si iuraveris tu non sic⁸ peccas quomodo ille qui te⁹ provocavit. Item. Si ab alio provocatus fueris, ab ipsius malo erit quod¹⁰ iuras, non a tuo¹¹.

ID 12.28a]

¹ Sermo Aug. CaEgGcMgOdPfPwTbVoVq; Sermo sancti Aug. Pc; De sermone sancti Augustini Tc; *om.* Pt. De illo qui provocat aliquem iurare vel (*om.* Ce) verum vel falsum *add.* CePa

² forte *add.* Tc, *om.* *CaEgMgOdPcPfPwTb

³ iurationem *CaMgPfTb; iuramentum PcTc

⁴ -at *MgPfTbTc; -as Ca

⁵ fec. te CaPfTb; fec. BeMg; te fec. GcTc

⁶ quam *MgPfTbTc; *om.* Ca

⁷ -isti *MgPfTbTc; -isse Ca

⁸ non sic *CaMgPfTb; sic non Tc

⁹ te *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹⁰ quod *CaMgPfTb; cui Tc

¹¹ non a tuo CaDaMgPaPcPfPhPkPrTb; nominativo Ce

108

*Item*¹

Ille homo qui alium provocat ad iurationem, et scit eum falsum² iurare, vincit homicidam, quia homicida corpus occisurus est³, ille animam, immo duas animas, et eius quem iurare provocavit⁴ et suam. Scis verum esse quod dicis⁵, falsum esse quod

¹ *no break* DaFbPcPtRaVoWc

² falsum *CaPcPfTbVoVq; falsa *after corr.* Mg; *om.* Tc

³ occisurus est *BeGcMgPcPfTbVoVq; occisurus Ca; occidit Tc

⁴ provocavit *CaMgPfPhTc; coegit Tb

⁵ et *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

dicit ille⁶, et iurare compellis⁷? Ecce iurat⁸, periurat, ecce perit. Quid tu invenisti?

Immo et tu⁹ peristi¹⁰ quia¹¹ de illius morte¹² satiari voluisti.

ID 12.28b] C 22 q 5 c 5, var. at beginning

⁶ dic. il. *CaMgPfTb; il. dic. Tc

⁷ -ellis *BeGcPfRaTb; -ell' CaMg; -ellit TcVo

⁸ ecce add. Be²MgPcRaTc, et add. Gc, om. BeCaDaMqPfPrTbVo

⁹ tu CaMgPcPfTb; om. Tc

¹⁰ peristi CaMgPfTc; om. PhTb

¹¹ quia BeCaMgPcPfVo; quia et PhTb; qui Tc

¹² ill. morte *CaMgPfTc; morte ill. PhTb

109

Augustinus, Questionum¹ in Levitico, cap. i²

Hoc videtur³ dicere peccare⁴ hominem quo audiente iurat aliquis⁵ falsum, et scit eum falsum iurare et tacet. Tunc autem scit si ei⁶ rei de qua iuratur testis fuit⁷ aut videns aut conscius fuit⁸, id est aliquo modo cognovit⁹, aut oculis suis conspexit¹⁰, aut ille ipse qui iuravit illi¹¹ indicavit; ita enim potuit esse conscius¹², sed inter timorem huius peccati et timorem perditionis hominum¹³ non parva existit plerumque temptatio. Possumus enim paratum¹⁴ ad periurium admonendo vel prohibendo a tam gravi¹⁵ peccato revocare¹⁶. Sed si non¹⁷ audierit, et coram nobis de re quam novimus falsum¹⁸ iuraverit, utrum prohibendus sit¹⁹ proditus etiam si in²⁰ periculum mortis

¹ que sunt Ph

² cap. i BeCaGcMgPcPfTb; primo cap. Od; cap. ii Vo; om. Tc. De illo qui audit aliquem falsum iurare et tacet add. CePa

³ Hoc videtur *BeCaFcGcMgOdPwQaTbVo; Videtur DaFb; Hoc videntur Pf; Sic videtur Tc

⁴ peccare *BdCa(repeated)CeFbMgMqPaPcPfPhPkPqPrPwPyRaSbTbVm; periurare peccare Gc; periurare Gc²Pc²Ra²TcWc

⁵ aliquis *BeCaGcMgPcPfPhPrVo; aliquid TbTc

⁶ si ei *CaMg(after corr.)PfTb; fieri si eius Brant

⁷ fuit *CaMgPfTb; fuerit Tc

⁸ fuit *CaMgPfTb; fuerit Tc

⁹ -vit *CaMgPfTb; -verit Tc

¹⁰ -xit *CaMgPfTb; -xerit Tc

¹¹ iuravit illi CaMgPcPfTb; iurabit Tc

¹² irrogando add. Migne, om. *CaMgPcTbTcBrant

¹³ hominum *Mg?PfTbTc; om. Ca

¹⁴ paratum *BeDaGcMqPcPfTbVo; peractum Ca; Mg?; ius paratum Sb; peratum Tc

¹⁵ gui Ca

¹⁶ revocare *CaGcPcPfTb; Mg?; remove Tc

¹⁷ om. Ph

¹⁸ -um *CaMgPfTb; -am Tc

¹⁹ proh. sit GcMgPfSbTbVo; prodendus sit BeCa; prohibendum Da; sit proh. Tc

²⁰ proditus etiam si in (im Pf) BeGcMgMqPcPfPrRa²Vo; etiam si proditus Ca; etiam si proditus in Da; proditus etiam in *PhRaTb; proditus etiam si in SbTc

incurrat, difficillima questio est. Sed quia non hic²¹ expressit cui hoc indicatum²² est²³, utrum illi cui iuratur an sacerdoti vel²⁴ cuipiam qui non solum eum²⁵ persequi non potest irrogando²⁶ supplicium sed etiam orare pro illo²⁷ potest²⁸, videtur²⁹ mihi quod se hic solvat a peccati vinculo³⁰ si indicet talibus qui magis possint³¹ prodesse quam obesse periurio, sive ad corrigendum eum, sive ad Deum pro eo placandum³², si et ipse³³ confessionis³⁴ adhibeat medicinam.

ID 12.29] C 22 q 5 c 8

²¹ non hic BeGcMgPfTbVo(?); non Ca; hunc *after corr.* Pf; hic non Tc

²² -atum *GcTbTcVo; -andum BeCaMgPf; iudicatum (vel indi *add. in mg.* Ra²) MqRa

²³ est *MgPfTbTc; sit Ca

²⁴ vel *CaMgPfTb; an Tc

²⁵ eum *BeCaMgPfPh; ei Tb; *om.* Tc

²⁶ *corr. fr.* irrig- Ca

²⁷ or. pro illo *BeCaPfTbVo; pro illo or. MgTc

²⁸ irrogando (-ado Ph) - potest (prodest Tb) *CaMgPfPhTbTcVoBrant; *om.* Migne

²⁹ *after corr.* Pf

³⁰ se hic (hoc Gc) etiam (*after solvat GcMgMqRa²*) solvat a peccati vinculo GcMgMqRaTc; sic se solvat a pecc. vinc. Be; se a tali peccato exivit CaTd²; si hunc solvat etiam (*a add. Ce*) peccati vinculo CePa; se a tali peccato eruit Da; si hic solvat a pecc. vinc. Pf?; si hoc solvat et a pecc. vinculo Pr; si hoc etiam solvat a pecc. vinc. Tb; sic hic solvat et a peccati vinculo Td; hunc <solvat> a ppecc'i vinc. Vo

³¹ -int *CaMgPfTb; -unt Tc

³² pro eo plac. *CaMgPfPhTc; plac. pro eo Tb

³³ si et ipse *BeCaMgPhPr²Vm; sed et ipsi GcPr; si et ipsi PfTbVo; si ipse Tc

³⁴ sibi *add.* Ca, *om.* *MgPfTbTc

110

Sermo Augustini¹ de periurio qui sic incipit, Prima lectio²

Qui exigit³ iurationem multum interest si nescit⁴ illum iuraturum falsum⁵, an scit⁶. Si enim nescit⁷, et ideo dicit, Iura mihi, ut fides ei⁸ sit, non audeo⁹ dicere non¹⁰ esse peccatum, tamen humana temptatio est¹¹. Si autem novit¹² fecisse, si scit eum

¹ Aug. *BeCaGcMgTbVoVq; eiusdem Pf; sancti Aug. Tc

² qui - lectio (prima lect. *om* Vm, prima *om.* Pk) *BdCaCeFbGcMgPaPcPfPhPqPwSbTbVo; *om.* BeLcTc

³ eligunt Pt

⁴ -scit *CaMgPfPhTc; -sciat Tb

⁵ iur. fal. *CaMgPfTc; iuratum falsum Ph; fal. iur. Tb

⁶ scit *CaMgPfPhTc; sciat Tb

⁷ nescit *CaMgPfPhTc; nesciat Tb

⁸ ei *CaMgPfTb; ea Tc

⁹ *short word follows (erased) in Tb*

¹⁰ non *CaMgPcPfTb; *erased* Tc

¹¹ est *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹² eum *add.* Tc, *om.* *BeCaMgPfTb

fecisse, vidit fecisse¹³, et cogit¹⁴ iurare, homicida est. Ille enim se¹⁵ suo periurio interimit sed iste manum¹⁶ interficientis et impressit et pressit.

ID 12.30J + C 22 q 5 c 6

¹³ si scit eum (om. Oc) fecisse (et add. ss Vm) vidit (-et Pc) fecisse

BeCaEgFb²GcLgMgObOcOdOePkPwSgTbVmVoWc; si scit eum fecisse FbPf; eum vidit fortasse Mq; si scit eum fec. videlicet Pc²Ra; om. Tc

¹⁴ eum add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁵ se *MgPfTbTc; sese Ca

¹⁶ se add. Tc, om. *CaMgPfTb

111

Augustinus¹ de verbis² apostoli, sermo xxviii³

Homines enim⁴ falsum iurant vel cum fallunt vel cum falluntur. Aut enim⁵ putat homo verum esse quod falsum est, et temere iurat, aut scit vel⁶ putat falsum esse⁷, et tamen pro vero⁸ iurat, et nihilominus cum scelere iurat. Distant autem ista periuria que duo⁹ commemoravi. Fac illum iurare¹⁰ quia verum putat esse pro quo iurat. Verum putat esse¹¹, et tamen falsum est. Non ex animo iste periurat, fallitur. Hoc pro vero habet quod falsum est, non pro re falsa sciens iurationem interponit. Da alium. Scit falsum esse et dicit¹² verum esse, et¹³ iurat tanquam verum sit quod scit falsum esse. Videtis quam ista detestanda sit bellua, et de rebus humanis exterminanda¹⁴? Quis enim fieri¹⁵ velit? Omnes homines talia detestantur. Fac alium. Putat falsum esse et¹⁶ iurat tanquam verum sit¹⁷, forte verum est¹⁸. Verbi gratia, ut intelligatis. Pluit in illo loco, interrogas hominem et respondet pluisse, et ad negotium

¹ Aug. *CaMgTbTcVo; eiusdem Pf

² Domini add. and canc. Ca

³ sermo (sermone TbVo) xxviii (xxxviii Ra) *CaGcMgPfRaTbVo; om. Tc. Quot modis fiat falsum iuramentum add Ce(mg.)Pa

⁴ enim CaMgPfTb; om. Tc

⁵ enim MgPfVo; om. BeCaGcTbTc

⁶ vel *CaMgPfTb; aut Tc

⁷ fals. esse *CaMgPfTb; esse fals. Tc

⁸ vero *CaMgTbTc; falso vere Pf

⁹ que duo CaMgPfTb; duo que Tc

¹⁰ Fac illum iurare *MgPaPhPrPyTb; Facit illum iurare

BdBeCaCeDaDbGcLgMqObOcOdOePkPqPwSbSgVmVp; Falsum iurare FbPcRaTc; Facit illum PfVo

¹¹ Verum putat esse *CaMgPfTb; om. PcTc

¹² et dicit *CaMgPfTb; dicitque Tc

¹³ et *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁴ exterminanda Ca

¹⁵ fieri *CaMgPfPhTc; ferre Tb

¹⁶ et *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁷ vel quod add. ss Mg

¹⁸ et forte verum est in mg. Ra²

ipsius¹⁹ competit ut dicat, pluit, si putat non pluisset²⁰. Dicitur enim²¹, Vere pluit?
Vere et iurat, et tamen pluit ibi²², sed ille nescit²³, et putat non pluisset, periurus est.
Interest quemadmodum verbum procedat ex animo. Ream linguam non facit, nisi rea mens.

ID 12.39] C 22 q 2 c 3

¹⁹ ipsius *Ca²PfTbTc; illius Mg

²⁰ et ad negotium - pluisset *in mg.* Ca²

²¹ enim CaPfTbTc; ei Mg

²² ibi *CaMgPfTb; *om.* Tc

²³ ille nescit *CaMgPfTc; nescit ille PhTb

112

Isidorus, Sententiarum libro II, cap. xxxi¹

Quacumque arte verborum quisque iuret, Deus tamen qui conscientie testis est ita hoc accipit sicut ille cui² iuratur intelligit. Dupliciter autem reus sit³ qui cum⁴ nomen Dei⁵ in vanum assumit et⁶ proximum dolo capit. [113] Non est conservandum⁷ sacramentum quo malum incaute promittitur⁸, veluti si quispiam adultere perpetuam⁹ cum ea permanendi¹⁰ fidem polliceatur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum¹¹ quam permanere in stupri flagitio.

ID 12.36] C 22 q 5 c 9 *to* dolo capit; C 22 q 4 c 13, Non est observandum *to end*

¹ lib. II (I CaMg) - xxxi *CaLcMgPcPfPhTbVoVq; Sermo Aug. de periurio qui sic incipit, Prima lectio (*cf c 115*) Gc; *om.* Tc. De iuramento quod fit arte verborum *add Ce(mg.)Pa*

² hoc *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

³ sit *PfTbTcVo; est CaMg

⁴ cum CaMgPfPh; *om.* TbTc

⁵ Dei *CaMgPfTb; Domini Tc

⁶ et *CaMgTbTc; *erasure* Pf

⁷ serv- Vq

⁸ -itur *CaGcMgPhTcVo; -atur Pf?Tb

⁹ -uam *CaMgTbTc; -uo PfVo

¹⁰ perman- *CaMgPfPhTcVq; man- Tb

¹¹ sacramentum *BeCaCeMgPaPcPfPkPrTbVq; iuramentum Pc²Tc

114

Ex dictis Isidori¹

Iurare² est Dei³ illa providentia que⁴ statuit⁵ non evellere statuta. Penitentia⁶ autem Dei rerum mutatio est. Non penitere autem⁷ statuta non revocare⁸ ut est illud, Iuravit⁹ et non penitebit eum, id est que¹⁰ iuravit¹¹ non mutabit¹².

ID 12.67 end]

¹ Ex dictis Is. *BeCaGcMgPfPrTbVoVq; Ex dictis eiusdem Lc; Ex dictis Isid. ep. Pc; Item idem Tc; om. DaSb. Quid sit iurare Dei et penitere (penitencie Ce) add. CePa

² Curare Pk

³ est Dei BeCaGcPfTbVo; Dei est EgFbMgTc

⁴ que *GcMgPfPh; qua BeCaTbTc

⁵ omnia add. Tc, om. *CaEgMgPcPfTb

⁶ Penitentia *DaMgPfTbTc; Potentia Ca

⁷ autem *CaMgPfTb; vero Tc

⁸ revoc- *MgPfTbTc; voc- Ca

⁹ Dominus add. Tc, om. CaMgPfTb

¹⁰ que *CaMgPfPw²Tb; quod Tc; om. Pw

¹¹ iuravit *BdCaCeDaGcPaPfPkPqPrPwPySbTbTcWd; statuit FbMgWd²

¹² mutabit *BdCaCeFbMgMqPfPkPqRaTb; immutabit GcPr; penitebit Sl; mutavit Tc; minutabit Vm; inmutavit WdWe

115

Sermo¹ Augustini de periurio, qui sic incipit, Prima lectio²

Quisquis es pravi et³ perversi cordis, si dicas, Per Deum, iuras. Si dicas, Testis est Deus, non iuras? Quid enim est⁴, Per Deum, nisi Testis est Deus? Aut quid est, Testis est Deus, nisi Per Deum? Quid autem est iurare, nisi ius Deo reddere quando⁵ per Deum iuras? ius saluti tue reddere⁶, quando per⁷ salutem tuam iuras⁸? ius filiis tuis reddere⁹, quando per filios tuos iuras¹⁰? Quod autem ius debemus saluti, filiis nostris¹¹, Deo nostro, nisi caritatis, veritatis et non falsitatis? Maxime autem¹² cum per Deum fit, ipsa est vera¹³ iuratio. Quia et cum dicit¹⁴ quisque, Per meam¹⁵ salutem, salutem suam Deo obligat.¹⁶ Quando¹⁷ dicit, Per filios meos¹⁸, oppignerat¹⁹ filios suos

¹ sancti add. PcTc, om. *CaMgPfTb

² de periurio qui - lectio *CaEgMgPwTbVoVq; de periurio BeLc; Isidorus sententiarum lib. ii capl. xxxi Gc (cf c 112 above); de periurio ut supra Pf; om. Tc. Quid sit iurare hominis add. CePa

³ et *CaMgPfTb; vel TcWc

⁴ enim est *CaGcTbTc; est Be; est enim EgMgPfRaVo

⁵ quando *CaGcMgPfRaTbTc; quoniam SgBrant

⁶ ius saluti tue reddere (reddis Vo, redde Vosm.) *BeCaEgLgMqObOdOePrRaSgTcVmVoWdVosm.; vis saluti tue reddere DaGcOc²TbBrant; ius Deo redde Pf²; om. Mg; quando per Deum - reddere om.

Migne

⁷ per *CaPfTb; om. Tc

⁸ Quando per Deum - iuras *BeCaGcPfTbTc; om. Mg

⁹ ius (Vis Brant, ius Migne) filiis tuis reddere (redde VoVosm.) *BeCaGcTbTcBrant; ius saluti tue redde Pf

¹⁰ ius filiis tuis redde add. Pf, om. BeCaGcMgTbTcVo

¹¹ nostris *CaMgPfTb; om. Tc

¹² autem *MgPfTbTc; om. Ca

¹³ est vera *PfTbTcVo; vera est CaMg

¹⁴ dicit *CaMgPfTb; ait Tc

¹⁵ iuro add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁶ Lh ends

¹⁷ Quando *CaPfTbTc; Quoniam Mg

Deo²⁰, ut hoc veniat²¹ in caput²² eorum quod exit de ore²³ ipsius, si verum verum, si falsum²⁴ falsum. Cum ergo filios suos vel caput suum vel salutem suam quisque iurationem²⁵ nominans²⁶, quicquid nominat obligat quanto magis quando iurat per ipsum Deum?

ID 12.34a]

¹⁸ meos *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁹ -erat *CaMgPfTb; -orat Tc

²⁰ oppignerat fil. suos Deo ss Fb

²¹ ven- *CaMgPfTb; even- Tc

²² lacuna follows in Pf

²³ eius add. Pf, om. CaMgTbTcVo

²⁴ add. ss Wd²

²⁵ iurationem CaMqPfTbVo; iuratione sua BeRa; iurationem suam GcPrVm; iuratione Mg; iurando PcTc

²⁶ -inans *CaMgPfTb; -inat PcTc

116

Item¹

Ecce dico caritati vestre, Et qui per lapidem falsum iurat periurus est. Unde hoc dico? Quia multi et in hoc falluntur, et putant quia nihil est per quod iurant, non² se crimine teneri³ periurii. Prorsus periurus es⁴, quia per id quod sanctum non putas falsum iuras. Sed ego⁵ illud sanctum non puto, sanctum putat⁶ cui iuras. Non enim quando iuras tibi iuras aut lapidi iuras⁷, sed proximo iuras⁸, homini iuras⁹ ante lapidem¹⁰. Sed nunquid non ante¹¹ Deum? Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus te¹² fallentem. Item. Ream linguam non facit nisi¹³ mens rea¹⁴.

ID 12.34b] +C 22 q 5 c 10

¹ no break DaGcPcPrPtPwRaSbVoWc

² non *CaMgPfTb; nec Tc

³ crim . ten. *CaMgPfTb; ten. crim. Tc

⁴ es *BeCaGcMgRaTb; est PfTcVo

⁵ Sed ego *CaGcMgPfTbTc; Sed et ego Ra; Sed tu Brant; si tu Vosm.

⁶ putat CaMgPfTb; puta Tc

⁷ aut lap. iuras om. Gc

⁸ aut lapidi iuras – iuras ss Fb

⁹ iuras *MgPfTbTc; unus Ca

¹⁰ iuras homini iuras ante lapidem] homini iuras (vel ante lapi... in mg Ra²) iuras Ra

¹¹ non ante *BeDaGcMqPcPfPhRaTcVo; non autem Ca; ante MgTb

¹² Deus te BeCaGcMgPfVo; Deus re Be; Deus Tb; te Deus RaTc

¹³ corr. fr. mihi Ca

¹⁴ mens rea *BdCaDaFbPhPqPySbTbTcVoVq; rea mens EgGcMgMqPfPrPwRaVmWc; mens ea Ha.

Item. Ream linguam – mens rea om. BeCeLcPaPkVp

117

Epistola Augustini¹ ad Publicolam²

Movet³ te utrum eius fide⁴ utendum sit, qui ut eam servet⁵ per demonia iuraverit⁶. Ubi te volo prius considerare utrum si quispiam per deos falsos iuraverit se fidem servaturum, et eam non⁷ servaverit, non tibi videatur bis⁸ peccasse? Si enim tali iuratione promissam servaret⁹ fidem, ideo tantum¹⁰ peccasse iudicaretur¹¹ quia per tales deos iuravit¹². Illud autem¹³ nemo¹⁴ reprehenderet¹⁵ quia fidem servavit. Nunc vero¹⁶ quia et iuravit per quos non debuit, et contra pollicitam fecit¹⁷ fidem quod non debuit¹⁸, bis¹⁹ utique peccavit. Ac per hoc qui²⁰ utitur fide illius quem constat²¹ iurasse per deos falsos, et utitur non ad malum sed ad licitum et bonum, non peccato illius se sociat qui per demonia iuravit sed bono pacto eius quo fidem servavit. Neque hic eam fidem dico servari qua fideles vocantur²², qui baptizantur²³ in Christo²⁴. Illa enim longe est alia longeque²⁵ discreta a fide humanorum placitorum atque pactorum²⁶. Verumtamen sine ulla dubitatione minus malum est per deos falsos iurare veraciter quam per Deum verum fallaciter. Quanto enim per quod iuratur magis

¹ Ep. Aug. BeCaGcObPkPwRaTbVoVq; Sermo Aug' Ad; Aug. LcPt; Aug. in ep. Mg; Ex ep. Aug. OcQaTc; Ep. eiusdem Pf

² De illo qui iurat per demonia *add.* CePa

³ Movet *BeCaCb²EgMhOcPfPhPrPwQaRaTbVoVqWe; Monet AdMqPcSbSfTc; Fovet CbLg; Movit GcPq; Move<t> Pa; Vovet Ob

⁴ fide *CaMgPfTb; fede Tc

⁵ -et *CaMgPfTb; -aret Tc

⁶ -verit *CaMgPfTb; -vit Tc

⁷ non *MgTbTcVo; vero Ca

⁸ bis *CaMgTbVo; is Tc

⁹ -aret *CaMgTbVo; -are Tc

¹⁰ tantum *CaTbTcVo; tamen Mg

¹¹ iudicaretur *CaMgPcTbVo; videtur Tc

¹² se fidem servaturum - deos iuravit (iuraverit CaMg) *BeCaGcMgOcPwRaTbTcVo; *om.* Pf

¹³ autem *CaMgOcPfTb; *om.* Tc

¹⁴ nemo *CaMgPfTc; non Ph; *om.* Tb

¹⁵ reprehenderet CaMgOcPcPfTb; responderet Tc

¹⁶ nemo reprehenderet - vero (ergo Tc) CaGcMgPfTbTc; nemo repr. - autem Wc ss

¹⁷ fecit *CaMgPfPhTc; *om.* Tb

¹⁸ fecit *add.* Tb, *om.* *CaMgPcPfPhTc

¹⁹ bis *CaMgPcPfTb; *om.* Tc

²⁰ qui *PfTbTcVo; que CaMg; ut qui Gc

²¹ constat *CaMgPfTc; constitit Tb

²² (enim *add.* Ra) hic eam fidem - vocantur (nominantur Ca, *corr. fr.* vovo- Tb) *CaMg?PcPfRaTb; vero quia iuravit per quos non debuit (*v. sup.*) Tc

²³ -antur *CaPfTb; Mg?; -atus est Tc

²⁴ peccavit quidem *add.* Tc, *om.* *CaPcPfTb, Mg?

²⁵ longeque *BeCaGcMgPhRa; longeque est Tb; est longeque PfVo; longe est Tc

²⁶ pact- *CaMgPfTb; fact- Tc

sanctum est²⁷, tanto magis est²⁸ penale periurium. Alia questio est utrum non peccet qui per falsos deos sibi iurari²⁹ fecit, quia ille³⁰ qui ei³¹ iurat³² falsos deos³³ colit. Cui questionem possunt illa³⁴ testimonia suffragari, quae ipse commemorasti de Laban et Abimelech, si tamen Abimelech per deos suos³⁵ iuravit sicut Laban per deum Sohot³⁶ vel Nachor.

ID 12.35] C 22 q 1 c 16

²⁷ mag. sanctum est *after* Quanto enim, *then moved* Tb

²⁸ est *CaMgPfTb; *om.* Tc

²⁹ -ari *Gc²Tb; -are BeCaGcMgPfTc

³⁰ *corr. fr.* elle Ca

³¹ quia ille qui ei *CaMgPfTb; quia illi qui Pc; vel qui Tc

³² et *add.* Tc, iurat per *add* Vosm., *om.* *CaGcMgPfRaTb

³³ quos *add.* Vosm, *om.* *CaMgPfTbTc

³⁴ illa *CaMgTbTc; ista Pf

³⁵ Socoth *add.* ss Tc²

³⁶ Sohot (Socoth AdPtSb, Sochor Be, Soccoht Ca, Sothor Gc, Soht Ph, Sochoz PrVm, Soth Tb, Sozoth Wd) vel Nachor AdBeCaCbEaFbMgPfPrPtRaSbTbVoVq²Wd; Nachor *preceded by lacuna* Da; Sochoth Pc; patris sui Tc

117A¹

Ieronimus super Iezechielem de sacramento

Feriet cum eo fedus scilicet Nabugodonosor cum Sedechia, et accipiet ab eo iusiurandum ut custodiat pactum eius² et servet illud. Ex quo discimus³ etiam inter hostes servandam fidem⁴, et non considerandum cui sed per quem iuraveris. Multo enim fidelior⁵ inventus est ille qui propter nomen Domini tibi credidit, et deceptus est, te⁶ qui per occasionem⁷ divine maiestatis hosti tuo immo iam amico es molitus insidias. Item, post pauca. Sententia secularis est. Dolus an virtus quis in hoste requirat? Quam solent nobis opponere qui dicunt hostes fraude decipiendos. Cui⁸ adquiescamus, multo peius fecit Sedechias. Non enim hostem accepit⁹, sed amicum cum¹⁰ federe Domini fuerat copulatus. Ergo quamdiu non¹¹ iures et pactum non¹² ineas sub nomine Dei, prudentie est et fortitudinis vel decipere vel superare

¹ in LcLdLmMgOcPfWa (LdLm *run on from* c 117); *om.*

AaAbAdBdBcCaCbCeDaDbEaEbEcEgFbFcGcHaKaLaLbLfLgLjLkLnMqObOdOePaPcPhPqPkPqPrPtPwPyQaRaSbSeSgSITbTcTdVcVmVoVpVqVtWbWcWdWeZaBrant

² eius LdLmMg, *om.* Pf(*after eras.*)

³ disc- MgPf; dic- Lm

⁴ fidem Pf; *om.* Mg

⁵ te *add.* Ld²MgOc, *om.* LmPf

⁶ te LmPf; *om.* MgOc

⁷ octeronem Lm (??)

⁸ ut *add.* LdOc, *om.* LmPf; Mg?

⁹ acc- LdLmMgOc; dec- Pf

¹⁰ cum LdLmMgOc; cui Pf

¹¹ non Mg; *om.* Pf

¹² non Mg; *om.* Pf

adversarium utcumque¹³ potueris. Cum autem te constrinxeris iuramento, nequaquam¹⁴
adversarius sed amicus est qui tibi credidit¹⁵, et sub occasione iurisiurandi¹⁶, id est Dei
nuncupatione, deceptus est.

CCL 75.219-20

¹³ utcumque PflcLm; utrumque LdMgOc

¹⁴ after corr. Lm

¹⁵ tibi credidit LcPf; crediderit tibi Mg

¹⁶ iurisiurandi LcPf; iusiurandi LdMg

118

Ex decretis¹ Sotheris pape, cap. iii²

Si aliquid forte incautius nos³ iurasse contigerit quod observatum peiorem⁴
vergat in exitum illud⁵ consilio salubriori mutandum noverimus ac magis instante
necessitate periurandum nobis, quam perfecto iuramento⁶, in aliud crimen maius esse
divertendum.

ID 12.75] C 22 q 4 c 6a, cf cap. 94 above

¹ decr. *CaCbMgObOcPfTbVq; dictis BeTc

² cap. iii *CaCbMgOcPcPfTb; om. Tc. De illo qui iurat aliquid quod observatum nocet add. Pa –
against c 119 Ce mg.

³ forte inc. nos *BeCaGcPfTbVo; forte nos inc. Mg; nos forte inc. nos Tc

⁴ peiorem *MgPfTbTc; potiore Ca

⁵ illud *CaMgPfTb; illo Tc

⁶ perfecto iuramento CeEaFbPaPhPkTc; pro facto iuramento AdMgObPwRa; pro vitando periurio
BeBrant; profecto (obsc. corr. Ph) iuramento BdCaGcLcPcPfPhPqPrVmVoVq; pro ficto iuramento
DaSb; pro vitando iuramento Gc²Mq; pro iuramento Tb

119

Ex Toletano concilio VIII, cap. iii¹

Duo² mala licet omnino sint cautissime precavenda, tamen si periculi
necessitas ex his unum temptare³ compulerit, id debemus resolvere quod minori⁴ nexu
noscitur obligari⁵. Quid⁶ autem⁷ levius ex his quidve sit gravius⁸, pure rationis⁹

¹ Ex - iiii PfTb; Toletanum (-ano Gc) conc. VIII cap. iii (ii DaSb, iiii GcRaVo) BeCaDaGcRaSbVoVq;
Ex conc. Tol. VIII cap. iii Mg; Tol. conc. VII cap. iii Pc; Toletanum concilium Tc; om. Lc. De eodem
add. Pa (for Ce see c 118 n)

² Quod CePaPkPt; Quo FbPy

³ temptare BdBeCaDaFbGcLcMgMqPc²PfPqPwPyRaSbTcVo; temperare CePaPcPhPkPrRaVm;
obtemperare Tb; perpetrare Brant

⁴ minori *BdGcMgPc²PfPhPqPrRaSbTbTcVm; maiori CaCeDaFbPaPcPhRa²(in mg.)

⁵ -ari CaPfTbTc; -are Mg

⁶ Quid *CaPfTbTc; Quod Mg

⁷ autem *CaMgPfRa²Tb; enim RaTc

⁸ sit gr. *CaMgPfPhTc; gr. sit Tb

⁹ rationis *CaMgPfPhTc; actionis Tb

acumine vestigemus¹⁰. Etenim dum periurare¹¹ compellimur, Creatorem quidem offendimus, sed nos tantummodo maculamus. Cum vero noxia promissa complemus, et Dei iussa superbe contempnimus et proximis¹² impia crudelitate nocemus, et nos ipsos crudeliori mortis gladio trucidamus. Illic¹³ enim duplici¹⁴ culparum¹⁵ telo perimimur. Hic turpiter iugulamur¹⁶.

ID 12.16] D 13 c 1

¹⁰ vest- CaPfTbTc; invest- Mg

¹¹ periurare *CaMgPcPfTb; peierare Tc

¹² proximis *CaMgPcPfTb; propriis Tc

¹³ Illic *CaMgPfTb; Illi Tc

¹⁴ duplici *CaMgPc²PfTb; dupliciter PcTc

¹⁵ obsc. corr. Ca

¹⁶ Hic turpiter iug. *BeCaGcLcMgPfRaTbTcVqWcBrant; Hic tripliciter iug. Gc²We; om. Migne

120

Capitularium¹ libro I, cap. lx²

Qui in sanctis habet iurare, hoc ieiunus faciat³ cum⁴ omni⁵ honestate et timore Dei.⁶

ID 12.33] +C 22 q 5 c 16, var. text and insc.

¹ -arium *GcMg; -orum BeTbTc; -ar' Vo

² I cap. lx *BeCaLcMgPfPcPrRaVq; I Eg; I cap. xli Pc; cap. lx PhPwSeTb; I cp. lx Vo; om. Tc. Ex decretis Corneli pape cp. x Pq (cf c 120A). Quod homines ieiuni iurare debeant add. Ce(mg.)Pa

³ hoc ieiunus faciat *CaMgPcPfPhTc; ieiunus hoc iurat Tb. Pq omits all from here, and beginning of c 120A

⁴ cum CaMgPfTb; et Tc

⁵ ss Ra²

⁶ cum omni – Dei om. WcWd

120A¹

Ex decretis² Corneli pape, cap. v³

Sed et⁴ nobis honestum etiam et iustum⁵ videtur⁶ ut qui in sanctis audet⁷ iurare⁸, hoc ieiunus faciat cum omni⁹ honestate et timore Dei.

¹ in AdBdBeCaCeCbDaDbEaEgFbFcGcHaKaLbLcLdLgLjLk²(added in marg.

Lk²)LmLnMgMqOcObOdOePaPcPfPhPkPrPtPwQaRaSbSeSf(after c 121)SgSITbTcTdVmVpVqVtWaWbWcWdWeZa; om. AaEbEcLfLkPySdBrant; AbVo have insc. to 120A, followed by text of 121; for Pq see above c 120

² decr. *CaCbDbLdLjLmMgOdPcPfPkPtSeTb; dictis Tc

³ De eodem add. CePa

⁴ Sed et *CaDbLdLjLmMgOcOdOePfPhPtTc; om. Tb

⁵ etiam et (ss Lm) iustum *DbGcLcLdLmOcPfPh; esse et iustum Be; est etiam et iustum CaFb; et iustum CbLjMgOePcTc; est et iustum LnObPtVq; est et etiam iustum OdPkRa; et iustum etiam Tb

⁶ -etur *CaCbDbLdLjLmMgTbTc; -erunt Pf

⁷ habet Ra

ID 12.69a] +C 22 q 5 c 16 var.

⁸ iurare *DbMgPfTbTc; vitare Cb

⁹ re add. and canc. Ld

121

Ex concilio Aurelianensi¹, cap. x²

Et³ hoc⁴ sancta sinodus decrevit, nisi pro pace facienda, ut omnes fideles
ieiuni⁵ ad sacramenta accedant.

ID 12.70]

¹ -ianensi *CaGcPfTbTc; -iano Mg

² Ex - x *BeCaGcMgOcOePfPrPtTbRaVq?; Ex - Aur. Tc; Ex decretis Cornelii pape cp. v AbVo (cf c 120A); om. Od. De eodem add. Pa

³ Et *Be²DaGcLcMgPfPrPtRaTbTc; Ut BeCaHaPcPy

⁴ hoc CaMgTb; ?Pf; h' Tc

⁵ ieiuni *CaMgPfPhTcVq; et ieiuni Ra; om. Tb

122

Epistola Fulberti episcopi¹

De forma fidelitatis aliquid scribere monitus, hec vobis que sequenter breviter
ex² librorum auctoritate notavi. Qui domino suo³ fidelitatem iurat, ista sex in memoria
semper⁴ habere debet⁵: Incolume, tutum, honestum, utile, facile, possibile⁶. Incolume
videlicet, ne sit in dampnum domino⁷ de corpore suo. Tutum, ne sit ei in dampnum de
secreto suo, vel de munitionibus per quas tutus esse potest⁸. Honestum, ne sit ei in⁹
dampnum de sua iustitia, vel de aliis causis que ad honestatem eius pertinere videntur.
Utile, ne sit ei¹⁰ in dampnum de suis possessionibus. Facile vel possibile, ne id bonum
quod dominus suus leviter facere poterat, faciat ei difficile, neve id¹¹ quod possibile
erat, reddat ei impossibile. Ut fidelis hec nocumenta¹² caveat, iustum est, sed non ideo

¹ Ep. Fulberti (Sul- Mg) episc. CaEaDbGcLcMgPcPfTbTcVoVq; Ex ep. Fulberti Be; Felix Karnotium
episcopus Willelmo duci Aquit' Eg. De fidelitatis forma add. Ce(mg.)Pa

² aliorum add. PcTc, om. *CaMgPfTb

³ suo *CaMgPcPfTb; om. Tc

⁴ semper CaMgPcPfRa²Tb; om. RaTc

⁵ hab. deb. *BeCaTbTcVo; <debet in mg. Pf> habere MgPf

⁶ Incolume – possibile in mg. Vo²

⁷ suo add. CaMg; om. *PfRaTbTc

⁸ esse potest *BeCaGcRaTbTc; potest esse MgPfVo

⁹ ei in *BeCaGcMgTbVo; ei Pf; in Tc

¹⁰ ei *CaMgTbTcVo; eis Pf

¹¹ id *CaPfTb; ?Mg; om. Tc

¹² noc- *CaMgPfTb; doc- Tc

casamentum¹³ meretur¹⁴. Non enim sufficit abstinere a malo nisi fiat quod bonum est. Restat ergo ut¹⁵ in¹⁶ eisdem sex supradictis consilium et auxilium domino suo fideliter prestat¹⁷ si beneficio dignus videri vult¹⁸ et salvus esse de fidelitate¹⁹ quam iuravit. Dominus quoque fidei suo in his omnibus vicem²⁰ reddere debet. Quod si²¹ non fecerit, merito censebitur²² maleficus, sicut ille si in eorum prevaricatione vel faciendo vel consentiendo deprehensus fuerit perfidus et periurus²³.

ID 12.76] C 22 q 5 c 18

¹³ causamentum CePaPk; premium *add. ss* Mg

¹⁴ sed non ideo casamentum (premium *add. ss* Mg) meretur

*BdCadaGcLgMgObOdOePcPfPhPqPrPwPySgTbVmVoBrant; sed non ideo causa meritum mer. BeMqRa; sed non ideo causamentum inheretur Ce; sed non ideo casamentum (causamentum Pa) veretur PaPqSb; sed non hac causa meritum mer. Pc²; sed non omnino causamentum mer. Pk; sed non hac sola causa meritum mer. Tc; *om. Vosm.*

¹⁵ ut *CaMgPfTb; ne Tc

¹⁶ in *CaMgPfPhTc; cum Tb

¹⁷ -et *CaMgPf²TbTcVo; -at Pf

¹⁸ vid. vult *CaMgPfPhTc; vult vid. Tb

¹⁹ esse de fid. *CaMgPfTb; de fid. esse Tc

²⁰ fidei - omnibus vicem *CaMgPfPhTc; vicem fidei - omnibus Tb

²¹ *ss* Ca

²² mer. cen. *CaMgPfTb; cen. mer. Tc

²³ iudicabitur *add. Lc*; est *add. Wd*

123

Hieronimus super Ieremiam¹, libro I²

Animadvertendum est quod iusiurandum hos habeat comites, veritatem, iudicium atque iustitiam. Si ista defecerint, nequaquam iuramentum³ erit sed periurium.

ID 12.22] C 22 q 2 c 2

¹ Iere Dei CePaPk

² lib. I *CaGcMgPcPfRaTbVoVq; *om. BeLcTc. No insc. Sf. Quos comites habeat iusiurandum add. Ce(mg.)Pa*

³ -mentum ? *over erasure in text, entum in mg. Ra*

[124]¹

Primum est capitale -- arbitratur aliorum.

ID 12.1] *cf above 8.82A*

¹ *here in Brant/Vosmedian/Migne; all reported mss place it above at 82A*

125

*Augustinus contra mendacium*¹

Mendacium est falsa significatio cum voluntate fallendi. Item. Faciat homo etiam² pro temporali hominum salute quod potest. Cum autem ad hunc articulum³ ventum fuerit, ut⁴ tali saluti consulere⁵ nisi peccando non possit, iam se existimet⁶ non habere quid faciat, quando id⁷ reliquum⁸ esse⁹ prospexerit quod recte faciat.

ID 12.48] + *dp C 22 q 2 c 5 has beginning to fallendi; C 22 q 2 c 15, Faciat homo to end*

¹ Item de mendatio *in mg.* Bd; ix *add. in mg.* Be²; Quid sit mendacium *add.* CePa; De omni genere mendatii *add.* Ph

² etiam *BeDaGcMgPrRaTbTcVm; est Ca; *om.* LcPfVoVq

³ hunc articulum *Gc²PcPhPqRaTbTc; hoc BdBeDaCaCeMgPaPfPkSbVoVq; hooc Fb; hoc articulum GcPrVm; huc articulum Py

⁴ *corr. fr.* ne Pr

⁵ saluti (-ute GcMg) consulere GcMgPfPrTbTc; saluti Pr²Vm

⁶ exist- CaPfTbTc; est- Mg

⁷ *om.* Sb

⁸ non *add.* BeCaDaFb(*after esse*)MgPc²RaTc, *om.* *BdCeDa²GcPaPcPfPhPkPqPrPwPySbTbVmVo;

⁹ *ss* Pc²

126

*Isidorus in Sinonimis*¹, libro I²

Omne genus mendacii summopere³ fuge⁴. Nec casu nec studio loquaris falsum, nec ut prestes mentiri studeas, nec qualibet fallacia vitam alicuius defendas. Cave mendacium in omnibus. Item⁵. Nullum iustum mendacium⁶, omne mendacium peccatum.

ID 12.49] C 22 q 2 c 16 to in omnibus only

¹ in Sin. *Be²CaEgGcMgPfPhRaTcVo; sinonimis Be; Sinodis Sf; Sententiarum Tb

² lib. I *CaEgMgPcPfTb; *om.* Tc. De omni genere mendacii *add.* CePa (*cf* Ph c 125)

³ summopere *CaEgPcPfTbVo; Mg?; sine opere Tc

⁴ esse non debet *add.* Tc, *om.* *CaDbPcPfTb, Mg?

⁵ Item *PcPhPyTbTcVp; Item vitas patrum AdEaLgPrPtRaSbSgVmVqWc; Vitas patrum BeCaDa; In vitas patrum Fb; Item in vitas (vita MgOc(*before corr.*), vitis Vo) patrum MgOc²PfVo; Item vita patrum GcOe(*mg.*); *om.* ObOdOe

⁶ iust. mend. *CaPfTb; Mg?; mend. iust. Tc

127

Vitas patrum. Vita sancti Iohannis¹

Cavendum² omnibus modis mendacium sive pro malo sive etiam³ pro bono proferri videatur, quia omne mendacium non est a Deo, sed sicut Salvator dicit, A malo est.

ID 12.50]

¹ Vitas patrum. Vita sancti Iohannis *EgPhPk; Vita sancti Iohannis AdBeCaDaEaFbGcMgOcPrPtRaSbSgVmVoVqWc; Vitas sancti Iohannis Lc; Vita Iohannis Lg; Vita sancti Iohannis. Vita patrum Mq; Vitas patrum Od; In vita sancti Iohannis Pf; Item Sf; Vitas patrum sancti Iohannis Tb; Augustinus Tc; *om.*, with break Pc, with no break Vp. Quod nullo modo mendacium sit proferendum *add.* CePa

² est *add.* MgRaTbTc, *om.* *BeCaPfVo

³ etiam *CaMgPfTb; *om.* Tc

128

Augustinus de verbis apostoli, cap. xxix¹

Cum vero² humilitatis³ causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris quod evitaras⁴. Veritas in te⁵ non est, nisi te ita dixeris⁶ peccatorem, ut etiam esse cognoscas. Veritas autem ipsa⁷ est, ut quod es⁸ dicas. Nam quomodo est veritas⁹ ubi regnat falsitas?

ID 12.42] C 22 q 2 c 9

¹ de verb. - xxix (ixl Da, xxxi Pa, xxxix Sb) *AdBeCaDaGcMgPcSbTb; De verbis – cap. Lc; de verb. - xxxix PfVoVq; *om.* Tc. De illo qui mentitur humilitatis causa *add.* Ce(mg.)Pa

² vero BdBeCaGcPfRaTbVo; enim EgMgBrant; *om.* Tc

³ humilitatis *CeDa²FbGcLcMqPaPcPfPhPkPqPrPyRaSbTbTcVmVoBrant; humanitatis (vel humilitatis ss Mg) AdBdBeCaEaGc²MgPwWcWd

⁴ quod. ev. (*corr. fr.* –aris Vo) *BeCaEgMgPcPfRaTbVo; *om.* Tc; quod ante ev. (evitaveras Migne) Brant

⁵ in te] autem vite Migne

⁶ te ita dix. *CaMgPfTb; ita dix. te Tc

⁷ ipsa *CaMgPcPfTb; *om.* Tc

⁸ es *CaEgMgOcPfPhTc; est Tb

⁹ *corr. fr.* humilitas in mg. Ra²

129

Augustinus questionum super Genesim¹, cap. cxlv²

Quod³ ait Ioseph fratribus suis, Nesciebatis quia⁴ non est in augurio homo⁵ qualis ego. De hoc⁶ augurio⁷ etiam⁸ mandavit⁹ eis¹⁰ dicendum per hominem suum

¹ Augustinus questionum (questio Vo) super (*om.* Be) Gen. BeCaMgOcTbVo; Aug. super Gen. question' Eg; Idem super Gen. Pf; Aug. in questionibus super Gen. Tc

quid sibi velit¹¹. Queri solet an¹² quia non¹³ serio sed ioco dictum est, ut exitus docuit, non est habendum mendacium. Mendacia enim a mendacibus serio aguntur, non ioco. Cum autem que¹⁴ non sunt¹⁵ tanquam ioco dicuntur, non deputantur mendacia.

ID 12.43] C 22 q 2 c 18

² cxlv BeCaEgGcMgOcPfVo; xlv Pc; cxli Ra; clxv Sf; clx... Tb; *om.* Tc. De mendacio que dicitur ioco non serio *add.* Ce(mg.)Pa

³ Idem Pa

⁴ quia *CaMgPfTb; quod Tc

⁵ in augurio homo BeCaGcOcPcPfTcVo; homo in augurio Mg; augurio homo Ph; auguriator homo Tb

⁶ hoc CaMgPfTb; quo Tc

⁷ homo qualis ego *add.* Ca

⁸ aug. et. *BeCaGcMgPfPhVo; et. aug. Tb; aug. Tc

⁹ *corr. fr.* manducavit Ca

¹⁰ etiam *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

¹¹ velit *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹² an *CaMgPfTb; quod Tc

¹³ non *CaPfTbTc; *om.* Mg

¹⁴ Cum autem que *CaMgPcPfTb; Que autem Tc

¹⁵ non sunt *BeCaDaGcMgOcPcPfRaTb; non sunt que Da²; non sunt et Tc²; *om.* Tc

130

Augustinus¹ in quinto psalmo²

Ne quis arbitretur perfectum et spiritualement hominem pro ista temporali vita in cuius morte occiditur anima sive sua sive alterius debere mentiri. Sed quoniam aliud est mentiri, aliud est³ verum occultare, siquidem aliud est falsum dicere, aliud verum tacere⁴. Si quis⁵ forte vel ad istam visibilem mortem non vult hominem prodere, paratus esse debet verum occultare, non falsum dicere, ut neque prodat⁶, neque mentiatur, nec occidat animam suam pro corpore alterius. Item.⁷ Duo sunt genera mendaciorum in quibus non magna culpa est⁸, sed tamen non sunt sine culpa⁹, cum aut iocamur aut pro¹⁰ proximo¹¹ mentimur. Illud primum in iocando non est perniciosum, quia non fallit. Novit enim ille cui dicitur ioci causa esse dictum.

¹ Aug. *CaEgMgPcTbTcVoVq; Idem Pf

² De illo qui mentitur pro vita hominis servanda *add.* CePa

³ est *CaEgGcPfPhTcVo; ?Mg; *om.* BeTb

⁴ siquidem aliud est falsum dicere, aliud (est *add.* OePySgVm) verum tacere

*BeCaEgLgMgObOcOdOePfPhPtPyRaSgVmVoWc; siquidem aliud est verum tacere, aliud falsum dicere Tb; *om.* PcTc

⁵ *four letters add. and canc.* Ca

⁶ prodat *CaMgPcPfTb; perdat Tc

⁷ CeBePaSfVo *break here*, Pk *does not*. De mendaciis in quibus non est magna culpa *add.* CePa

⁸ est *MgPfTbTc; *om.* Ca

⁹ sed tamen non sunt sine (ss Pk) culpa *BdBeCeDaFbGcMgPaPcPfPhPkPqPwPyRaSbTbVmVo; *om.* CaTc

¹⁰ pro CaMg²Pf; *om.* BeGcMgPhTbTcVo

Secundum autem ideo mitius¹² est, quia retinet nonnullam benevolentiam. Illud vero quod non habet duplex cor, neque¹³ mendacium quidem dicendum est, tanquam verbi gratia si cui gladius commendetur et promittat¹⁴ se redditurum cum ille qui commendavit¹⁵ poposcerit, et si forte gladium suum repetat¹⁶ furens, manifestum est non esse reddendum, ne vel se occidat vel alios, donec ei sanitas restituatur. Hoc ideo¹⁷ non habet duplex¹⁸ cor, quia ille cui commendatus¹⁹ est gladius, cum promittebat se redditurum poscenti, non cogitabat furem posse repetere. Manifestum est²⁰ non esse culpandum aliquando verum tacere, falsum autem²¹ dicere non invenitur concessum sanctis.

ID 12.46] C 22 q 2 c 14

¹¹ id est ad utilitatem p. *add. ss Be*

¹² mitius CaGcPfRa²TbTc; minus MgMq; mi tius *in mg Ra*²

¹³ neque BdBeCaCeGcMgMqPaPfPkPrPwRaVmVo; nec *PhTb; non Tc

¹⁴ promittat *CaMgPfPhTc; promiserit Tb

¹⁵ -mendavit *CaMgPfTb; -mendaverit Tc

¹⁶ glad. suum rep. *CaPfTbTc; rep. glad. suum Mg

¹⁷ Hoc ideo *CaMgPfTb; Ho' Tc

¹⁸ *ss Tc*

¹⁹ commendatus CaMgPfTb; datus Tc

²⁰ autem *add. Mg, om. CaPfTbTc*

²¹ falsum autem *CaEgMgPfRaTb; aliquando falsum Pc; sed aliquando falsum Tc

131

*Augustinus super epistolam ad Galathas*¹

Falsum dicere nulli licet², aliquando autem aliquid veri³ tacere utile est.

ID 12.57]

¹ Aug. - Gal. *CaEgMgOdPcPfTb; Item Tc

² nulli licet *CaLcMgPc²PfRaTcVo; nihil licet

BdBeCaCeDaFbGcMqOdPaPcPhPkPrPySbTbVmVqWc; licet nulli Od²

³ al. veri *CaFbGcMgOdPhSbTbVmVo; verum BeCeMqPkTc;? Pf

132

*Augustinus*¹ *in libro*² *Enchiridion*, *cap. xxvi*³

In quibus rebus nihil interest ad capessendum Dei regnum utrum credatur an non et⁴ utrum vera sive sint sive⁵ putentur, an falsa, in his errare, id est aliud pro alio

¹ Aug. *CaGcMgSfTbTcVqVo; Idem BeEgPf

² libro CaGcMgPfSfTbVo; *om. EgTc*

³ cap. xxvi AdCaPcPkRaSbSfVoVq; cap. xxiii Be; cp. x Da; cp. xxv *PrVm; cap. vii Vp; *om.*

GcEgLcTc; MgPfOd *obscure*. Pt has no *insc.* and runs on from 131; Sf reverses inscriptions of cc 132-

3. De eodem *add. CePa*

putare, non est arbitrandum esse peccatum, aut si est minimum esse atque⁶
levissimum.

ID 12.45] +C 22 q 2 c 6

⁴ et *CaMgPfTb; om. Tc

⁵ sive sint sive *BeCaDbMgPcPfPtRaTb; sint sive *Brant*; om. TcVosm.

⁶ atque *CaMgPfTb; aut Pc; et Tc

133

Idem¹ in² eodem³, cap. xxiii⁴

Nemo sane mentiens iudicandus est qui dicit falsum quod⁵ putat verum, quoniam quantum in ipso est⁶, non fallit ipse⁷ sed fallitur. Non itaque mendacii temeritatis⁸ arguendus est, quia falsa incautius⁹ credit, ac¹⁰ pro veris¹¹ habet potiusque econtrario, quantum in ipso est, ille mentitur qui dicit verum quod putat falsum. Quantum enim ad animam eius attinet¹², quia non quod¹³ sentit, hoc dicit¹⁴, non verum dicit, quamvis verum invenitur¹⁵ esse quod dicit. Nec ullo modo liber est a mendacio qui ore nesciens verum loquitur, sciens autem voluntate mentitur. Item¹⁶. In ipsarum¹⁷ consideratione rerum que dicuntur¹⁸ tantum interest qua in re¹⁹ quisque fallatur sive mentiatur, ut cum falli quam mentiri minus sit malum, quantum pertinet ad hominis voluntatem, tamen²⁰ longe sit tolerabilius in his que a religione sunt

¹ Idem CaEgMgPfSfTb?Tc; Augustinus BeID

² in CaEgMgPfPhSfVo; ex Tc; ? Tb

³ eodem] libro Enchiridion Be

⁴ cap. xxiii *GcMgOdPfPrSbSfTbVoVq; ca. xxvii Be; cap. xxiiii Ca; cap. CePaPk; cap. xxii Fb; cap. xxvi Eg; xxiii Ra; om. DaLcTcVp. For Sf see note to c 132. De illo qui dicit falsum et putat verum dicere, utrum mentitur, et e converso add. Ce(mg.)Pa

⁵ non add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁶ ille non mentitur add. CaFbLgMg, ille mentitur add. Od, om.

*BdBeCeDaDbGcMqObOcOePaPcPfPhPkPqPwRaSbSgTbTcVmVoVq

⁷ ipse *CaMgPfTb; ille Tc

⁸ mend. tem. CaGcMgPfPhVo; tem. mend. BeTb; mend. temeritate Tc

⁹ -tius *GcRaTc; -tus CaMgPfTb

¹⁰ ac *BeGcPfTbTcVo; hac Ca; aut Mg

¹¹ veris *MgPfTbTc; verus Ca

¹² ad an. eius att. *CaMgPfPhTc; att. ad eius an. Tb

¹³ non quod *CaMgPfTb; nunquam Tc

¹⁴ et add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁵ -itur BeGcPfTbTcVo; -iatur CaMg

¹⁶ rubricated Sf; om. Vo. In eodem capitulo add. Vp

¹⁷ ipsarum *CaMgPfTb; ipsa Tc

¹⁸ dicuntur *MgPfTbTc; Deum Ca

¹⁹ qua in re *BeCaDaMq?; quia iure BdPcPqPrTcVm; quia CePaPk; quia sive FbPfPwPyVo; quo iure GcTb; sive Mg; quia in re PhSb; ? Ra

²⁰ tamen *CaPfTb; Mg?; tam Tc

seiuncta²¹ mentiri, quam in his sine quorum fide vel notitia Deus coli²² non²³ potest falli. Item²⁴. Homo²⁵ non solum quando scit ipse²⁶ quid²⁷ verum sit²⁸ sed etiam quando²⁹ errat et fallitur, sicut homo, hoc debet loqui quod animo gerit, sive illud verum sit sive putetur³⁰ et non sit³¹. Omnis autem qui mentitur contra id quod animo sentit loquitur voluntate fallendi.

ID 12.51b] C 22 q 2 c 4b med. has Nemo - voluntate mentitur, and at beginning Is autem qui mentitur - voluntate fallendi. The relation between the earlier and later texts is complex, but some of this is only in the later form. + C 22 q 2 c 7 has In ipsarum - potest falli

²¹ seiuncta *CaPcPfTb; Mg?; remota Tc

²² celi Be

²³ non *BeMgPfTbVo; pre Ca; qui non Tc

²⁴ [Item] In eodem cap. xxiii Vp

²⁵ Hoc CePaPk

²⁶ ipse *PfRaTbTcVo; ille Be; esse CaMg

²⁷ quid BePfTc; quod CaMgTbVo

²⁸ sit *MgPfTbTc; scit Ca

²⁹ ipse *add.* CaMgPfPhRaTb, *om.* *Tc

³⁰ esse *add.* Tb, *om.* *CaMgObPfPhSgTc

³¹ sive (et *Brant*) putetur et non sit *BeCaGcLgMgObOcOdOePfSgTbTcVmVpVqWcBrant; et putetur et non scit *Vosm.*

134

Augustinus¹ in nono psalmo²

Nonnulli³ habent veritatem in labiis et in corde non habent, tanquam si aliquis⁴ dolose ostendat viam, sciens⁵ in ea esse latrones, et dicat, Si hac ieris a latronibus tutus eris⁶, et contingat ut vere ibi non inveniatur⁷ latrones. Verum⁸ ille locutus est, sed non in corde suo. Aliud enim putabat, et nesciens verum dixit. Ergo parum est verum loqui, nisi etiam⁹ in corde ita sit.

ID 12.52]

[Explicit]¹⁰

¹ Aug. *BeCaMgTbTcVo; Idem Pf

² non. ps. BeCaMgTbTcVoVq; undecimo psalmo Fb; ps. non Pf; viii psalmo Vp. De eodem *add.* CePa

³ Cum nonnulli Be; Cum nulli CePk

⁴ aliquis *BeGcPfTbTcVo; quis CaMg

⁵ sciens *CaMgPcPfTb; sciat Tc

⁶ a lat. tutus eris *CaMgPfTbTc; securus eris a lat. *Brant*

⁷ -iantur *CaMgPfTb; -iatur Tc

⁸ *corr. fr.* Vere Ca

⁹ nisi etiam *BeCaDa²MgOdPfPhPrRaTcVo; non etiam Ca; nisi DaGcTbWe

¹⁰ Explicit LmPf; Hactenus de mendacio *in mg.* Bd; Expliciunt capitula (?) Panormie Ivonis *in mg.* Cb²; *om.* AdBeCaDaEaEgFbGcLfLgLnMgOcOdPjPkPqPrPtPwRaSbSeSfSgVmVoVpWcWdBrant; Explicit octava pars huius libri et liber sextus decimus CePa; Expliciunt decreta Pc (*rest of fo. 108v blank*); Aug⁷ in libro de mendacio. Primum est capitale mendatium. Require in quarto folio (*c 82A above*) Ph; Explicit feliciter Py; Expliciunt canones Qe; Expliciunt canones Ivonis Charnotensis episcopi ... Tb;

Explicit liber octavus Tc. PfTbTc end. Explicit totus liber de excerpt' decretorum Vq³. *The main hand of Ra ends here, rather before the end of fo. 64vb. fo. 65ra begins in a new and feinter ink.*

135¹

²Adrianus papa Romam³ venire Carolum regem⁴ ad defendendas⁵ res ecclesie postulavit. Carolus ergo⁶ Romam⁷ veniens, Papiam obsedit⁸, ibique relicto exercitu in sancta resurrectione ab Adriano papa Rome honorifice⁹ susceptus est¹⁰. Post sanctam vero¹¹ resurrectionem reversus¹² Papiam cepit Desiderium regem, deinde Romam reversus, constituit ibi¹³ sinodum cum Adriano papa, in patriarchio¹⁴ Laterani¹⁵ in ecclesia Sancti Salvatoris¹⁶. Que¹⁷ sinodus celebrata est, a CLIII¹⁸ religiosis episcopis¹⁹ et abbatibus. Adrianus autem papa²⁰ cum universa sinodo tradiderunt²¹ Carolo ius et potestatem eligendi pontificem, et ordinandi apostolicam sedem. Dignitatem quoque²² patriarchatus²³ ei concesserunt. Insuper archiepiscopos episcopos²⁴ per singulas provincias ab eo investituram accipere²⁵ definivit²⁶, et ut, nisi

¹ om. AaDbLaKaPfPaPhPoPyQeSgTbTcVoVt; in AbBdBeCaCbCe(after two adds)DaEaEbEcEgFbGcLbLdLfLgLjLkLmLnMgMqObOdPjPkPo²PqPrPtPwRa²SbSdSeSlVcVmVpVqWaWbWcWdWeZaBrant

² Privilegia imperatorum Germanie add. CbLjLk, Decr' Adriani pape add. Ea; Idem add. Fb; Adriani decr. add. Lc; om. AdBdCaDaEgGcLdLfLnLgMmMgMqObOd<Ph>PkPtPwRaSeSfSl(with no break)VmVqWcWe. De privilegio imperatorum in eligendis pontificibus in mg. Cb². De electione pontificis. Ex VIII sinodo historia ecclesiastica. (Imperator ius habet eligendi pontificem) Brant/Vos./Migne; Hactenus de mendacio in mg. Bd

³ Romam BeCaEaEgGcLdLfMgPkPwVoVq; Romanus CbLjBrant; Romani Lm

⁴ regem CaCbLdLfLjLmMgPkPwSl; om. Brant

⁵ ad def. over erasure Cb

⁶ ergo BeCbGcLdLfLjLmMqPk; vero CaEgLf(ss)MgRaPwSlBrant

⁷ Romam BeEgGcMgPwRaSl; Romani CaCb

⁸ obs- CbGcMgRa; abs- Ca

⁹ Rom. hon. CaCbGcLdLfLjLmMgPkPw; hon. Rom. Be; hon. Lm

¹⁰ susc. est BeCaGcMgPwRa; est susc. LdLm; c'ceptus est Lf

¹¹ vero BeCaMgPw; om. Cb

¹² reversus BeCaCbLdLfLjLmMgPw; om. Pk

¹³ const. ibi CaGcLdLfLjLmMgPwSl; ibi const. BePk; const. sibi Cb; const. in Lf

¹⁴ -io CaCbLdLfLjLmMgPkPw; -atu Brant

¹⁵ -ani BeCaCbGcLdLfLjPkPw; Lat<a>ni Lm; ?Mg; -anensi Brant

¹⁶ S. Salv. BeCaCbGcLdLfLjLmPw; ?Mg; Salv. S. Pk

¹⁷ Que BeCaCbGcPw; Quod Lf; ?Mg

¹⁸ cliii CaCbGcLfLjLmMqPwSl; cxliii BePk; cetu liii Ld; ?Mg

¹⁹ rel. ep. CaCbGcLdLfLjLmPkPw; ?Mg; ep. rel. Brant

²⁰ autem papa BeCaCbGcPw; papa autem Lm; ?Mg

²¹ after corr. Lm

²² quoque BeGcMgPw; om. CaCb

²³ patriarchatus CbLdLfLj?PkSlMigne; patricatus Be; patriciatus

CaCeGcLmMgMq<Ph>PwWcWeBrant; patriarciatus Ra

²⁴ episcopos BeGcLdLfLjLmMg<Ph>PkPwRa; om. CaLfBrant; episcopos et Cb

²⁵ inv. acc. CaCbLdLfLjLmMgPw; acc. inv. BePk

a rege²⁷ laudetur et investiatur episcopus, a nemine consecratur²⁸, et quicumque contra hoc decretum esset²⁹ anathematis vinculo eum³⁰ innodavit, et nisi resipisceret³¹, bona eius publicari³² precepit.

+D 63 c 22

²⁶ definivit CaCbCeLjLmMg(vel unt ss); diffinierunt Be; diffinire (*corr. fr. -ere*) Gc; definiunt Ld; definuit Lf; diffiniunt Pw

²⁷ a rege *rep. and canc.* Lj

²⁸ -secretur BeCaMgPw; -secraretur CbLj

²⁹ esset BeCaCbLdLfLjLmMgPkPwBrant; ageret Vosm.

³⁰ eum CaCbLdLfLjLmMg<Ph>PkPw; *om. Brant*

³¹ -isceret BeCaCbLdLfLjLmMgPwBrant; -iscit Pk

³² -ari CaCbGcLdLfLjLmMgPw; -are BePk; -um Fb

136¹

²Leo papa in sinodo congregata Rome in³ ecclesia Sancti⁴ Salvatoris ad exemplum⁵ beati Adriani apostolice sedis episcopi, qui, domino Carolo victoriosissimo regi Francorum et Longobardorum⁶, patriciatus⁷ dignitatem ac ordinationem apostolice sedis⁸ et investituram episcoporum concessit⁹. Ego quoque Leo¹⁰, servus servorum¹¹ Dei episcopus¹², cum cuncto¹³ clero ac¹⁴ populo¹⁵ Romano, constituimus¹⁶, confirmamus¹⁷ et corroboramus et per nostram apostolicam auctoritatem concedimus¹⁸, atque largimur domino Ottoni primo, regi Teutonicorum, eiusque successoribus¹⁹ huius regni Italie in perpetuum²⁰, tam sibi²¹ facultatem

¹ *om.* AaDbLaKaPaPfPhPoPyQeSgTbTcVoVt; *in*

AbAdBdBcCaCbCeDaEaEbEcEgFbGcLbLcLdLfLgLjLkLmMgMqObOdPjPkPo²PqPtPwRa²SbSdSeSIVmVpVqWaWbWcWdZa

² Item *add.* Be; Idem Aug' *add.* Fb; Decr. Leonis pape *add.* Lc; ..psalmo *as insc.* Lf (*cf c 134*); Leo papa *add.* Lm; Item Leo papa *add.* Brant

³ *repeated* Lm

⁴ Sancti BeCaCbPw; *om.* Mg

⁵ *ad ex. repeated and canc.* Lm

⁶ Longo- BeCaCbGcLmMg; Logo- LdLjPk; Lango- Pw; Cogo- Lf

⁷ patriciatus BeCaGcMgPw; patriarchatus LfLj

⁸ ord. ap. sed. CbGcLdLfLjLmMg<Ph>PkPw; ap. sed. ord. Brant

⁹ ait *add.* CbLjLm, *om.* BeGcMgPqPwSbVm

¹⁰ Leo CbLdLfLjLmMgPkPw; *om.* <Ph>

¹¹ sedis et invest. - servorum CbGcLdLfLjLmMgPhPkPw; *om.* Ca

¹² serv. Dei ep. CbGcMgMqPwRa; serv. Dei episcopis Be; Dei episcopis Ca; serv. episcopus Ld; serv. episcopis Lf; serv. Dei episcopo Sl;

¹³ cum cuncto CaCbGcLdLfLjLmMgPw; coniuncto BePk

¹⁴ ac CaCbGcLdLjLmMgPw; *om.* Lf; et BePk

¹⁵ populo BeCaCbMgPw; apostolico Lf

¹⁶ et *add.* Lm, *om.* BeCaCbMgPw

¹⁷ confirmamus BeCaCbLdLfLjLmMg<Ph>PkPwBrant; *om.* Migne

¹⁸ auct. conc. BeCaCbLdLjLmMg<Ph>PkPw; auct. convocavit Lf; conc. auct. Brant

¹⁹ etc, then a short illegible addition, and ends at foot of leaf Vq

²⁰ in perp. BeCaCbMgPw; imperium tuum Lf

eligendi²² successorem quam²³ summe sedis apostolice pontificem ordinandi²⁴, ac per hoc archiepiscopos seu episcopos, ut ipsi²⁵ ab eo²⁶ investituram²⁷ accipiant²⁸ consecrationem unde debent²⁹ exceptis his³⁰ quos imperator pontifici³¹ et³² archiepiscopis concessit; et ut³³ nemo deinceps cuiuscumque³⁴ dignitatis vel³⁵ religiositatis eligendi vel patricium vel³⁶ pontificem summe sedis³⁷ apostolice aut quemcumque³⁸ episcopum ordinandi habeat³⁹ facultatem absque⁴⁰ consensu ipsius imperatoris, quod⁴¹ tamen fiat absque omni pecunia⁴², et ut⁴³ ipse sit patricius⁴⁴ et rex; quod si a clero et populo⁴⁵ quis⁴⁶ eligatur episcopus⁴⁷, nisi a supradicto rege laudetur⁴⁸ et investiatur, non consecratur. Si quis contra⁴⁹ hanc apostolicam auctoritatem aliquid moliatur⁵⁰, hunc excommunicationi subiacere decrevimus⁵¹, et nisi resipuerit, in⁵² irrevocabili⁵³ exilio⁵⁴ puniri, vel ultimis suppliciis feriri⁵⁵.

²¹ tam sibi BeCaCbLdLfLjLmMgPkPw; tam <Ph>; sibi *Brant*; *om. Vosm.*

²² fac. el. BeCbLdLfLjLmMg<Ph>PkPw; fac. eligenda Ca; el. fac. *Brant*

²³ quam CaCbLdLfLjLmMgPkPw; atque *Brant*

²⁴ pot. ord. BeCaGcMgPw; ord. pont. CbLj. *Qa begins new section*

²⁵ ipsi BeCaCbLdLfLjLmMgPw; dixi Pk

²⁶ eo BeCbMgPw; ea Ca

²⁷ *corr. fr. investitam Lm*

²⁸ accipiant Lf?MgPw; suscipiant BeCaCbGcLdLj(*after an erasure*)LmRaSl*Brant*; Mg *ends*

²⁹ unde debent LdLj*Vosm.*; autem unde debent BeCaCbLfLmPwRa; autem debent <Ph>; autem debetur Pk

³⁰ his BeCaPw; iis CbLj

³¹ -ici BeCaCbLdLfLjLm<Ph>PkPw*Brant*; episcopis *add...ss* Be²; -icis Gc²; -icibus Gc*Vosm.*

³² et CaCbGcLdLfLjLmPw; *om. Lf*; atque BePk

³³ et ut BeCaCbLdLfLmPkPw; ut et Gc; et <Ph>; ut *Brant*

³⁴ deinceps cuiuscumque CaCbGcLdLjLmPw*Brant*; cuiusque deinceps BePk; deinceps cuiusque Lf

³⁵ vel Be²CaCbLdLfLjLm<Ph>PkPw; *om. Be*; et *Brant*

³⁶ vel LfPw*Brant*; sive BeCaCbGcLj<Ph>Pk; seu LdLm

³⁷ sedis BeCaCbLdLfLjLmPw*Brant*; cedis Pk

³⁸ quemcumque BeCaCbLdLfLjLmPw; quemque Pk

³⁹ habeat BeCaCbPw; *om. Lf*

⁴⁰ aut quemcumque – absque *Migne*; atque *Brant*

⁴¹ quod BeCbLdLj*Brant*; qui CaGcLfLmPw

⁴² fiat - pec. BeCaCbGcLdLfLjLmPw; absque pecunia fiat Pk; absque omni pecunia fiat *Brant*

⁴³ et ut BeCaCbLdLjLm<Ph>PkPw; et Lf; ut et *Brant*

⁴⁴ patricius BeCaCbLdLfLjLmPw*Brant*; patri eius Pk

⁴⁵ clero et (a *add Brant*) populo CaCbGcLfLjPw*Brant*; populo et clero BePk; clero et episcopo Ld; Deo et populo Lm

⁴⁶ quis CaCbGcLdLfLjLm<Ph>PkPw; aliquis *Brant*

⁴⁷ el. ep. LfPw*Brant*; ep. el. BeCaCbGcLdLjLm<Ph>Pk

⁴⁸ rege laud. CaCbLdLfLjLm<Ph>PkPw; laud. rege *Brant*

⁴⁹ contra BeCaCbLdLfLjLm²Pw*Brant*; *om. Lm*; esse Pk

⁵⁰ habere *add. Lm, om. BeCaCbPw*

⁵¹ decrevimus CbPw; decernimus Ca

⁵² in LdLfLjLm*Migne, om. BeCaCbLd²Pw*

⁵³ irrev- BeCaCbPw; rev- GcLm

⁵⁴ *corr. fr. exilli Ca*

⁵⁵ puniri Sl. Amen. *add. EgLgBrant*; Expliciunt decreta Panormie Ivonis venerabilis Carnotensis episcopi *add. Be*; Finiunt decreta *add. Ca*; Explicit Panormie liber Ivonis Carnotensis episcopi *add. Cb*;

D 63 c 23

Explicit *add.* BdEaLfRa, Finit, Amen. Expliciunt decreta pontificum. Laus tibi sit Christe per quem liber explicit iste. Scriptori requiem tribuat Deus ipse perennem Ln; Expliciunt decreta pontificum Mq; Explicit pars viii Pt; Te laudamus Deum *add.* Qa; Panormie Ivonis est hic in propatulo finis *add.* Ob; Finito libro renuaturn cena magistro *add.* Od; Explicit feliciter *add.* Vc; Explicit Panormia Ivonis Carnotensis episcopi Wd; Explicit octava pars huius libri, Deo Gratias. Alleluia. Invidie vicium se ledit et non alienum *add.* We; *om.* DaGcLdLjLkLmPkPrPwSbVmWc. Wd³ (*s. xiii?*) *adds at foot:* Tempore felici non cognoscuntur amici. Sorte patet misera que sit dilectio vera.